

Eskiyeni

ISSN 1306-6218 eISSN 2636-8536 Başlangıç 2006

Yayıncı Anadolu İlahiyat Akademisi

Makale Süreç Raporu

Makale Başlığı: Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Rapor Tarihi: 19-09-2022

Süreç ve Raporlama Sistemi: DergiPark

İÇERİK

1. MAKALE ÜST VERİSİ

2. YAZARIN EKLEDİĞİ MAKALE DOSYALARININ İLK HALİ

3. DEĞERLENDİRME SÜRECİ

a. Hakem Değerlendirmeleri

b. Editör Kararı

c. Yazardan Gelen Revizyon Dosyası

4. EDİTÖR SON KARARI

1. MAKALE ÜST VERİSİ

Makale Başlığı(en)	Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma
Makale Başlığı(tr)	Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma
Gönderilme Tarihi	05-06-2022
Öz (en)	<p>Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme 2021-2022 öğretim yılında bu fakültede okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 267'si (%77,8) kadın, 76'sı (%22,2) erkek olmak üzere toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü (n=87) 1. Sınıf, %18,1'i (n=62) 2. Sınıf, %16,9'u (n=58) 3. Sınıf, %23,3'ü (n=80) 4. Sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 Paket Programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Testi ve araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin etkisini belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,409$) ve anlamlı (p</p>

Öz (tr)	<p>Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme 2021-2022 öğretim yılında bu fakültede okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 267'si (%77,8) kadın, 76'sı (%22,2) erkek olmak üzere toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü (n=87) 1. Sınıf, %18,1'i (n=62) 2. Sınıf, %16,9'u (n=58) 3. Sınıf, %23,3'ü (n=80) 4. Sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 Paket Programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Testi ve araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin etkisini belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,409$) ve anlamlı (p</p>
Anahtar Kelimeler (en)	Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat
Anahtar Kelimeler (tr)	din psikolojisi, özgecilik, maneviyat, empati, ilahiyat

Makale Türü (tr)	Araştırma Makalesi
Makale Türü (en)	Research Article
Konular (tr)	Din Bilimi
Konular (en)	Religion
Yazarlar	Ömer Faruk SÖYLEV , omerfaruk.soylev@dpu.edu.tr, KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

2. YAZARIN EKLEDİĞİ MAKALE DOSYALARININ İLK HALİ

TAM METİN

Başlık: 1. Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma.docx

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Özet

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 2021-2022 öğretim yılında bu fakültede okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 267'si (%77,8) kadın, 76'sı (%22,2) erkek olmak üzere toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü (n=87) 1. Sınıf, %18,1'i (n=62) 2. Sınıf, %16,9'u (n=58) 3. Sınıf, %23,3'ü (n=80) 4. Sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 Paket Programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki gruba bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla gruba bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Testi ve araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin etkisini belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,409$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da orta düzeyde pozitif ($r=0,353$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, düzenlenmiş R^2 değeri 0.200'dür. Maneviyat ve empatinin özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgeçilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

The aim of this study is to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was examined whether there was a relationship between the scores of the participants from the scales and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. The research was designed with the descriptive survey model, one of the quantitative research methods. The population of the research is Kütahya Dumlupınar University Faculty of Islamic Sciences students. The sample of the research consists of a total of 343 students, 267 (77.8%) female and 76 (22.2%) male, selected through random sampling among the students studying at this faculty and participating in the research voluntarily in the 2021-2022 academic year. 16.3% (n=56) of the participants were preparatory class, 25.4% (n=87) 1st year, 18.1% (n=62) 2nd year, 16.9% (n=58) are 3rd grade students, 23.3% (n=80) are 4th grade students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale and the Toronto Empathy Scale were analyzed through the SPSS 25 Package Program. In the analysis of the data, frequency, percentage, average, etc. of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Sample t-Test to determine whether there is a difference in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) to determine whether there is variation in comparisons between variables with more than two groups were used. The Pearson Correlation Test was used to determine whether there was a significant relationship between the scale scores and the Multiple Linear Regression Test to determine the effect of the independent variables on the dependent variable according to the scores of the students participating in the research from the scales. According to the results of the analysis, a moderately positive ($r=0.409$) and significant ($p<0.05$) relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the variables on each other is 16.72%. A moderately positive ($r=0.353$) and significant ($p<0.05$) relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the variables on each other is 12.46%. According to the results of the multiple linear regression analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was 0.200. It was seen that spirituality and empathy could explain 20% of the changes in altruism,

that is, the variables of spirituality and empathy had a positive and statistically significant effect on altruism.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olunduğu iki kurumdan birisi Milli Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakkıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Din Hizmetleri Stratejisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

² İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, “Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine”, *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

⁴ Remziye Ege, “Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırılmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilerik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilerik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Literatür incelendiğinde özgecilerik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmalar yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilerik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çığıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiç bir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilerik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilerik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilerik Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilerik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555.

da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, dindarlığın ve sosyal sorumluluk davranışlarının yardım etme davranışı üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmının literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin dini tutum düzeyine göre özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda farklılık tespit edilirken aile, sosyal, sorumluluk alt boyutlarında farklılık tespit edilmemiştir. Gül (2016)¹¹ çalışmasında otantiklik ve dindarlığın özgecilik üzerindeki etkisini incelemiştir. Dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Aykan (2017)¹³ klinik psikoloji alanında Tanrı imajına yönelik cezalandırıcı veya sevgi dolu/koruyucu algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük’ün çalışmasında (2018)¹⁴ ahlak felsefesinde îsar ve özgecilik kavramları ile bu kavramların İslam medeniyeti ve Batı kültürü açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prosoşyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

¹⁰ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayshe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

almıştır. Az (2020)¹⁶ üniversite öğrencilerinde dindarlık ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Özgecilik

Psikologlar başkalarına yardım konusunda kişilerin nasıl davrandığını incelemeye başladıkları zaman tüm yardım davranışlarını kapsayan bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları önemli değilken, özgeci davranışı tanımlamak için bunlar önemlidir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma ve davranışın sonucunda dış kaynaklardan elde edilecek bir ödül olmaksızın başka birine yardım sağlamak şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir deyişle, örneğin bir çıkar sağlayabileceği düşüncesi ile başta bulunmak, ya da birilerini etkilemek, gösterişte bulunmak için para yardımı yapmak gerçek anlamda özgeci bir davranış olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaşım ile İlişkisi", *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki", *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (24 Temmuz 2020), 849-873.

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin “herhangi bir biçimde ödüllendirme beklentisi (belki iyi bir şey yapmış olmanın verdiği duygu dışında,) olmaksızın bir başkasına yardım etmek”²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı hakkında Türk Dil Kurumu ‘özgeci’ terimini, “kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan (kimse), diğerkâm”, ‘özgecilik’ terimini ise “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavram da çok boyutlu ve karmaşık bir mahiyete sahip olduğundan yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin kişisel, öznel yönünü ifade etmek için giderek artan bir biçimde maneviyat kavramı kullanılmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamı iyiden iyiye değişmiş ve maneviyatın dini aşacak kadar geniş

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²³ Sevde Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 359-360.

²⁴ Sevde Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları İçin Olası Bulgular”, *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 344.

bir kapsama sahip olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000’li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament’e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdır. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir

²⁸ Sevde Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32,40.

²⁹ Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma”, 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55,58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle

psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyor, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkesini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 267'si (%77,8) kadın, 76'sı (%22,2) erkek olmak üzere toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4', (n=87) 1. Sınıf, %18,1'i (n=62) 2. Sınıf, %16,9'u (n=58) 3. Sınıf, %23,3'ü (n=80) 4. Sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki", 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, "Empati", 10.

³⁷ Bk. Ayten, *Prosoşyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

Araştırmacı tarafından katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla 10 sorudan oluşan Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Bu formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, öğrenim gördüğü sınıfı, mezun olduğu lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecılık Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecılık (Altruism) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, “Gönüllü Faaliyetlere Katılım” ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde (18, 15, 11, 26, 12, 25, 36. maddeler), “Maddi Yardım” ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde (4, 5, 6, 2, 1, 21. maddeler), “Travmatik Durumlarda Yardım” ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde (33, 23, 28, 30, 31, 34. maddeler), “Yaşlı/Hastalara Yardım” ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 madde (10, 8, 20, 24. maddeler), “Fiziksel Güce Dayalı Yardım” ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (16, 22, 17, 3, 7. maddeler), “Eğitim Sürecinde yardım” ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde (14, 9, 19, 13, 29. maddeler) ve “Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım” olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (37, 32, 38, 35, 27. maddeler) olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda toplam varyansın 51.82’sini açıklayan 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak ölçülmüştür. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .92 olarak bulunmuştur.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkınılık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

³⁸ Durmuş Ümmet vd., “Özgecılık (Altruism) Ölçeği Geliştirme Çalışması”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309.

Maneviyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412'si kadın, 161'i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak için yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucu toplam varyansın % 49.16'sını açıklayan 7 faktör ve 27 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonuçlarında, Cronbach Alpha 0.90; Guttman 0,91; Spearman Brown 0,89; test-tekrar test güvenirlik katsayısı $r=.95$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik değeri .82 olarak ölçülmüştür.

5'li Likert tarzında hazırlanmış olan ölçekten alınacak en yüksek toplam puan 135, en düşük puan ise 27'dir. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin ilgili alt boyutun değerlendirdiği özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçek ayrıca toplam maneviyat puanı vermektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, kişide maneviyatın yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Toronto Empati Ölçeği Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilmiştir.⁴⁰ Ölçek 5'li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar, anketin toplam varyansının yüzde 75,23'ünü açıklayan 41 faktör belirlemişlerdir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40'tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenirlik çalışması sonuçlarına göre Ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olarak bildirilmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik değeri .78 olarak ölçülmüştür.

Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenirliği Totan, Doğan ve Sapmaz (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5'li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları anketin tek boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Özgün formda yer alan 3 madde (1, 6, 9.

⁴⁰ Tarık Totan vd., "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students", *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

maddeler) toplam korelasyonları ve faktör yükleri .30'dan düşük olduğundan dolayı ölçekten çıkarılmış ve analizler bu maddeler olmaksızın tekrar yapılmıştır. Bu üç madde dışında ölçeğin uyarlanması kültürlerarası geçerlilikle ilgili bir problemle karşılaşılmalıdır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısı sırasıyla .79 ve .73 olarak tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, 13 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçme aracına dönüşmüştür. Sekiz madde (1, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12. maddeler) tersten kodlanmıştır. Yüksek puanlar yüksek empati düzeyine işaret etmektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanabilmesi için öncelikle gerekli etik ve kurumsal izinler alınmıştır. Veri toplama aracı olarak Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılı Bahar Yarıyılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343 veri seti SPSS paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken (özgecilik) üzerinde bağımsız değişkenlerin (maneviyat ve empati) etkisini belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler çıkartılarak aşağıda tablo halinde verilmiştir. Tablo 1’de Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerin frekans (n) ve yüzdeler (%) değerleri bulunmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
	Toplam	343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sının (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları İle İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadıkları değişkenlerine göre anlamlı bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılım Durumlarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	t	p
Özgecilik	Kadın	267	4,08	,392	1,398	,163
	Erkek	76	4,01	,342		
Maneviyat	Kadın	267	4,28	,353	,645	,519
	Erkek	76	4,25	,322		
Empati	Kadın	267	4,42	,450	3,113	,002**
	Erkek	76	4,24	,457		
Özgecilik	İHL	228	4,06	,399	-,450	,653
	Diğer	115	4,08	,346		
Maneviyat	İHL	228	4,25	,359	-1,450	,148
	Diğer	115	4,31	,316		
Empati	İHL	228	4,38	,470	-,441	,660
	Diğer	115	4,40	,432		
Özgecilik	Evet	107	4,13	,345	2,129	,034**
	Hayır	236	4,03	,395		
Maneviyat	Evet	107	4,29	,326	,619	,537
	Hayır	236	4,26	,355		
Empati	Evet	107	4,38	,447	-,030	,976
	Hayır	236	4,38	,463		
Özgecilik	Evet	70	4,24	,354	4,566	,000**
	Hayır	273	4,02	,375		
Maneviyat	Evet	70	4,34	,304	1,984	,050
	Hayır	273	4,25	,354		
Empati	Evet	70	4,40	,478	,399	,691
	Hayır	273	4,38	,452		

**p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre

incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgeciler puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgeciler puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına ait bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	F	P
Özgeciler	Hz. Sınıfı	56	4,07	,419	1,727	,144
	1. Sınıf	87	4,03	,404		
	2. Sınıf	62	4,08	,365		
	3. Sınıf	58	4,09	,369		
	4. Sınıf	80	4,05	,359		
	Toplam	343	4,06	,382		
Maneviyat	Hz. Sınıfı	56	4,27	,350	,203	,937
	1. Sınıf	87	4,24	,347		
	2. Sınıf	62	4,23	,380		
	3. Sınıf	58	4,28	,300		
	4. Sınıf	80	4,32	,348		
	Toplam	343	4,27	,346		
Empati	Hz. Sınıfı	56	4,34	,535	,663	,618
	1. Sınıf	87	4,30	,480		
	2. Sınıf	62	4,41	,445		
	3. Sınıf	58	4,51	,338		
	4. Sınıf	80	4,40	,443		
	Toplam	343	4,38	,457		
Özgeciler	Düşük	18	4,07	,354	1,727	,144
	Ort. Altı	55	4,16	,373		
	Orta	234	4,03	,372		
	Ort. Üstü	31	4,13	,474		

	Ailenin Gelir Durumu	Yüksek	5	4,15	,262		
		Toplam	343	4,06	,382		
Maneviyat		Düşük	18	4,30	,391	,203	,937
		Ort. Altı	55	4,25	,352		
		Orta	234	4,27	,346		
		Ort. Üstü	31	4,31	,329		
		Yüksek	5	4,23	,342		
		Toplam	343	4,27	,346		
Empati		Düşük	18	4,52	,473	,663	,618
		Ort. Altı	55	4,40	,460		
		Orta	234	4,37	,457		
		Ort. Üstü	31	4,43	,422		
		Yüksek	5	4,27	,663		
		Toplam	343	4,38	,457		

Tablo 3’de katılımcıların özgecilerlik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını, eğer anlamlı bir ilişki bulunuyor ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	X̄	Ss	Korelasyon	Özg.	Man.	Emp.
Özgecilerlik (Özg.)	343	4,06	4,389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	,000		
Maneviyat (Man.)	343	4,27	,346	Pearson Correlation	,409**	1	
				Sig. (2-tailed)	,000	,000	
Empati (Emp.)	343	4,38	,457	Pearson Correlation	,353**	,439**	1
				Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Tablo 4’de değişkenler arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde özgecilerlik ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,409$) ve anlamlı ($p < 0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72’dir. Özgecilerlik ve empati puanları arasında da orta düzeyde pozitif ($r=0,353$) ve anlamlı ($p < 0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46’dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

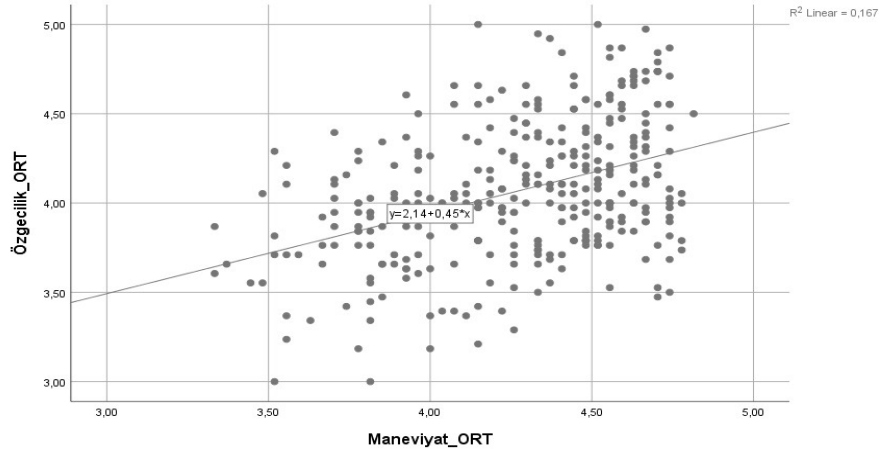
Çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulguların sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerini belirlemek için yapılan analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

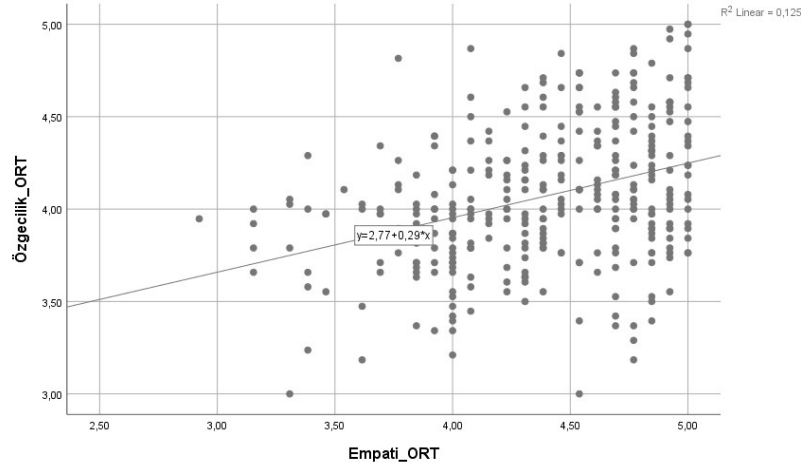
Değişken	N	X̄	Ss	Skewness	Kurtosis
Özgeçiliclik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ile -1.5 arasında olduğu görülmektedir. Yani araştırmancının tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1. Özgeçiliclik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2. Özgeçiliclik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı belirlemek için yapılan korelasyon analiz sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi Sonuçları

		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1,000	,409	,353
	Maneviyat	,409	1,000	,439
	Empati	,353	,439	1,000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	,000	,000
	Maneviyat	,000	.	,000
	Empati	,000	,000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Çoklu doğrusal bağlantının olmaması için modeldeki bağımsız değişkenlerin tamamına ait VIF değerlerinin kritik değer kabul edilen 10'un altında olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1,239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r	VIF
Sabit	1,795	,245		7,339	,000			
Maneviyat	,348	,059	,315	5,852	,000	,409	,302	1,239
Empati	,179	,045	,215	3,986	,000	,353	,211	1,239

R= 0,452, R²=0,200

F(2,340) = 43,743, P= ,000, p< 0,05

Tablo 7’teki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20’sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7’deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduklarını göstermektedir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada ayrıca katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırma kapsamında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev alıp almama durumu değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir.

Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir.

Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde (p<0.05) farklı olduğu tespit edilmiştir.

Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgeciler puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre hiçbir değişken için anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgeciler, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığı, eğer anlamlı bir ilişki bulunuyor ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılan Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre özgeciler ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,409$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgeciler ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Yani özgecilerin %16,72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgeciler ve empati puanları arasında da orta düzeyde pozitif ($r=0,353$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgeciler ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46'dır. Yani özgecilerin %12,'sı özgecilerden kaynaklanıyor olabilir.

Katılımcıların özgeciler düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre düzenlenmiş R^2 değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin özgecilerdeki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgeciler üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduklarını göstermektedir.

Kaynakça:

- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgeciler ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgeciler Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102.

- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutafçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.

- Karadağ, Engin - Mutafçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aysin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaşmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ümmet, Durmuş vd. "Özgecilik (Altruism) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.
- Yücel, İrfan. "Diyanet İşleri Başkanlığı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

2. YAZARIN EKLEDİĞİ MAKALE DOSYALARININ İLK HALİ

EK DOSYALAR

EK DOSYA-1

Başlık: 2022_02 Sayılı Etik Kurul Kararları.pdf

Tür: Etik Kurul Onay Belgesi

T.C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı : E-67750228-050.99-97792
Konu : 2022/02 Sayılı Etik Kurul Kararları

24.03.2022

İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 16.03.2022 tarih ve 2022/02 sayılı oturumunda alınan karar ekte gönderilmektedir.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Muammer GAVAS
Rektör Yardımcısı

Ek:1 Adet Etik Kurul Kararı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSELUZY8N7

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/kutahya-dumlupinar-universitesi-ebys>

Adres:Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10. Km 43100 KÜTAHYA

Telefon:(0 274) 443 43 43 Faks:(0 274) 265 22 47

e-Posta:hukuk@dpu.edu.tr Web:http://www.dpu.edu.tr

Keş Adresi:dumlupinaruniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Havva Ağartan

Unvanı: Bilgisayar İşletmeni

Tel No: 1452

T. C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu

TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi: 16.03.2022

Toplantı Sayısı: 2022/02

GÜNDEM 21: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanlığı'nın 03.03.2022 tarihli ve E.92778 sayılı yazısı gereğince; Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı Öğretim Üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk SÖYLEV'in "**Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma**" başlıklı akademik çalışmasında kullanılmak üzere, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşme.

KARAR 21 : Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanlığı'nın 03.03.2022 tarihli ve E.92778 sayılı yazısı gereğince; Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı Öğretim Üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk SÖYLEV'in "**Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma**" başlıklı akademik çalışmasında kullanılmak üzere, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşüldü.

Yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler sonucunda, çalışma kapsamında uygulanacak olan anket-görüşme sorularının ve ölçeklerin, gerekli izinlerin alınması kaydıyla, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından sorumluluğu başvurusuza ait olmak üzere etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10. Km 43100 KÜTAHYA Ayrıntılı bilgi için irtibat: Havva AĞARTAN Bilgisayar İşletmeni Telefon: (0 274) 443 16 62 Dahili IP No: 1662 Faks: (0 274) 443 00 47
e-posta: bayek@dpu.edu.tr Elektronik Ağ: www.dumlupinar.edu.tr

EK DOSYA-2

Başlık: 1. Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma.docx

Tür: Ek Dosya

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Özet

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 2021-2022 öğretim yılında bu fakültede okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 267'si (%77,8) kadın, 76'sı (%22,2) erkek olmak üzere toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü (n=87) 1. Sınıf, %18,1'i (n=62) 2. Sınıf, %16,9'u (n=58) 3. Sınıf, %23,3'ü (n=80) 4. Sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 Paket Programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Testi ve araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin etkisini belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,409$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da orta düzeyde pozitif ($r=0,353$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, düzenlenmiş R^2 değeri 0.200'dür. Maneviyat ve empatinin özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgecılık, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

The aim of this study is to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was examined whether there was a relationship between the scores of the participants from the scales and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. The research was designed with the descriptive survey model, one of the quantitative research methods. The population of the research is Kütahya Dumlupınar University Faculty of Islamic Sciences students. The sample of the research consists of a total of 343 students, 267 (77.8%) female and 76 (22.2%) male, selected through random sampling among the students studying at this faculty and participating in the research voluntarily in the 2021-2022 academic year. 16.3% (n=56) of the participants were preparatory class, 25.4% (n=87) 1st year, 18.1% (n=62) 2nd year, 16.9% (n=58) are 3rd grade students, 23.3% (n=80) are 4th grade students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale and the Toronto Empathy Scale were analyzed through the SPSS 25 Package Program. In the analysis of the data, frequency, percentage, average, etc. of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Sample t-Test to determine whether there is a difference in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) to determine whether there is variation in comparisons between variables with more than two groups were used. The Pearson Correlation Test was used to determine whether there was a significant relationship between the scale scores and the Multiple Linear Regression Test to determine the effect of the independent variables on the dependent variable according to the scores of the students participating in the research from the scales. According to the results of the analysis, a moderately positive ($r=0.409$) and significant ($p<0.05$) relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the variables on each other is 16.72%. A moderately positive ($r=0.353$) and significant ($p<0.05$) relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the variables on each other is 12.46%. According to the results of the multiple linear regression analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was 0.200. It was seen that spirituality and empathy could explain 20% of the changes in altruism,

that is, the variables of spirituality and empathy had a positive and statistically significant effect on altruism.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olunduğu iki kurumdan birisi Milli Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakkıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Din Hizmetleri Stratejisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

² İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, “Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine”, *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

⁴ Remziye Ege, “Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırılmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilerik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilerik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Literatür incelendiğinde özgecilerik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmalar yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilerik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çığıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiç bir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilerik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilerik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilerik Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilerik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555.

da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, dindarlığın ve sosyal sorumluluk davranışlarının yardım etme davranışı üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmının literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin dini tutum düzeyine göre özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda farklılık tespit edilirken aile, sosyal, sorumluluk alt boyutlarında farklılık tespit edilmemiştir. Gül (2016)¹¹ çalışmasında otantiklik ve dindarlığın özgecilik üzerindeki etkisini incelemiştir. Dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Aykan (2017)¹³ klinik psikoloji alanında Tanrı imajına yönelik cezalandırıcı veya sevgi dolu/koruyucu algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük’ün çalışmasında (2018)¹⁴ ahlak felsefesinde îsar ve özgecilik kavramları ile bu kavramların İslam medeniyeti ve Batı kültürü açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prosoşyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

¹⁰ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayshe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

almıştır. Az (2020)¹⁶ üniversite öğrencilerinde dindarlık ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Özgecilik

Psikologlar başkalarına yardım konusunda kişilerin nasıl davrandığını incelemeye başladıkları zaman tüm yardım davranışlarını kapsayan bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları önemli değilken, özgeci davranışı tanımlamak için bunlar önemlidir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma ve davranışın sonucunda dış kaynaklardan elde edilecek bir ödül olmaksızın başka birine yardım sağlamak şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir deyişle, örneğin bir çıkar sağlayabileceği düşüncesi ile başta bulunmak, ya da birilerini etkilemek, gösterişte bulunmak için para yardımı yapmak gerçek anlamda özgeci bir davranış olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaşım ile İlişkisi", *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki", *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (24 Temmuz 2020), 849-873.

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin “herhangi bir biçimde ödüllendirme beklentisi (belki iyi bir şey yapmış olmanın verdiği duygu dışında,) olmaksızın bir başkasına yardım etmek”²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı hakkında Türk Dil Kurumu ‘özgeci’ terimini, “kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan (kimse), diğerkâm”, ‘özgecilik’ terimini ise “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavram da çok boyutlu ve karmaşık bir mahiyete sahip olduğundan yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin kişisel, öznel yönünü ifade etmek için giderek artan bir biçimde maneviyat kavramı kullanılmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamı iyiden iyiye değişmiş ve maneviyatın dini aşacak kadar geniş

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²³ Sevde Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 359-360.

²⁴ Sevde Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları İçin Olası Bulgular”, *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 344.

bir kapsama sahip olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000’li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament’e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdır. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir

²⁸ Sevde Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32,40.

²⁹ Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma”, 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55,58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle

psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyor, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkesini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 267'si (%77,8) kadın, 76'sı (%22,2) erkek olmak üzere toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4', (n=87) 1. Sınıf, %18,1'i (n=62) 2. Sınıf, %16,9'u (n=58) 3. Sınıf, %23,3'ü (n=80) 4. Sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki", 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, "Empati", 10.

³⁷ Bk. Ayten, *Prosoşyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

Araştırmacı tarafından katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla 10 sorudan oluşan Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Bu formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, öğrenim gördüğü sınıfı, mezun olduğu lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecılık Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecılık (Altruism) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, “Gönüllü Faaliyetlere Katılım” ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde (18, 15, 11, 26, 12, 25, 36. maddeler), “Maddi Yardım” ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde (4, 5, 6, 2, 1, 21. maddeler), “Travmatik Durumlarda Yardım” ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde (33, 23, 28, 30, 31, 34. maddeler), “Yaşlı/Hastalara Yardım” ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 madde (10, 8, 20, 24. maddeler), “Fiziksel Güce Dayalı Yardım” ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (16, 22, 17, 3, 7. maddeler), “Eğitim Sürecinde yardım” ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde (14, 9, 19, 13, 29. maddeler) ve “Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım” olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (37, 32, 38, 35, 27. maddeler) olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda toplam varyansın 51.82’sini açıklayan 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak ölçülmüştür. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .92 olarak bulunmuştur.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkınılık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

³⁸ Durmuş Ümmet vd., “Özgecılık (Altruism) Ölçeği Geliştirme Çalışması”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309.

Maneviyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412'si kadın, 161'i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak için yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucu toplam varyansın % 49.16'sını açıklayan 7 faktör ve 27 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonuçlarında, Cronbach Alpha 0.90; Guttman 0,91; Spearman Brown 0,89; test-tekrar test güvenirlik katsayısı $r=.95$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik değeri .82 olarak ölçülmüştür.

5'li Likert tarzında hazırlanmış olan ölçekten alınacak en yüksek toplam puan 135, en düşük puan ise 27'dir. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin ilgili alt boyutun değerlendirdiği özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçek ayrıca toplam maneviyat puanı vermektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, kişide maneviyatın yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Toronto Empati Ölçeği Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilmiştir.⁴⁰ Ölçek 5'li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar, anketin toplam varyansının yüzde 75,23'ünü açıklayan 41 faktör belirlemişlerdir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40'tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenirlik çalışması sonuçlarına göre Ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olarak bildirilmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik değeri .78 olarak ölçülmüştür.

Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği Totan, Doğan ve Sapmaz (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5'li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları anketin tek boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Özgün formda yer alan 3 madde (1, 6, 9.

⁴⁰ Tarık Totan vd., "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students", *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

maddeler) toplam korelasyonları ve faktör yükleri .30'dan düşük olduğundan dolayı ölçekten çıkarılmış ve analizler bu maddeler olmaksızın tekrar yapılmıştır. Bu üç madde dışında ölçeğin uyarlanması kültürlerarası geçerlilikle ilgili bir problemle karşılaşılmalıdır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısı sırasıyla .79 ve .73 olarak tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, 13 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçme aracına dönüşmüştür. Sekiz madde (1, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12. maddeler) tersten kodlanmıştır. Yüksek puanlar yüksek empati düzeyine işaret etmektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanabilmesi için öncelikle gerekli etik ve kurumsal izinler alınmıştır. Veri toplama aracı olarak Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılı Bahar Yarıyılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343 veri seti SPSS paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken (özgecilik) üzerinde bağımsız değişkenlerin (maneviyat ve empati) etkisini belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler çıkartılarak aşağıda tablo halinde verilmiştir. Tablo 1’de Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerin frekans (n) ve yüzdeler (%) değerleri bulunmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
	Toplam	343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sının (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları İle İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadıkları değişkenlerine göre anlamlı bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılım Durumlarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	t	p
Özgecilik	Kadın	267	4,08	,392	1,398	,163
	Erkek	76	4,01	,342		
Maneviyat	Kadın	267	4,28	,353	,645	,519
	Erkek	76	4,25	,322		
Empati	Kadın	267	4,42	,450	3,113	,002**
	Erkek	76	4,24	,457		
Özgecilik	İHL	228	4,06	,399	-,450	,653
	Diğer	115	4,08	,346		
Maneviyat	İHL	228	4,25	,359	-1,450	,148
	Diğer	115	4,31	,316		
Empati	İHL	228	4,38	,470	-,441	,660
	Diğer	115	4,40	,432		
Özgecilik	Evet	107	4,13	,345	2,129	,034**
	Hayır	236	4,03	,395		
Maneviyat	Evet	107	4,29	,326	,619	,537
	Hayır	236	4,26	,355		
Empati	Evet	107	4,38	,447	-,030	,976
	Hayır	236	4,38	,463		
Özgecilik	Evet	70	4,24	,354	4,566	,000**
	Hayır	273	4,02	,375		
Maneviyat	Evet	70	4,34	,304	1,984	,050
	Hayır	273	4,25	,354		
Empati	Evet	70	4,40	,478	,399	,691
	Hayır	273	4,38	,452		

**p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre

incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgeciler puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgeciler puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına ait bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	F	P
Özgeciler	Hz. Sınıfı	56	4,07	,419	1,727	,144
	1. Sınıf	87	4,03	,404		
	2. Sınıf	62	4,08	,365		
	3. Sınıf	58	4,09	,369		
	4. Sınıf	80	4,05	,359		
	Toplam	343	4,06	,382		
Maneviyat	Hz. Sınıfı	56	4,27	,350	,203	,937
	1. Sınıf	87	4,24	,347		
	2. Sınıf	62	4,23	,380		
	3. Sınıf	58	4,28	,300		
	4. Sınıf	80	4,32	,348		
	Toplam	343	4,27	,346		
Empati	Hz. Sınıfı	56	4,34	,535	,663	,618
	1. Sınıf	87	4,30	,480		
	2. Sınıf	62	4,41	,445		
	3. Sınıf	58	4,51	,338		
	4. Sınıf	80	4,40	,443		
	Toplam	343	4,38	,457		
Özgeciler	Düşük	18	4,07	,354	1,727	,144
	Ort. Altı	55	4,16	,373		
	Orta	234	4,03	,372		
	Ort. Üstü	31	4,13	,474		

	Ailenin Gelir Durumu	Yüksek	5	4,15	,262		
		Toplam	343	4,06	,382		
Maneviyat		Düşük	18	4,30	,391	,203	,937
		Ort. Altı	55	4,25	,352		
		Orta	234	4,27	,346		
		Ort. Üstü	31	4,31	,329		
		Yüksek	5	4,23	,342		
		Toplam	343	4,27	,346		
Empati		Düşük	18	4,52	,473	,663	,618
		Ort. Altı	55	4,40	,460		
		Orta	234	4,37	,457		
		Ort. Üstü	31	4,43	,422		
		Yüksek	5	4,27	,663		
		Toplam	343	4,38	,457		

Tablo 3’de katılımcıların özgecılık, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p<0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını, eğer anlamlı bir ilişki bulunuyor ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	X̄	Ss	Korelasyon	Özg.	Man.	Emp.
Özgecılık (Özg.)	343	4,06	4,389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	,000		
Maneviyat (Man.)	343	4,27	,346	Pearson Correlation	,409**	1	
				Sig. (2-tailed)	,000	,000	
Empati (Emp.)	343	4,38	,457	Pearson Correlation	,353**	,439**	1
				Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Tablo 4’de değişkenler arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde özgecılık ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,409$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72’dir. Özgecılık ve empati puanları arasında da orta düzeyde pozitif ($r=0,353$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46’dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

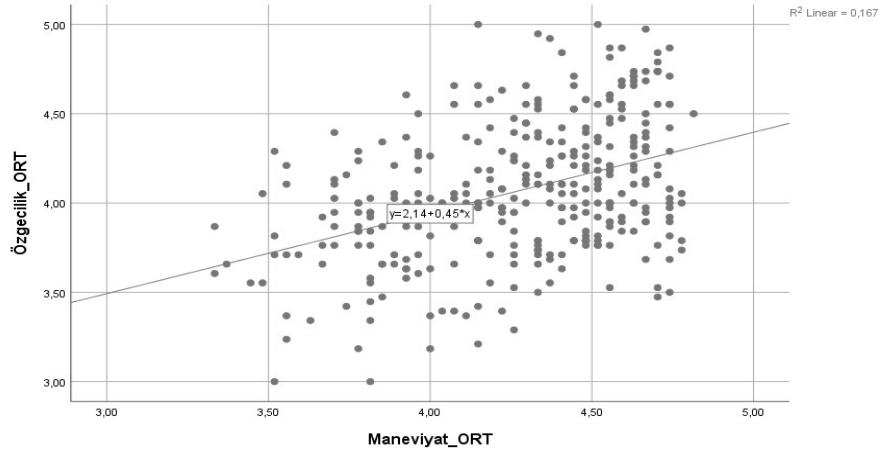
Çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulguların sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerini belirlemek için yapılan analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

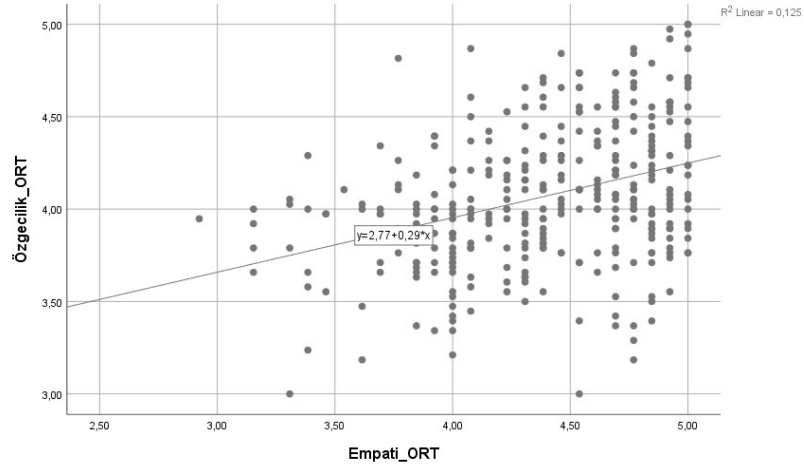
Değişken	N	X̄	Ss	Skewness	Kurtosis
Özgecilik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ile -1.5 arasında olduğu görülmektedir. Yani araştırmancının tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1. Özgecilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2. Özgecilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı belirlemek için yapılan korelasyon analiz sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi Sonuçları

		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1,000	,409	,353
	Maneviyat	,409	1,000	,439
	Empati	,353	,439	1,000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	,000	,000
	Maneviyat	,000	.	,000
	Empati	,000	,000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Çoklu doğrusal bağlantının olmaması için modeldeki bağımsız değişkenlerin tamamına ait VIF değerlerinin kritik değer kabul edilen 10'un altında olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1,239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r	VIF
Sabit	1,795	,245		7,339	,000			
Maneviyat	,348	,059	,315	5,852	,000	,409	,302	1,239
Empati	,179	,045	,215	3,986	,000	,353	,211	1,239

R= 0,452, R²=0,200

F(2,340) = 43,743, P= ,000, p< 0,05

Tablo 7’teki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20’sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7’deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduklarını göstermektedir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada ayrıca katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırma kapsamında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev alıp almama durumu değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir.

Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir.

Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde (p<0.05) farklı olduğu tespit edilmiştir.

Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgeciler puanlarının anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p = 0.05$) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre hiçbir değişken için anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgeciler, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığı, eğer anlamlı bir ilişki bulunuyor ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılan Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre özgeciler ve maneviyat puanları arasında orta düzeyde pozitif ($r = 0,409$) ve anlamlı ($p < 0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgeciler ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Yani özgecilerin %16,72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgeciler ve empati puanları arasında da orta düzeyde pozitif ($r = 0,353$) ve anlamlı ($p < 0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgeciler ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46'dır. Yani özgecilerin %12,'sı özgecilerden kaynaklanıyor olabilir.

Katılımcıların özgeciler düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre düzenlenmiş R^2 değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin özgecilerdeki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgeciler üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduklarını göstermektedir.

Kaynakça:

- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgeciler ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgeciler Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102.

- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutafçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.

- Karadağ, Engin - Mutafçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aysin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaşmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ümmet, Durmuş vd. "Özgecilik (Altruism) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.
- Yücel, İrfan. "Diyanet İşleri Başkanlığı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

3. DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. Değerlendirme

Hakem Değerlendirmesi-1

Hakem: [REDACTED] (Kurul Üyesi)

E-posta: [REDACTED]

Kurum: [REDACTED] ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ, FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

Değerlendirme Tarihi: 22-06-2022

Değerlendirdiği Dosya: Makale İlk Hali

Form Cevabı:

Çalışma belli bir probleme odaklanıyor mu? / Does the manuscript focus on a particular problem?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmanın alana özgün katkısı var mı? / Does the manuscript contribute to the field?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmada kullanılan yöntem uygun mu? / Is the method used in the manuscript appropriate?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmada yazar araştırma sorusuna cevap vermiş midir? / Did the author answer the research question in the study?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışma Eskiyei dergisinin yayın kapsamına uygun mu? / Is the manuscript appropriate for the scope of Eskiyei?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Karar / Decision: *Çalışma hakem sürecine alınabilir. / The manuscript can be sent out for external peer review. (Yazara Açık)*

Yazara Önerilerinizin: . (Yazara Açık)

Editöre Yorumunuz: .

Öneri: *Kabul*

Hakemin yüklediği değerlendirme dosyası bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi-2

Hakem: [REDACTED] (Kurul Üyesi)

E-posta: [REDACTED]

Kurum: [REDACTED] ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Değerlendirme Tarihi: 29-06-2022

Değerlendirdiği Dosya: Makale İlk Hali

Form Cevabı:

Çalışma belli bir probleme odaklanıyor mu? / Does the manuscript focus on a particular problem?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmanın alana özgün katkısı var mı? / Does the manuscript contribute to the field?: *Kısmen / Partially (Yazara Açık)*

Çalışmada kullanılan yöntem uygun mu? / Is the method used in the manuscript appropriate?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmada yazar araştırma sorusuna cevap vermiş midir? / Did the author answer the research question in the study?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışma Eskiyei dergisinin yayın kapsamına uygun mu? / Is the manuscript appropriate for the scope of Eskiyei?: *Kısmen / Partially (Yazara Açık)*

Karar / Decision: *Çalışma hakem sürecine alınabilir. / The manuscript can be sent out for external peer review. (Yazara Açık)*

Yazara Önerileriniz: *(Yazara Açık)*

Editöre Yorumunuz:

Öneri: *Minör Revizyon*

Hakemin yüklediği değerlendirme dosyası bulunmamaktadır.

Editörlük Kararı

Ad Soyad: Abdullah Demir

Rol: Editör

E-posta: abduillahdemir@hotmail.com

Kurum: ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ, İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ, TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ, KELAM VE İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ ANABİLİM DALI

Karar Tarihi: 22-07-2022

Yazara Not: Sn. Yazar Çalışmanız Yayın Kurulu'nca incelenmiş ve inceleme raporlarını tarafınıza sunulmuştur. Çalışmanızı Yayın Kurulu raporlarına göre gözden geçirerek "Ön İnceleme ve İntihal Taraması" aşamasına alınmak üzere sisteme yükleyebilirsiniz. Bilgilerinize sunarım. Dr. Abdullah Demir Editör

Karar: Minör Revizyon

Yazardan Gelen Revizyon Dosyaları

Tam Metin

Başlık: Düzeltmiş Versiyon.docx

Tarih:26-07-2022

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel yöntemlerin metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın örneklemi 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0.05 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi kullanılmıştır. İki'den çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Testi ve araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta seviyeli ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta seviyeli ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların

özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzenlenmiş R^2 değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

The aim of this study is to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. The research was patterned with the descriptive scanning model of quantitative methods. The sample of the study was 343, 77.8% (n=267) female, 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. consists of students. 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analyzes was determined as 0.05. In the analysis of the data, frequency, percentage, average, etc. of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine whether there is a difference in comparisons between variables with two groups. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used to determine whether there

was a difference in comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation Test was used to determine whether there was a significant relationship between the scale scores and the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the scores of the students participating in the research from the scales. According to the results of the analysis, a positive, moderate and significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive, moderate and significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R^2 value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable, that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models revealing cause-effect relationships are preferred.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olunduğu iki kurumdan birisi Milli Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakkıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Din Hizmetleri Stratejisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırılmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler

² İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine", *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

⁴ Remziye Ege, "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çığ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çılgınlıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiç bir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye'de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmanın literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutafçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555.

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)¹¹ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Aykan (2017)¹³ klinik psikoloji alanında Tanrı imajına yönelik cezalandırıcı veya sevgi dolu/koruyucu algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük'ün çalışmasında (2018)¹⁴ ahlak felsefesinde îsar ve özgecilik kavramları ile bu kavramların İslam medeniyeti ve Batı kültürü açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹⁶ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır. Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve

¹⁰ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutafçılar, "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi", *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki", *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (24 Temmuz 2020), 849-873.

empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayırmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları önemli değilken, özgeci davranışı tanımlamak için bunlar önemlidir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir ifadeyle, çıkar sağlama amacıyla yapılan bağışlar, insanları etkilemek ya da gösteriş için yapılan yardımlar gerçek manada özgeci davranışlar olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin “herhangi bir biçimde ödüllendirme beklentisi (belki iyi bir şey yapmış olmanın verdiği duygu dışında,) olmaksızın bir başkasına yardım etmek”²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı hakkında TDK Güncel Türkçe Sözlük, ‘özgeci’ terimini, “kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan (kimse), diğerkâm”, ‘özgecilik’ terimini ise “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²³ Sevde Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 359-360.

anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması girerek yaygınlaşmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamaları iyiden iyiye değişmiş ve maneviyat kavramının dini de içine alacak kadar genişliğe sahip bir kapsamı olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000’li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament’e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdırlar. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen

²⁴ Sevede Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular”, *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 344.

²⁸ Sevede Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32,40.

²⁹ Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma”, 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyor, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkesini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir.

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55,58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, “Empati”, 10.

Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerine ait metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, öğrenim gördüğü sınıfı, mezun olduğu lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecilik Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecilik (Altruizm) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, "Gönüllü Faaliyetlere Katılım" ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde (18, 15, 11, 26, 12, 25, 36. maddeler), "Maddi Yardım" ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde (4, 5, 6, 2, 1, 21. maddeler), "Travmatik Durumlarda Yardım" ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde (33, 23, 28, 30, 31, 34. maddeler), "Yaşlı/Hastalara Yardım" ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 madde (10, 8, 20, 24. maddeler), "Fiziksel Güce Dayalı Yardım" ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde

³⁷ Bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁸ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.

(16, 22, 17, 3, 7. maddeler), “Eğitim Sürecinde yardım” ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde (14, 9, 19, 13, 29. maddeler) ve “Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım” olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (37, 32, 38, 35, 27. maddeler) olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik değeri .81 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada ise bu değer .92 olarak bulunmuştur.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkılık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

Maneviyyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412’si kadın, 161’i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 7 faktör ve 27 maddeden oluşan 5’li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik değeri .82 olarak bulunmuştur.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴⁰ Toronto Empati Ölçeği 5’li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar,

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309.

⁴⁰ Tarık Totan vd., “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”, *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

anketin toplam varyansının yüzde 75,23'ünü açıklayan 41 faktör belirlemişlerdir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40'tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenilirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .78 olarak ölçülmüştür.

Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği Totan, Doğan ve Sapmaz (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5'li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, 13 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçme aracına dönüşmüştür. Sekiz madde (1, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12. maddeler) tersten kodlanmıştır. Yüksek puanlar yüksek empati düzeyine işaret etmektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343 veri seti SPSS paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik üzerinde maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
	Toplam	343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77.8) kadın, 76’sının (%22.2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16.3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25.4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18.1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16.9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23.3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66.5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33.5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre

inceleme yapıldığında katılımcılardan 18'i (%5.2) düşük, 55'i (%16.0) ortanın altında, 234'ü (%68.2) orta, 31'i (%9.0) ortanın üstünde, 5'i (%1.5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107'sinin (%31.2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236'sını (%68.8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70'inin (%20.4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273'ünün (%79.6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları İle İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadıkları değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılım Durumlarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	t	p
Özgecilik	Kadın	267	4.08	.392	1.398	.163
	Erkek	76	4.01	.342		
Maneviyat	Kadın	267	4.28	.353	.645	.519
	Erkek	76	4.25	.322		
Empati	Kadın	267	4.42	.450	3.113	.002**
	Erkek	76	4.24	.457		
Özgecilik	İHL	228	4.06	.399	-.450	.653
	Diğer	115	4.08	.346		
Maneviyat	İHL	228	4.25	.359	-1.450	.148
	Diğer	115	4.31	.316		
Empati	İHL	228	4.38	.470	-.441	.660
	Diğer	115	4.40	.432		
Özgecilik	Evet	107	4.13	.345	2.129	.034**
	Hayır	236	4.03	.395		
Maneviyat	Evet	107	4.29	.326	.619	.537
	Hayır	236	4.26	.355		
Empati	Evet	107	4.38	.447	-.030	.976
	Hayır	236	4.38	.463		
Özgecilik	Evet	70	4.24	.354	4.566	.000**
	Hayır	273	4.02	.375		
Maneviyat	Evet	70	4.34	.304	1.984	.050

		Hayır	273	4.25	.354		
		Evet	70	4.40	.478		
Empati	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Hayır	273	4.38	.452	.399	.691

**p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	F	P
Özgecilik	Hız. Sınıfı	56	4.07	.419	1.727	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hız. Sınıfı	56	4.27	.350	.203	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		

		Toplam	343	4.27	.346		
Empati		Hz. Sınıfı	56	4.34	.535	.663	.618
		1. Sınıf	87	4.30	.480		
		2. Sınıf	62	4.41	.445		
		3. Sınıf	58	4.51	.338		
		4. Sınıf	80	4.40	.443		
		Toplam	343	4.38	.457		
		Özgecilik		Düşük	18		
Ort. Altı	55			4.16	.373		
Orta	234			4.03	.372		
Ort. Üstü	31			4.13	.474		
Yüksek	5			4.15	.262		
Toplam	343			4.06	.382		
Maneviyat	Ailenin Gelir Durumu			Düşük	18	4.30	.391
		Ort. Altı	55	4.25	.352		
		Orta	234	4.27	.346		
		Ort. Üstü	31	4.31	.329		
		Yüksek	5	4.23	.342		
		Toplam	343	4.27	.346		
		Empati		Düşük	18	4.52	.473
Ort. Altı	55			4.40	.460		
Orta	234			4.37	.457		
Ort. Üstü	31			4.43	.422		
Yüksek	5			4.27	.663		
Toplam	343			4.38	.457		

Tablo 3’de katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	X̄	Ss	Korelasyon	Özg.	Man.	Emp.
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	.000		

Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4’de değişkenler arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72’dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46’dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

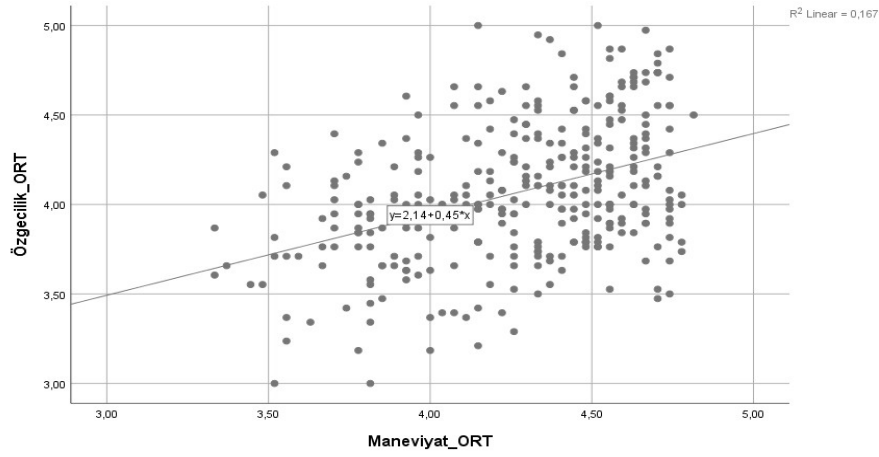
Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

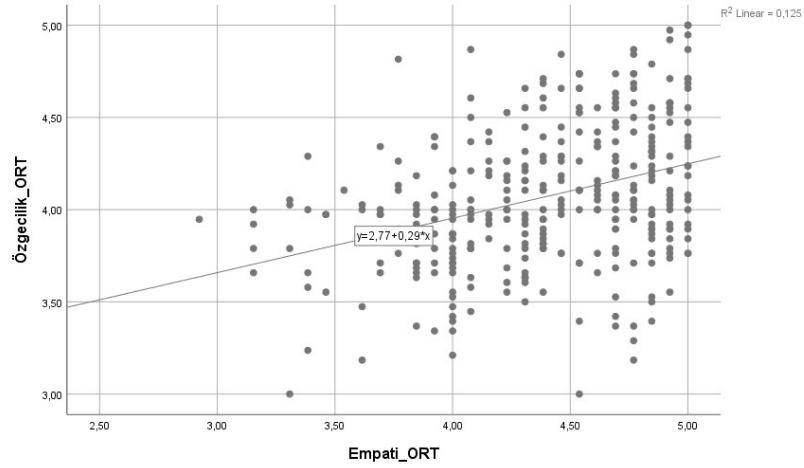
Değişken	N	\bar{X}	Ss	Skewness	Kurtosis
Özgecilik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5’teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin 1.5 ile -1.5 arasında olduğu görülmektedir. Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1. Özgecilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2. Özgecilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi Sonuçları

		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.179	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F(2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgecilik, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup

bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarında düzenlenmiş R^2 değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgecilik ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından dini tutum ve affediciliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgecilik arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgecilikteki değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴¹ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgecilik ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgecilik üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgecilikteki değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili olabileceğini öngörüsünde bulunmuştur.⁴² Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgecilikteki değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığı, anlamlı bir ilişki bulunması halinde ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Yani özgeciliğin %16.72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani

⁴¹ Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

⁴² Zeynep Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 308-309, 314.

katılımcıların özgeciler ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır. Yani özgeciliğin %12.46'sı empatiden kaynaklanıyor olabilir. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir araştırmada, katılımcılarının büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilerle ilişkili görülmüştür.⁴³ Harputlu (2015) tarafından özgeciler ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgeciler alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁴ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada özgeciler ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁴⁵ Az ve Acar (2020),⁴⁶ Şanlı ve Koç (2019) tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁷ Araştırmamızın bulguları ile diğer araştırma sonuçları ve teorik bilgilerin uyumlu olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgeciler, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız örneklem t testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Benzer şekilde araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için ANOVA'dan yararlanılmıştır. Analizin sonuçlarına göre hiçbir değişken için anlamlı düzeyde farklılık

⁴³ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁴ Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgeciler İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁴⁵ Sevide Düzgüner - Kenan Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgeciler ve Dini Tutum İlişkisi", *Theosophia* 1 (2020), 61.

⁴⁶ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgeciler Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁴⁷ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgeciler Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (30 Eylül 2019), 109.

tespit edilememiştir. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturmadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁴⁸ Az ve Acar (2020)'in araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁹

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumuna göre inceleme yapıldığında burada aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar, bu araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve örnekleme ile sınırlıdır. Araştırma sonuçlarının genelleştirilebilmesi için farklı bölge ve örneklem gruplarında, farklı yöntemlerle yapılmış çok daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Amacı doğrultusunda bu araştırmanın yöntemi (betimsel) tarama modeli olarak belirlendiğinden ulaşılan sonuçlarla ilgili sebep-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Bu yüzden araştırmada elde edilen sonuçlar, boylamsal ve deneysel modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir. Ayrıca özgecilik araştırmalarının farklı değişkenler kullanılarak yapılması onun daha geniş boyutlarda anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Konuyla ilgili yapılacak bu niteliklerdeki araştırmalar, özgeci meslekler grubunda istihdam olacak öğrencilerde farkındalık oluşmasına ve ilahiyat eğitim programlarının olgunlaşmasına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Bu kapsamda özgeciliğin öğrenilebilir bir davranış olduğu göz önünde bulundurularak akademik personelin öğrencilerine rol model olmaları önemli derece yararlı olabilir. Eğitimci olarak görev yapan akademik personelin, öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olmaları önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe

⁴⁸ Bkz. Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁴⁹ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir.

Kaynakça:

- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgeciler ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgeciler Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgeciler Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgeciler Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgeciler: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgeciler Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Durmuş, Ümmet vd. "Özgeciler (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgeciler Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgeciler) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>

- Düzgüner, Sevide - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (30 Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutaftçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Karadağ, Engin - Mutaftçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Ayşin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Saroglou, Vassilis. “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”. çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaşımaya İlişkisi”. *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. “Maneviyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 14 Nisan 2022. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=özgeci>
- Totan, Tarık vd. “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”. *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular”. *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yücel, İrfan. “Diyabet İşleri Başkanlığı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

3. DEĞERLENDİRME SÜRECİ

2. Değerlendirme

Hakem Değerlendirmesi-1

Hakem: [REDACTED] (Kurul Üyesi)

E-posta: [REDACTED]

Kurum: [REDACTED]

Değerlendirme Tarihi: 30-07-2022

Değerlendirdiği Dosya: Revizyon-1

Form Cevabı:

Makale başlığı incelenen konuyu tam olarak yansıtıyor mu? / Does the manuscript title reflect the subject matter studied accurately?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Makalede kullanılan başlıklandırma formatı İSNAD Atıf Sistemi'ne uygun mu? / Does the title format used in the manuscript conform to the ISNAD Citation Style?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Öz, yeterli ve uygun mu? / Is the Turkish abstract of the manuscript adequate and appropriate?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Abstract yeterli ve uygun mu? / Is the abstract of the manuscript adequate and appropriate?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Anahtar Kelimeler makale içeriğini tam olarak yansıtıyor mu? / Do the Turkish Keywords reflect the content of the manuscript accurately?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Keywords uygun olarak seçilmiş mi? / Do the specified English Keywords reflect the content of the manuscript accurately?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Arapça özel isimlerin imlasında İSNAD'a uyulmuş mu? / Does the author follow the ISNAD Citation Style on writing the names of Arabic works?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Müracaat edilen âyetlerin kaynak gösterimi İSNAD'a uygun mu? / Does the source presentation of the applied verses conform to the ISNAD Citation Style?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Müracaat edilen âyetlerin kaynak gösterimi İSNAD'a uygun mu? / Does the source presentation of the applied verses conform to the ISNAD Citation Style?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Çalışmada kullanılan Kısaltmalar, İsnad Atıf Sistemi'ne uygun mu? / Abbreviations used in the study do they conform to the ISNAD Citation Style?: *Kısmen / Partially* (Yazara Açık)

Atıf ve alıntılar uygun mu? / Are the footnotes of the manuscript prepared in accordance with citation style?: *Kısmen / Partially* (Yazara Açık)

Kaynakça İSNAD'a uygun olarak hazırlanmış mı? / Is the bibliography of the manuscript prepared in accordance with the ISNAD Citation Style?:

Kısmen / Partially (Yazara Açık)

Ön İnceleme Rapor Eki, dergi sistemine eklendi mi? / Has the pre-review report supplement been added to the journal system?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Açık)

Benzerlik Raporu, dergi sistemine eklendi mi? / Has the similarity report been added to the journal system?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Benzerlik oranı yüzde kaçtır? / What is the similarity score?: *%19 (Yazara Açık)*

Karar / Decision: *Yazar, belirtilen eksiklikleri düzelterek makale metnini dergi sistemine yüklemelidir. / The author should correct the stated deficiencies and upload the manuscript to the journal system. (Yazara Açık)*

Yazara Önerilerileriniz: *Sayın Yazar, Çalışmanızın ön incelemesi ve intihal benzerlik taraması yapılmıştır. Rapor eklerini dosyalar sekmesinde görebilirsiniz. Çalışmanızı en kısa sürede ön inceleme raporu çerçevesinde tashih ederek sisteme yüklemenizi istirham ederiz. Eskiye Dergisi Ön İnceleme ve İntihal Taraması Ekibi (Yazara Açık)*

Editöre Yorumunuz:

Öneri: *Minör Revizyon*

Hakemin Yükleği Değerlendirme Dosyaları

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Yazar : Sayfa Sayısı : 25 Kelime Sayısı : 6836 Karakter Sayısı : 53755

ORİJİNALLİK RAPORU

BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
%19	-	-	-

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma	%3
2	Ankara Üniversitesi - Madde bağımlısı bireylerin manevi ihtiyaçlarının belirlenmesi (amatem örneği)	%1
3	[ÇIKARILAN KAYNAK] # MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi - Evli Bireylerde Manevi İyi Oluş, Ailede Yılmazlık ve Yaşamın Anlamı Arasındaki Yordayıcı İlişkiler	<%1
4	İstanbul Üniversitesi - Çocuğun annenin manevi gelişimine katkısı üzerine bir alan araştırması	<%1
5	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Bursa Uludağ Üniversitesi - Kanser hastalarında manevi danışmanlık uygulamalarının kaygı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi	<%1
6	İstanbul Gelişim Üniversitesi - Bireysel banka müşterilerinin kişilik özellikleri, kredi kartına yönelik tutumları, kredi kartı tercihini etkileyen faktörler ve aylık kredi kartı kullanım sıklıkları arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Ankara ilindeki katılım banka şubelerine yönelik bir çalışma	<%1
7	Akdeniz Üniversitesi - Türkiye'deki öğrencilerin PISA 2015 ve PISA 2018 okuma becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi: İkincil veri analiz çalışması	<%1

8	Bucak İşletme Fakültesi Dergisi - Finansal Okuryazarlık ve Girişimcilik Niyeti Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma	<%1
9	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Ticaret Üniversitesi - Yeşil reklamların Z kuşağı tüketicilerin satın alma kararları üzerine etkisi	<%1
10	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Gazi Üniversitesi - Anahtar kelime oyunlarının öğrencilerin okuduğunu anlama ve akıcı okuma becerileri ile okuma tutumları üzerindeki etkisi	<%1
11	Kara Harp Okulu Komutanlığı - Ankara'daki teknopark firmalarının teknopark içerisindeki işbirliği uygulamalarının teknoloji transfer performansları üzerine etkisi	<%1
12	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Asos Yayınları - pdr_tammetin2019	<%1
13	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi - Ortaokul öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Küçükçekmece örneği	<%1
14	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Gürün-Ulu-Gamii	<%1
15	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Atatürk Üniversitesi - Güzel sanatlar lisesi müzik bölümü öğrencilerinin Türk müziği ve batı müziği derslerine yönelik tutumları üzerine bir inceleme	<%1
16	CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Dergipark) - Sözel Bildiriler	%1
17	CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Dergipark) - Poster Bildiriler	<%1
18	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi - How and with What Frequency do Social Studies Teachers Ask Questions?	<%1
19	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Uluslararası Spor Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi (Dergipark) - Second Academic Sport Congress, 2018, Batumi - Georgia	<%1
20	[ÇIKARILAN KAYNAK] # SPORMETRE-BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR BİLİMLERİ DERGİSİ - SPOR EĞİTİM MODELİYLE İŞLENEN FUTBOL ETKİNLİĞİNDE MAVİ KART UYGULAMASI: ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ	<%1

21	[ÇIKARILAN KAYNAK] # - Assessment of the autonomic nervous system through the study of cardiovascular autonomic reflexes and their association with inflammation in three clinical settings.	<%1
22	null - Measuring anaerobic performance in children using accumulated oxygen deficit	<%1
23	[ÇIKARILAN KAYNAK] # OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi- Yöresel Yiyeceklerin Pazarlanması Hususunda Yönetici Tutumlarının İncelenmesi	<%1
24	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Manas Journal of Social Studies- SAĞLIK HİZMETLERİNDE LİDERLİK DAVRANIŞLARININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA ETKİSİ: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI	<%1
25	[ÇIKARILAN KAYNAK] # HiperKitap- Kenya : Eğitim Akademi Yayınevi- International conference on education in mathematics, science and technology, May 16-18, 2014 : abstract book (IGEMST 2014)	<%1
26	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi- TÜRKİYE'DEKİ EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	<%1
27	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi- An Investigation of Preservice Preschool Teachers' Knowledge and Attitudes toward Children with Autism Spectrum Disorders	<%1
28	OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi - Genelleştirilmiş Problemler İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması	<%1
29	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İnternet Dosyaları- ÇUKUROVA UNIVERSITY FACULTY OF EDUCATION JOURNAL	<%1
30	0 - Internet Source	<%1
31	0 - Internet Source	<%1
32	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Addicta: The Turkish Journal on Addictions- Adaptation of General Phubbing Scale to Turkish Culture and Investigation of Phubbing Levels of University Students in Terms of Various Variables	<%1

33	Eurasian Journal of Educational Research (Dergipark) - An Investigation of Maternal Emotion Socialization Behaviors, Children's Self-Perceptions, and Social Problem-Solving Skills	<%1
34	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi - Liselerde Okutulan Biyoloji Kitaplarındaki Kavramların, İnternet Ortamında Biyoloji Eğitimine Kazandırılışı Üzerine Bir Çalışma	<%1
35	Gaziantep Üniversitesi - 4-6 yaş çocukların kaygıları ile annelerinin kaygı psikolojik dayanıklılık ve bilişsel esneklikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1
36	Journal of Basic and Clinical Health Sciences - FULL TEXTS-COVID 19 PANDEMİSİNDE ARAŞTIRMA-YAYIN VE EĞİTİM SÜREÇLERİNE BAKIŞ KONGRESİ	<%1
37	[ÇIKARILAN KAYNAK] # 0- Internet Source	<%1
38	[ÇIKARILAN KAYNAK] # OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (Dergipark)- Farklı Kültürler İçerisinde Eğitim Gören 12-17 Yaş Grubu Türk Çocuklarının Estetik Beğeni Düzeylerinin Karşılaştırılması	<%1
39	[ÇIKARILAN KAYNAK] # International Journal of Contemporary Educational Research- The Effects of Drama on Pre-service Teachers' Affective Traits about Teaching	<%1
40	[ÇIKARILAN KAYNAK] # International Journal of Psychology and Educational Studies- - Anxiety of Not to be Appointed as a Predictor of Pre-service Teachers' Motivation to Teach	<%1
41	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)- EXAMINATION OF THE ANXIETY AND HOPELESSNESS OF THE STUDENTS STUDYING AT THE DEPARTMENT OF EXERCISE AND SPORTS COACHING FOR THE DISABLED	<%1
42	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Kastamonu Eğitim Dergisi- -An Examination of University Students' Level of Assertiveness According to Self Construal and Five-Factor Personality Traits	<%1
43	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Manas Journal of Social Studies- ULUSLARARASI ALANDA OMBUDSMANLIK KURUMU VE TÜRKİYE	<%1
44	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi - The Variables Predicting the Attitudes of Turkish Special Education Preservice Teachers Towards the Teaching Profession	<%1

45	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Kuramsal-Eğitimbilim Dergisi- Exploring the Gap between Instructors' and Learners' Preferences about Error Correction in-ELT	<%1
46	İstanbul Medipol Üniversitesi - Benlik saygısı ve liderlik eğilimleri: Y kuşağı saha araştırması	<%1
47	İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi - Osmanlılar'da İmamlık Müessesesi ve Vakıflar	<%1
48	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi- Phases of religious education in modern Turkey	<%1
49	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Okan Üniversitesi- 36-72 aylık çocuğu olan ebeveynlerin masal seçimlerinde toplumsal cinsiyet yapısının incelenmesi	<%1
50	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İslam Araştırmaları Dergisi- Arap Gramerinin Gelişim Sürecinde Mısır Dil Ekolü-II	<%1
51	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Gelişim Üniversitesi- Üniversite öğrencilerinde sosyal anksiyete düzeyinin benlik saygısına etkisinin incelenmesi	<%1
52	Marmara Üniversitesi - Prososyal davranışlarda dindarlık ve empatinin rolü	<%1
53	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa- Eğitim fakültesi öğrencilerinin mükemmeliyetçilik ve özgecilik düzeylerinin psikolojik iyi oluş düzeylerine etkisi	<%1
54	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Öndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Prososyallık, Empatik Eğilim ve Dindarlık Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma	<%1
55	Atatürk Üniversitesi - Hemşirelerin özgecilik davranışlarının transaksyonel analiz ego durumları açısından incelenmesi	<%1
56	Süleyman Demirel Üniversitesi - Dini tutum ve özgecilik ilişkisi(SDÜ örneği)	<%1
57	Ankara Üniversitesi - Çevreci sivil toplum kuruluşlarında çalışanların sosyal sorumluluk ve özgecilik düzeylerinin incelenmesi: Ankara örneği	<%1

58	Balıkesir Üniversitesi - Öğretmen adaylarının özgeçmiş davranışları, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve öğretme motivasyonları arasındaki ilişki	<%1
59	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi - Ahlak felsefesinde isar ve özgeçmiş: İslam medeniyeti ve batı kültürü açısından bir değerlendirme	<%1
60	Bahçeşehir Üniversitesi - Exploring the effect of different types of god perception on mental health and altruism	<%1
61	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Toplum ve Sosyal Hizmet - SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN ÖZGEÇMİŞ ÖZELLİKLERİ İLE DAMGALAMA (STIGMA) EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	<%1
62	Fırat Üniversitesi - Cumhuriyet'ten günümüze Türkiye'de uluslararası göç yazının çözümlemesi	<%1
63	İslam Araştırmaları Dergisi - Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgeçmiş ve Tutum İlişkisi	<%1
64	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Bilimname - Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgeçmiş) Tanımı Ve Konumu	<%1
65	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi - Öz Denetimi Güçlendirici Bir Vasıta Olarak Kur'an'da Şehâdet, Ru'yet, Basiret ve Murâkabe	<%1
66	[ÇIKARILAN KAYNAK] # www.eminsert.org - Internet Source	<%1
67	İstanbul Kültür Üniversitesi - Emsal harici alan kullanımlarının imar mevzuatı, kentsel yaşam kalitesi ve etik açılardan irdelenmesi	<%1
68	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Hacettepe Üniversitesi - Madde bağımlılarının ve ailelerinin kendine yardım deneyimleri: AYBUDER örneği	<%1
69	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Marmara Üniversitesi - Modernleşme sürecinde yaşlı bakımı ve maneviyat: İstanbul Ünal Özel Huzurevi örneği	<%1
70	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Yalova Üniversitesi - Kur'an kurslarında yetişkinlere yönelik manevi destek hizmetleri	<%1

71	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Sivas Cumhuriyet Üniversitesi - Oruç-diğergamlık ilişkisi (Sivas ili örneği)	<%1
72	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Süleyman Demirel Üniversitesi - Yaşanmış olaylar bağlamında dini danışmanlığa konu olan aile içi sorunlar: Bursa ve İzmir örneği	<%1
73	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Dini Danışmanlıkta Danışan-Danışman İlişkisi Hadisler Çerçevesinde Teolojik Bir Bakış	<%1
74	Çağ Üniversitesi - Üniversite öğrencilerinin özgeçmiş düzeyleri ile empatik eğilim ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1
75	Atatürk Üniversitesi - Hz. Muhammed'in ikili ilişkileri	<%1
76	Ankara Üniversitesi - Alti yaş grubundaki çocukların bakış açısı alma becerileri ile anne babaların empatik becerilerinin incelenmesi	<%1
77	Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (Dergipark) - YAŞLI BAKIM PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN YAŞLI AYRIMCILIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARI	<%1
78	Pegem Education and Instruction Journal - Predicting the psychological resilience levels of university students according to some variables	<%1
79	[ÇIKARILAN KAYNAK] # θ - Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Olan İlgisi Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi	<%1
80	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Marife Dini Araştırmalar Dergisi - Đindarlık ve Toplumsal Değerler: İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Üzerine Görgül Bir Çalışma (Ankara Örneği)	<%1
81	Üsküdar Üniversitesi - Türkiye'de sığılaşma hipotezini anlamak: Yansıtıcı düşünme, ahlak, empati ve kişilik ile ilişkisi	<%1
82	Eurasian Journal of Educational Research - The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students	<%1

83	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Sakarya Üniversitesi - Palyatif bakımda hasta yakınlarının maneviyat düzeylerinin ölüme karşı tutumlarına etkisi	<%1
84	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Bursa Uludağ Üniversitesi - Üniversite öğrencilerinde mâneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1
85	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Turkish Studies (Elektronik) - MANEVİYAT ÖLÇEĞİ'NİN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	<%1
86	acikerisim.pau.edu.tr:8080 - Ortaokul (5., 6., 7., ve 8. sınıf) öğrencilerinin daimi bilim öğrenme motivasyonlarının incelenmesi	<%1
87	[ÇIKARILAN KAYNAK] # OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi - Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği Geliştirme Çalışması	<%1
88	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Anadolu Üniversitesi - Üniversite öğrencilerinde beden imgesi: İşlevsel olmayan tutumlar, algılanan ebeveyn tutumları ve sosyal karşılaştırma yöneliminin yordayıcılığı	<%1
89	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Öndokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi - İlköğretimde demokrasi eğitimine bir örnek: Okul öğrenci meclisleri (Elazığ ili örneği)	<%1
90	Üsküdar Üniversitesi - Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan annelerde öznel iyi oluşun yordayıcıları olarak özgecilik ve empati kavramlarının değerlendirilmesi	<%1
91	Marmara Üniversitesi - Özel gereksinimli bireylerle çalışan öğretmenlerin bilişsel esneklik düzeyleri ile yaratıcılık ve empati düzeyleri arasındaki ilişki	<%1
92	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi - Duygu düzenleme güçlüğü, çocukluk çağı travmaları, empati ve bağlanma stillerinin sosyal kaygı düzeyleriyle ilişkilerinin incelenmesi	<%1
93	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Üniversitesi - Baba katılımının ebeveyn tutumu, bağlanma stili ve çift uyumu açısından incelenmesi	<%1
94	Asos Yayınları - Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Tam Metin 1 2.asos	<%1

95	Biruni Üniversitesi - Sağlık sektöründe çalışanların çatışma yönetim tarzları ile yönetici liderlik davranışlarını algılama biçimleri arasındaki ilişki	<%1
96	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa - Sağlık çalışanlarının mobbinge maruz kalma durumları ile stresarasındaki ilişki ve stresle başa çıkma yolları	<%1
97	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi - İlkokul hayat bilgisi dersinde bilişim teknolojileri destekli yansıtıcı düşünme etkinliklerinin öğrencilerin ders başarısına ve tutumuna etkisi	<%1
98	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Asos Yayınları - özetler pdrkongre	<%1
99	[ÇIKARILAN KAYNAK] # - A Research on the Self-Efficacy Beliefs about Mathematical Literacy of Mathematics, Science and Elementary School Teacher Trainees	<%1
100	Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi - İlkokul Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki1	<%1
101	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Dergipark) - Sigara Bağımlılığıyla Mücadelede Kamu Spotlarının Kullanımı: Sigarayı Bırak Hayatı Bırakma Kamu Spotlarının Göstergibilimsel Çözümlemesi	<%1
102	[ÇIKARILAN KAYNAK] # - Internet Source	<%1
103	[ÇIKARILAN KAYNAK] # - Plazma İşleminin Rejenere Selüloz Esaslı Liflerin Mekanik ve Yüzey Özelliklerine Etkisinin İncelenmesi	<%1
104	Çukurova Üniversitesi - Utangaçlıkla baş edebilme sosyal beceri eğitim programının ergenlerin utangaçlık düzeylerine etkisi	<%1
105	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Spor lisesi öğrencilerinin internet bağımlılıklarının ve öğrenme sorumluluklarının incelenmesi	<%1
106	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Erciyes Üniversitesi - Spor yöneticiliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerinin akademik öz yeterlilikleri ve üniversite yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1

107	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Ankara Üniversitesi - Kadınlarda yapısal şiddet farkındalığı ve kolektif eylem	<%1
108	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Atatürk Üniversitesi - İlahiyat eğitiminin öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik inanç düzeyleri ve problem çözme becerilerine katkısı	<%1
109	[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Okan Üniversitesi - Covid-19 pandemi sürecinde yetişkin bireylerde tıkmırçasına yeme bozukluğu belirtileri, belirsizliğe tahammülsüzlük ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiler	<%1
110	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Kastamonu Eğitim Dergisi (Dergipark) - ÖTİZMLİ ÇOCUK AİLELERİNİN AİLE YAŞAM KALİTESİ ALGILARI	<%1
111	[ÇIKARILAN KAYNAK] # 0 - InternetSource	<%1
112	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Türk Eğitim Bilimleri Dergisi - - Öğretmenlerin Eğitim İnançlarının Mesleki Yeterlilik Algılarını Yordama Düzeyinin İncelenmesi	<%1
113	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Öndokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi - Öğretmen Adaylarının Burdur Gölü Algılamaları: Fenomenografik Bir Araştırma	<%1
114	[ÇIKARILAN KAYNAK] # 0 - SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN, SAĞLIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN ETİK DIŞI DAVRANIŞLARI ALGILAMA DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI	<%1
115	Atatürk Üniversitesi - Roman türünün öğretiminde dijital hikâye uygulamalarının etkileri	<%1
116	Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep'te kültür turizmi: Yerli turistlerin algılarının değerlendirilmesi	<%1
117	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Beykent Üniversitesi - Psikiyatri hastanesinde çalışan sağlık personelinin meslek algısı ve tükenmişlik düzeylerinin örgütsel bağlılıkla ilişkisi	<%1
118	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Türk İdare Dergisi - BELEDİYE HİZMETLERİNİN SUNUMUNDA MÜLKİ SINIRA DAYALI BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE MODELİNİN ETKİNLİĞİ: ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ	<%1

119	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Gazi Üniversitesi - Almanya da yaşayan 13-16 yaşları arasında spor yapan ve spor yapmayan Türk öğrencilerinin uyum düzeylerinin belirlenmesi ve karşılaştırılması	<%1
120	Marmara Üniversitesi - Sosyal bilgiler dersinde hizmet ederek öğrenme yaklaşımının vatandaşlık eğitimindeki rolü	<%1
121	Maltepe Üniversitesi - Spor faaliyetlerine katılan lise öğrencilerinin sportif sorunlarla başa çıkma becerileri ile akademik güdülenmeleri ve akademik başarıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi	<%1
122	Başkent Üniversitesi - İlköğretim okulu öğretmenlerinin öğretmen liderliğini gösteren davranışlarının gereklilik ve sergilenme derecesine ilişkin görüşleri	<%1
123	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Çukurova Üniversitesi - Lise öğrencilerinin üstbilişsel ve mantıksal düşünme ile matematiksel problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1
124	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Yıldız Teknik Üniversitesi - İlköğretim okul müdürlerinin deprem ile ilgili kriz yönetimine ilişkin yeterlikleri	<%1
125	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Yeditepe Üniversitesi - İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin özkavramları ile algılanan problem çözme düzeyleri arasındaki ilişki	<%1
126	Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi - . Ergen Sosyotelist Davranışlarının (Phubbing) Yordayıcıları Olarak Ebeveyn Sosyotelizmine Maruz Kalma ve Empati	<%1
127	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Maltepe Üniversitesi - Üniversite öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri, öfke ifade tarzları ile obsesif kompulsif semptomları arasındaki ilişki	<%1
128	[ÇIKARILAN KAYNAK] # Düzce Üniversitesi - Dindarlık ve faydacılığın faizsiz finansal ürünleri satın alma davranışlarıyla etkileşimi: Kuşakların farklılığı	<%1
129	Gazi Üniversitesi - Spor bilimleri fakültesinde eğitim alan öğrencilerin sporda e-öğrenmeye yönelik tutumları, akademik erteleme davranışları ve duygusal zeka özelliğinin incelenmesi	<%1
130	Near East University - İmam Serahsî'nin Azınlık Haklarına Bakışı	<%1

131	{ÇIKARILAN KAYNAK} # 0- CUFEJ VOL: 42 NO: 2 ALL ARTICLES	<%1
132	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Pamukkale Üniversitesi- Yeşil pazarlama kapsamında çevresel tutumun çevreci marka sadakati üzerine etkisi	<%1
133	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi - Ortaokul öğrencilerinin okuldaki psikolojik ihtiyaçları ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1
134	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Milli Eğitim Dergisi (Dergipark)- SINIF YÖNETİMİ VE ÖĞRETMENLERİN MESLEKLERİNE İLİŞKİN ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ (Kayseri Merkez İlçe Örneği)	<%1
135	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Mersin Üniversitesi- Ortaokul matematik eğitiminde eğitsel matematik oyunlarının kullanılabilirliği üzerine öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşleri	<%1
136	{ÇIKARILAN KAYNAK} # İstanbul Kültür Üniversitesi- Havayolu işletmelerinde çalışanların iş tatmini ile yolcu memnuniyeti arasındaki ilişkinin belirlenmesi	<%1
137	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi- Açık Liderliğin Kamu Hizmeti Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama	<%1
138	Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi - Erzurum'da Görev Yapan Öğretmenlerin Memnuniyet Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi	<%1
139	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Anadolu Üniversitesi- Üniversite öğrencilerinin öz yeterlik düzeylerinin öz anlayış ve ebeveyn kabul-reddine ilişkin algıları çerçevesinde incelenmesi	<%1
140	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi- Yapım Eki Öğretiminin Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Kelime Hazinesi Üzerindeki Etkisi	<%1
141	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Atatürk Üniversitesi- Seyahat acentalarında bilgiye bakış açısı ve bilgi paylaşımları; Doka bölgesinde a grubu seyahat acentalarında bir uygulama	<%1

142	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Çukurova Üniversitesi – Seyhan Baraj Gölü'nde (Adana) fizikokimyasal özellikler, ALG populasyonları ve alkalen fosfataz aktivitesinin yaz periyodunda incelenmesi	<%1
143	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi – İhracat Performansı ile İşletmelerin Girişimcilik Özellikleri İlişkisi: Türkiye Örneği	<%1
144	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD) – Siyasal Pazarlamada Adayların Marka Kişilik Boyutları	<%1
145	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Fırat Üniversitesi – Hata yönetimi kültürü işe cezbolma ve örgütsel yaratıcılık arasındaki ilişkiler	<%1
146	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sanat etkinliği reklamlarından biri olan afişin insanların kalite algısı üzerindeki etkisi: Trabzon'da tiyatro izleyicisi üzerine bir araştırma	<%1
147	{ÇIKARILAN KAYNAK} # İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Vatandaşın kamu hizmeti kalitesi algısı: Doğu Anadolu büyükşehir belediyeleri incelemesi	<%1
148	{ÇIKARILAN KAYNAK} # İstanbul Üniversitesi – İlişki analizinde varsayımlardan sapmaların belirlenmesi ve çözümlenmesine yönelik bir bilgisayar programı geliştirilmesi	<%1
149	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi (Dergipark) – Sürdürülebilir Turizmin Gelişimine Yönelik Yerel Halkın Tutumlarını İncelemeye İlişkin Bir Araştırma: Akçakoca Destinasyonu	<%1
150	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Aydın Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Reklamcılık Sektöründe Reklam Etiği Algılamasının Değerlendirilmesi	<%1
151	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi – Endüstriyel Hizmetlerde Marka Değeri: Muhasebe Yazılım Programı Kullanıcıları Üzerinde Bir Uygulama	<%1
152	{ÇIKARILAN KAYNAK} # İşletme Araştırmaları Dergisi – Yönetim Muhasebesi Sistemi, Risk Yönetimi ve Firma Performansı Arasındaki Bağıntıların Yapısal Eşitlik Modeli Kullanılarak Değerlendirilmesi	<%1

153	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Niğde Üniversitesi- 8. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi: Bildiriler Kitabı 25-27 Nisan 2019, Niğde	<%1
154	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Hasan Kalyoncu Üniversitesi- Depresyon ve anksiyete belirtilerinin yordayıcıları olarak ruminasyon, otomatik düşünceler, işlevsel olmayan tutumlar ve düşünce baskılama	<%1
155	{ÇIKARILAN KAYNAK} # - ORTA GELİR TUZAĞININ BELİRLEYENLERİ ÜZERİNE BİR DENEME: TAYLAND, TÜRKİYE VE ÇİN ÖRNEĞİ	<%1
156	{ÇIKARILAN KAYNAK} # www.elegansbahis3.com- Internet Source	<%1
157	Gaziosmanpaşa Üniversitesi - Özgeciliğin yordayıcısı olarak affedicilik ve dini tutumlar	<%1
158	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Marmara Üniversitesi- Romantik ilişkisi olan bireylerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri, ilişki doyumu ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1
159	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Hasan Kalyoncu Üniversitesi- Bağlanma stillerinin benlik saygısı ve umutsuzluk düzeyi ile ilişkisi	<%1
160	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi- Öğretmen algılarına göre okul yöneticilerinin dağıtımçı liderlik davranışları ile okula bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1
161	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi- Tıp ve İlahiyat fakültesi öğrencilerinde batıl inanç, dindarlık ve mutluluk ilişkisi	<%1
162	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Kastamonu Üniversitesi- Mahremiyet kavramı bağlamında üniversite öğrencilerinin benlik sunumu: Instagram örneği	<%1
163	dumlupınar üniversitesi sosyal bilimler dergisi - 45. SAYI	<%1
164	{ÇIKARILAN KAYNAK} # Biruni Üniversitesi- İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ebeveynlerinin duygusal zeka ve özgecilik özellikleri ile çocukların sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	<%1

165	<p>[ÇIKARILAN KAYNAK] # İbn Haldun Üniversitesi - Stresli yaşam olayları ve depresyon ilişkisinde şükür ve maneviyatın rolü</p>	<%1
166	<p>Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi - Dindarlık ile Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma = The Relationship between Religiosity and Altruism: A Research on University Students</p>	<%1
167	<p>Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - İzlenim yönetimi taktikleri ile yaşam doyumu arasındaki ilişki: tekstil sektöründe çalışanlar üzerinde bir araştırma</p>	<%1
168	<p>[ÇIKARILAN KAYNAK] # İstanbul Üniversitesi - Başkası merkezli dışsalılık, Allah merkezlilik ve kendisi hakkında yapılan dedikodudan etkilenme arasındaki ilişki üzerine bir alan araştırması</p>	<%1
169	<p>Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - Öğretmenlerde prososyal davranışların iş doyumu ve mesleki tükenmişlik ile ilişkisinin incelenmesi</p>	<%1
170	<p>Necmettin Erbakan Üniversitesi - Maneviyat algısı ve diğerkâmlıkla ilişkisi: Kan bağışi örneğinde Türkiye ve Amerika karşılaştırmalı nitel bir araştırma</p>	<%1
171	<p>Yıldız Teknik Üniversitesi - Psikolojik danışman adaylarının özgeciliklerinin, duygusal zekâ, kültürel duyarlılık ve sosyal beğenirlik açısından yordanması</p>	<%1
172	<p>İstanbul Gelişim Üniversitesi - Evli bireylerdeki evlilik uyumu ile özgecilik ve empatik eğilim arasındaki ilişkinin incelenmesi</p>	<%1
173	<p>0 - Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması</p>	<%1
174	<p>OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi - Tenis Antrenörleri Yeterlilik Düzeyinin Araştırılması</p>	<%1

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel yöntemlerin metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın örneklemi 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0.05 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi kullanılmıştır. İki'den çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Testi ve araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta seviyeli ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta seviyeli ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz

sonuçlarına göre, düzenlenmiş R^2 değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

The aim of this study is to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. The research was patterned with the descriptive scanning model of quantitative methods. The sample of the study was 343, 77.8% (n=267) female, 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analyzes was determined as 0.05. In the analysis of the data, frequency, percentage, average, etc. of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine whether there is a difference in comparisons between variables with two groups. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used to determine whether there was a difference in comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation

Test was used to determine whether there was a significant relationship between the scale scores and the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the scores of the students participating in the research from the scales. According to the results of the analysis, a positive, moderate and significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive, moderate and significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable, that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models revealing cause-effect relationships are preferred.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olduğu iki kurumdan birisi Milli Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Din Hizmetleri Stratejisi (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırılmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

² İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine", *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

⁴ Remziye Ege, "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çılgınlıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiç bir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye'de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmının literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutaftacılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555.

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaster* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)¹¹ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Aykan (2017)¹³ klinik psikoloji alanında Tanrı imajına yönelik cezalandırıcı veya sevgi dolu/koruyucu algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük'ün çalışmasında (2018)¹⁴ ahlak felsefesinde İsar ve özgecilik kavramları ile bu kavramların İslam medeniyeti ve Batı kültürü açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹⁶ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır. Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

¹⁰ İlke Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeciliğe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutaftacılar, "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaşımaya İlişkisi", *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki", *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Ayşin Çetinkaya Büyükbodur, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (24 Temmuz 2020), 849-873.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları önemli değilken, özgeci davranışı tanımlamak için bunlar önemlidir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir ifadeyle, çıkar sağlama amacıyla yapılan bağışlar, insanları etkilemek ya da gösteriş için yapılan yardımlar gerçek manada özgeci davranışlar olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin “herhangi bir biçimde ödüllendirme beklentisi (belki iyi bir şey yapmış olmanın verdiği duygu dışında,) olmaksızın bir başkasına yardım etmek”²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı hakkında TDK Güncel Türkçe Sözlük, ‘özgeci’ terimini, “kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan (kimse), diğerkâm”, ‘özgecilik’ terimini ise “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle yapılan tanımların

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²³ Sevede Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 359-360.

belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması giderek yaygınlaşmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında din; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken maneviyat; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamı iyiden iyiye değişmiş ve maneviyat kavramının dini de içine alacak kadar genişliğe sahip bir kapsamı olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000'li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament'e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdır. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen

²⁴ Sevede Düzgüner, "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No", *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları", çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Marti Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular", *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 344.

²⁸ Sevede Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32,40.

²⁹ Hill vd., "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma", 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research", *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyorsa, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkelerini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir.

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğer Kâmlık”, çev. Meryem Şahin, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7 (27 Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, Osmangazi Tıp Dergisi 38/2 (27 Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55,58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, “Empati”, 10.

Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerine ait metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, öğrenim gördüğü sınıfı, mezun olduğu lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecilik Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecilik (Altruism) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, "Gönüllü Faaliyetlere Katılım" ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde (18, 15, 11, 26, 12, 25, 36. maddeler), "Maddi Yardım" ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde (4, 5, 6, 2, 1, 21. maddeler), "Travmatik Durumlarda Yardım" ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde (33, 23, 28, 30, 31, 34. maddeler), "Yaşlı/Hastalara Yardım" ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 madde (10, 8, 20, 24.

³⁷ Bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁸ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruism) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.

maddeler), “Fiziksel Güce Dayalı Yardım” ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (16, 22, 17, 3, 7. maddeler), “Eğitim Sürecinde yardım” ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde (14, 9, 19, 13, 29. maddeler) ve “Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım” olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (37, 32, 38, 35, 27. maddeler) olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada ise bu değer .92 olarak bulunmuştur.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkılık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

Maneviyyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412’si kadın, 161’i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 7 faktör ve 27 maddeden oluşan 5’li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .82 olarak bulunmuştur.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴⁰ Toronto Empati Ölçeği 5’li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar,

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, Turkish Studies 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309.

⁴⁰ Tarık Totan vd., “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”, Eurasian Journal of Educational Research 46 (2012), 179-198.

anketin toplam varyansının yüzde 75,23'ünü açıklayan 41 faktör belirlemişlerdir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40'tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenilirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .78 olarak ölçülmüştür.

Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği Totan, Doğan ve Sapmaz (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5'li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, 13 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçme aracına dönüşmüştür. Sekiz madde (1, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12. maddeler) tersten kodlanmıştır. Yüksek puanlar yüksek empati düzeyine işaret etmektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343 veri seti SPSS paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik üzerinde maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
	Toplam	343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77.8) kadın, 76’sının (%22.2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16.3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25.4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18.1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16.9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23.3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66.5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33.5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5.2) düşük, 55’i (%16.0) ortanın altında, 234’ü (%68.2) orta, 31’i (%9.0) ortanın üstünde, 5’i (%1.5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını

bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107'sinin (%31.2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236'sını (%68.8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70'inin (%20.4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273'ünün (%79.6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları İle İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadıkları değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılım Durumlarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Ss	t	p	
Özgecilik	Cinsiyet	Kadın	267	4.08	.392	1.398	.163
		Erkek	76	4.01	.342		
Maneviyat	Cinsiyet	Kadın	267	4.28	.353	.645	.519
		Erkek	76	4.25	.322		
Empati	Cinsiyet	Kadın	267	4.42	.450	3.113	.002**
		Erkek	76	4.24	.457		
Özgecilik	Lise Mezuniyeti	İHL	228	4.06	.399	-.450	.653
		Diğer	115	4.08	.346		
Maneviyat	Lise Mezuniyeti	İHL	228	4.25	.359	-1.450	.148
		Diğer	115	4.31	.316		
Empati	Lise Mezuniyeti	İHL	228	4.38	.470	-.441	.660
		Diğer	115	4.40	.432		
Özgecilik	Öğrenci Kulüp Üyeliği	Evet	107	4.13	.345	2.129	.034**
		Hayır	236	4.03	.395		
Maneviyat	Öğrenci Kulüp Üyeliği	Evet	107	4.29	.326	.619	.537
		Hayır	236	4.26	.355		
Empati	Öğrenci Kulüp Üyeliği	Evet	107	4.38	.447	-.030	.976
		Hayır	236	4.38	.463		
Özgecilik	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Evet	70	4.24	.354	4.566	.000**
		Hayır	273	4.02	.375		
Maneviyat	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Evet	70	4.34	.304	1.984	.050
		Hayır	273	4.25	.354		
Empati	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Evet	70	4.40	.478	.399	.691
		Hayır	273	4.38	.452		

** p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde (p<0.05) farklı olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu (p=0.05) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Ss	F	P
Özgecilik	Hiz. Sınıfı	56	4.07	.419	1.727	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hiz. Sınıfı	56	4.27	.350	.203	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		
	Toplam	343	4.27	.346		
Empati	Hiz. Sınıfı	56	4.34	.535	.663	.618
	1. Sınıf	87	4.30	.480		
	2. Sınıf	62	4.41	.445		
	3. Sınıf	58	4.51	.338		
	4. Sınıf	80	4.40	.443		
	Toplam	343	4.38	.457		

Özgecilik	Ailenin Gelir Durumu	Düşük	18	4.07	.354	1.727	.144
		Ort. Altı	55	4.16	.373		
		Orta	234	4.03	.372		
		Ort. Üstü	31	4.13	.474		
		Yüksek	5	4.15	.262		
		Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat		Düşük	18	4.30	.391	.203	.937
		Ort. Altı	55	4.25	.352		
		Orta	234	4.27	.346		
		Ort. Üstü	31	4.31	.329		
		Yüksek	5	4.23	.342		
		Toplam	343	4.27	.346		
Empati		Düşük	18	4.52	.473	.663	.618
		Ort. Altı	55	4.40	.460		
		Orta	234	4.37	.457		
		Ort. Üstü	31	4.43	.422		
		Yüksek	5	4.27	.663		
		Toplam	343	4.38	.457		

Tablo 3’de katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	\bar{X}	Ss	Korelasyon	Özg.	Man.	Emp.
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	.000		
Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4’de değişkenler arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli

($r=0.409$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

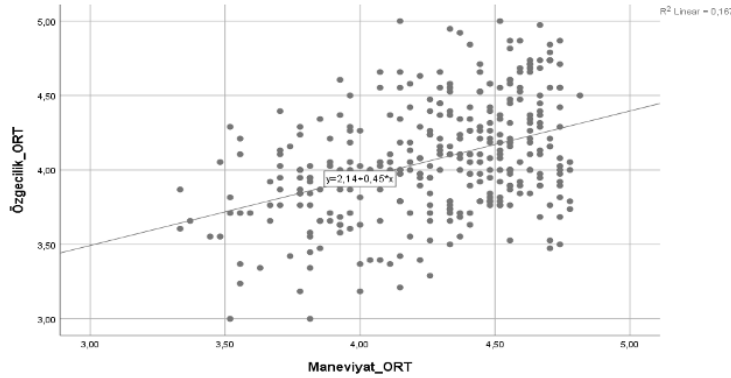
Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

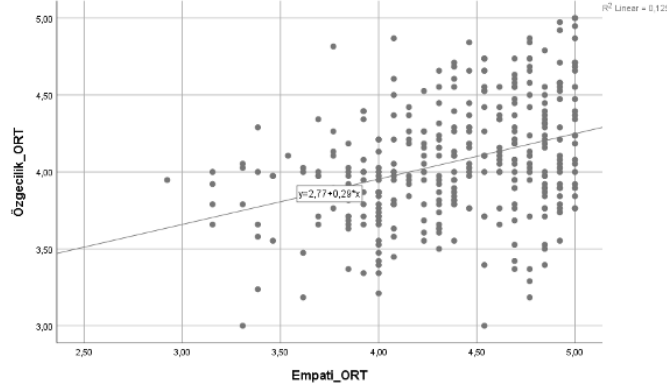
Değişken	N	\bar{X}	Ss	Skewness	Kurtosis
Özgecilik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin 1.5 ile -1.5 arasında olduğu görülmektedir. Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1. Özgecilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2. Özgecilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi Sonuçları

		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için

yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.179	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452, R²=0.200

F(2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgeciliğe etkilerinin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgeciliğe üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliğe yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgeciliğe üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgeciliğe üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgeciliğe, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşma farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgeciliğe düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarında düzenlenmiş R² değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgeciliğe etkilerinin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgeciliğe üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgeciliğe ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından dini tutum ve affediciliğin özgeciliğe üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgeciliğe arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit

edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴¹ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgeciliğe ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgeciliğe üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgeciliğe dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili olabileceğini öngörüsünde bulunmuştur.⁴² Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgeciliğe ilişkin değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgeciliğe üzerinde etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgeciliğe, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığı, anlamlı bir ilişki bulunması halinde ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre özgeciliğe ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgeciliğe ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Yani özgeciliğin %16.72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgeciliğe ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgeciliğe ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır. Yani özgeciliğin %12.46'sı empatiden kaynaklanıyor olabilir. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, katılımcıların büyük bir kısmına göre maneviyat özgeciliğe ilişkili görülmüştür.⁴³ Harputlu (2015) tarafından özgeciliğe ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgeciliğe alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁴ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada özgeciliğe ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve

⁴¹ Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

⁴² Zeynep Sağır, "Özgeciliğe ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 308-309, 314.

⁴³ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁴ Harputlu, *Dini Tutum ve Özgeciliğe İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

anlamli bir ilişki tespit edilmiştir.⁴⁵ Az ve Acar (2020),⁴⁶ şanlı ve Koç (2019) tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kùltùrlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁷ Araştırmamızın bulguları ile diğer araştırma sonuçları ve teorik bilgilerin uyumlu olduğu görùlmektedir.

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilerlik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız örneklemeler t testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değerşkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görùlür. Benzer şekilde araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için ANOVA'dan yararlanılmıştır. Analizin sonuçlarına göre hiçbir değerşken için anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilerlik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturmadığı görùlmektedir. İlahiyat fakùltesi öğrencilerini diğer fakùlte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilerlik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁴⁸ Az ve Acar (2020)'ın araştırmalarında ilahiyat fakùltesi öğrencilerinin özgecilerlik puanlarının, diğer tüm fakùlterlerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁹

⁴⁵ Sevede Düzgüner - Kenan Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilerlik ve Dini Tutum İlişkisi", *Theosophia* 1 (2020), 61.

⁴⁶ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilerlik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁴⁷ Aysu Gül şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilerlik Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (30 Eylül 2019), 109.

⁴⁸ Bkz. Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilerlik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁴⁹ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilerlik Arasındaki İlişki", 764.

Katılımcıların özgecılık puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecılık puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumuna göre inceleme yapıldığında burada aktif görev almış olanların özgecılık puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar, bu araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve örnekleme ile sınırlıdır. Araştırma sonuçlarının genelleştirilebilmesi için farklı bölge ve örneklem gruplarında, farklı yöntemlerle yapılmış çok daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Amacı doğrultusunda bu araştırmanın yöntemi (betimsel) tarama modeli olarak belirlendiğinden ulaşılan sonuçlarla ilgili sebep-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Bu yüzden araştırmada elde edilen sonuçlar, boylamsal ve deneysel modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir. Ayrıca özgecılık araştırmalarının farklı değişkenler kullanılarak yapılması onun daha geniş boyutlarda anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Konuyla ilgili yapılacak bu niteliklerdeki araştırmalar, özgeci meslekler grubunda istihdam olacak öğrencilerde farkındalık oluşmasına ve ilahiyat eğitim programlarının uygulanmasına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Bu kapsamda özgeciliğin öğrenilebilir bir davranış olduğu göz önünde bulundurularak akademik personelin öğrencilerine rol model olmaları önemli derece yararlı olabilir. Eğitimci olarak görev yapan akademik personelin, öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olmaları önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir.

Kaynakça:

- Aronson, Elliot vd. Sosyal Psikoloji. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecılık ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgecılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102.

- Aykan, Filiz. Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgeçililik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgeçililik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgeçililik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgeçililik Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Durmuş, Ümmet vd. "Özgeçililik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgeçililik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumunu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevede. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevede. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevede. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgeçililik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, Sevede - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgeçililik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgeçililik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgeçililik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (30 Eylül 2019), 104-114.

- Harputlu, İlke. *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları", çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutaftçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Karadağ, Engin - Mutaftçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aşın. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. "Maneviyyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 14 Nisan 2022. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=özgeci>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 343-368.

- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yücel, İrfan. "Diyanet İşleri Başkanlığı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Editörün Ön İnceleme Notu: Makale metni, Dergi Yazım İlkeleri ve İSNAD Atıf Sistemi'ne uygunluk açısından incelenmiştir. Eksik veya hatalar var ise metinde belirtilmiş ve her bir hata türünde hatalı yazım **SARI** ile doğrusu **YEŞİL** metin vurgu rengi ile işaretlenmiştir. Metinde olabilecek diğer hatalar veya eksikliklerin tarafınızdan tashih edilebilmesi metni güçlendirecektir.

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel yöntemlerin metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın örnekleme 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0.05 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi kullanılmıştır. İki'den çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Testi ve araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta seviyeli ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat

değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta seviyeli ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzenlenmiş R^2 değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

The aim of this study is to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. The research was patterned with the descriptive scanning model of quantitative methods. The sample of the study was 343, 77.8% (n=267) female, 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. consists of students. 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analyzes was determined as 0.05. In the analysis of the data, frequency, percentage, average, etc. of the

students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine whether there is a difference in comparisons between variables with two groups. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used to determine whether there was a difference in comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation Test was used to determine whether there was a significant relationship between the scale scores and the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the scores of the students participating in the research from the scales. According to the results of the analysis, a positive, moderate and significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive, moderate and significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R^2 value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable, that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models revealing cause-effect relationships are preferred.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olduğu iki kurumdan birisi Milli Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakkıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen

personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırılmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Din Hizmetleri Stratejisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

² İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine", *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

⁴ Remziye Ege, "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çığlıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiç bir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye'de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American Psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555.

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmanın literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)¹¹ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Aykan (2017)¹³ klinik psikoloji alanında Tanrı imajına yönelik cezalandırıcı veya sevgi dolu/koruyucu algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük'ün çalışmasında (2018)¹⁴ ahlak felsefesinde îsar ve özgecilik kavramları ile bu kavramların İslam medeniyeti ve Batı kültürü açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹⁶ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır. Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

¹⁰ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutafçılar, “İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi”, *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, “Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, “Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*; (24 Temmuz 2020), 849-873.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayırmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları önemli değilken, özgeci davranış tanımlamak için bunlar önemlidir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir ifadeyle, çıkar sağlama amacıyla yapılan bağışlar, insanları etkilemek ya da gösteriş için yapılan yardımlar gerçek manada özgeci davranışlar olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin “herhangi bir biçimde ödüllendirme beklentisi (belki iyi bir şey yapmış olmanın verdiği duygu dışında,) olmaksızın bir başkasına yardım etmek”²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı hakkında TDK Güncel Türkçe Sözlük, ‘özgeci’ terimini, “kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan (kimse), diğerkâm”, ‘özgecilik’ terimini ise “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²³ Sevde Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 359-360.

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması giderek yaygınlaşmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamaları iyiden iyiye değişmiş ve maneviyat kavramının dini de içine alacak kadar genişliğe sahip bir kapsamı olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000’li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament’e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdırlar. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı

²⁴ Sevde Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları İçin Olası Bulgular”, *Bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 344.

²⁸ Sevde Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi* (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma) (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32,40 32,40.

²⁹ Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma”, 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyor, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkesini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55,58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, “Empati”, 10.

yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerine ait metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, öğrenim gördüğü sınıfı, mezun olduğu lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecilik Ölçeği 2.1.2. Özgecilik Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecilik (Altruizm) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, "Gönüllü Faaliyetlere Katılım" ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde (18, 15, 11, 26, 12, 25, 36. maddeler), "Maddi Yardım" ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde (4, 5, 6, 2, 1, 21. maddeler), "Travmatik Durumlarda Yardım" ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde (33, 23, 28, 30, 31, 34. maddeler), "Yaşlı/Hastalara Yardım" ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 madde (10, 8, 20, 24.

³⁷ Bk. bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁸ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.

maddeler), “Fiziksel Güce Dayalı Yardım” ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (16, 22, 17, 3, 7. maddeler), “Eğitim Sürecinde yardım” ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde (14, 9, 19, 13, 29. maddeler) ve “Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım” olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde (37, 32, 38, 35, 27. maddeler) olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak ölçülmüştür. Bu araştırmada ise bu değer .92 olarak bulunmuştur.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkınlık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

Maneviyyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412’si kadın, 161’i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 7 faktör ve 27 maddeden oluşan 5’li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak ölçülmüştür. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .82 olarak bulunmuştur.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴⁰ Toronto Empati Ölçeği 5’li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309.

⁴⁰ Tarık Totan vd., “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”, *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

güvenirlilik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar, anketin toplam varyansının yüzde 75,23'ünü açıklayan 41 faktör belirlemiştir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40'tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenirlilik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlilik değeri .78 olarak ölçülmüştür.

Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenirliliği Totan, Doğan ve Sapmaz (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5'li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, 13 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçme aracına dönüşmüştür. Sekiz madde (1, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12. maddeler) tersten kodlanmıştır. Yüksek puanlar yüksek empati düzeyine işaret etmektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343 veri seti SPSS paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik üzerinde maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları
Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
	Toplam	343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77.8) kadın, 76’sının (%22.2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16.3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25.4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18.1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16.9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23.3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66.5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve

115'inin ise (%33.5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18'i (%5.2) düşük, 55'i (%16.0) ortanın altında, 234'ü (%68.2) orta, 31'i (%9.0) ortanın üstünde, 5'i (%1.5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107'sinin (%31.2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236'sını (%68.8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70'inin (%20.4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273'ünün (%79.6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları İle İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almadıkları değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılım Durumlarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	t	p
Özgecilik	Kadın	267	4.08	.392	1.398	.163
	Erkek	76	4.01	.342		
Maneviyat	Kadın	267	4.28	.353	.645	.519
	Erkek	76	4.25	.322		
Empati	Kadın	267	4.42	.450	3.113	.002**
	Erkek	76	4.24	.457		
Özgecilik	İHL	228	4.06	.399	-4.450	.653
	Diğer	115	4.08	.346		
Maneviyat	İHL	228	4.25	.359	-1.450	.148
	Diğer	115	4.31	.316		
Empati	İHL	228	4.38	.470	-4.441	.660
	Diğer	115	4.40	.432		
Özgecilik	Evet	107	4.13	.345	2.129	.034**
	Hayır	236	4.03	.395		
Maneviyat	Evet	107	4.29	.326	.619	.537
	Hayır	236	4.26	.355		
Empati	Evet	107	4.38	.447	-.030	.976
	Hayır	236	4.38	.463		
Özgecilik	Evet	70	4.24	.354	4.566	.000**
	Hayır	273	4.02	.375		

Maneviyat	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Evet	70	4.34	.304	1.984	.050
		Hayır	273	4.25	.354		
Empati		Evet	70	4.40	.478	.399	.691
		Hayır	273	4.38	.452		

**p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde (p<0.05) farklı olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde görev alıp almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu (p=0.05) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	X̄	Ss	F	P
Özgecilik	Hız. Sınıfı	56	4.07	.419	1.727	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hız. Sınıfı	56	4.27	.350	.203	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		

		Toplam	343	4.27	.346		
Empati		Hz. Sınıfı	56	4.34	.535	.663	.618
		1. Sınıf	87	4.30	.480		
		2. Sınıf	62	4.41	.445		
		3. Sınıf	58	4.51	.338		
		4. Sınıf	80	4.40	.443		
		Toplam	343	4.38	.457		
		Özgecilik		Düşük	18		
Ort. Altı	55			4.16	.373		
Orta	234			4.03	.372		
Ort. Üstü	31			4.13	.474		
Yüksek	5			4.15	.262		
Toplam	343			4.06	.382		
Maneviyat	Ailenin Gelir Durumu			Düşük	18	4.30	.391
		Ort. Altı	55	4.25	.352		
		Orta	234	4.27	.346		
		Ort. Üstü	31	4.31	.329		
		Yüksek	5	4.23	.342		
		Toplam	343	4.27	.346		
		Empati		Düşük	18	4.52	.473
Ort. Altı	55			4.40	.460		
Orta	234			4.37	.457		
Ort. Üstü	31			4.43	.422		
Yüksek	5			4.27	.663		
Toplam	343			4.38	.457		

Tablo 3’de katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	X̄	Ss	Korelasyon	Özg.	Man.	Emp.
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	.000		

Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4’de değişkenler arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72’dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46’dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

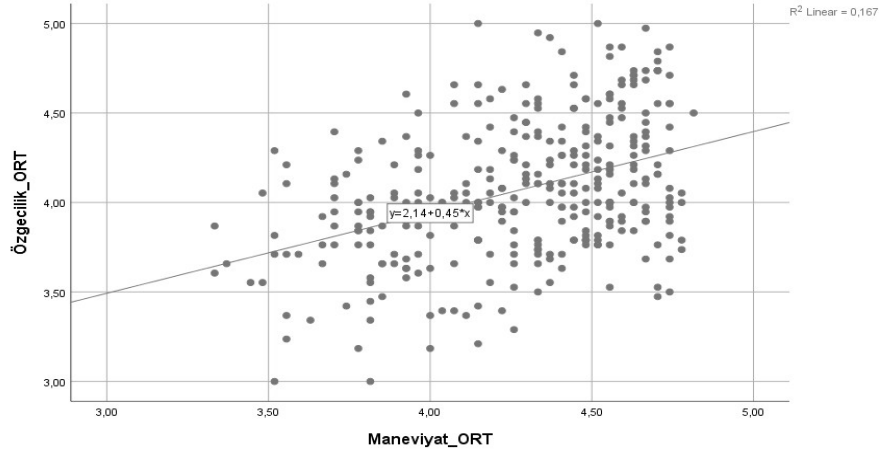
Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

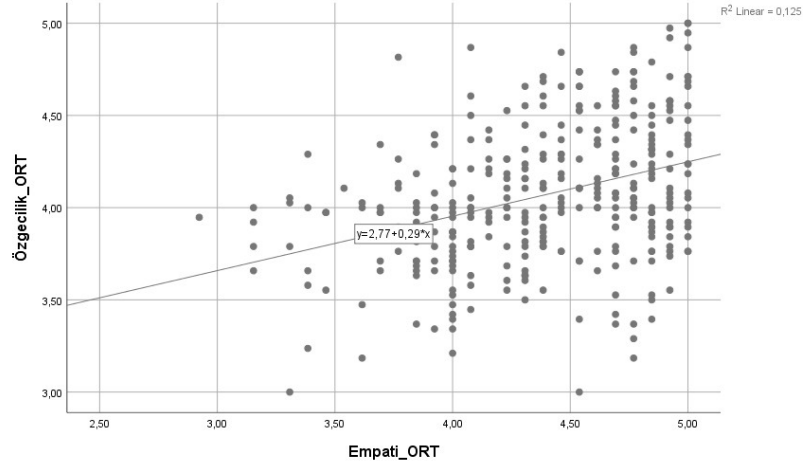
Değişken	N	\bar{X}	Ss	Skewness	Kurtosis
Özgecilik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5’teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin 1.5 ile -1.5 arasında olduğu görülmektedir. Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1. Özgecilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2. Özgecilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi Sonuçları

		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.179	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F(2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgecilik, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup

bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarında düzenlenmiş R^2 değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgecilik ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından dini tutum ve affediciliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgecilik arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgecilikteki değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴¹ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgecilik ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgecilik üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgecilikteki değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili olabileceğini öngörüsünde bulunmuştur.⁴² Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgecilikteki değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığı, anlamlı bir ilişki bulunması halinde ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Yani özgeciliğin %16.72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani

⁴¹ Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

⁴² Zeynep Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 308-309, 314.

katılımcıların özgecilik ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır. Yani özgeciliğin %12.46'sı empatiden kaynaklanıyor olabilir. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir araştırmada, katılımcılarının büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilikle ilişkili görülmüştür.⁴³ Harputlu (2015) tarafından özgecilik ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgecilik alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁴ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada özgecilik ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁴⁵ Az ve Acar (2020),⁴⁶ Şanlı ve Koç (2019) tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁷ Araştırmamızın bulguları ile diğer araştırma sonuçları ve teorik bilgilerin uyumlu olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız örneklem t testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Değişkenler lise mezuniyetlerine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Benzer şekilde araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için ANOVA'dan yararlanılmıştır. Analizin sonuçlarına göre hiçbir değişken için anlamlı düzeyde farklılık

⁴³ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁴ Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁴⁵ Sevide Düzgüner - Kenan Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi", *Theosophia* 1 (2020), 61.

⁴⁶ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁴⁷ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (30 Eylül 2019), 109.

tespit edilememiştir. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturmadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁴⁸ Az ve Acar (2020)'ın araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁹

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumuna göre inceleme yapıldığında burada aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar, bu araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve örnekleme ile sınırlıdır. Araştırma sonuçlarının genelleştirilebilmesi için farklı bölge ve örneklem gruplarında, farklı yöntemlerle yapılmış çok daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Amacı doğrultusunda bu araştırmanın yöntemi (betimsel) tarama modeli olarak belirlendiğinden ulaşılan sonuçlarla ilgili sebep-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Bu yüzden araştırmada elde edilen sonuçlar, boylamsal ve deneysel modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir. Ayrıca özgecilik araştırmalarının farklı değişkenler kullanılarak yapılması onun daha geniş boyutlarda anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Konuyla ilgili yapılacak bu niteliklerdeki araştırmalar, özgeci meslekler grubunda istihdam olacak öğrencilerde farkındalık oluşmasına ve ilahiyat eğitim programlarının olgunlaşmasına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Bu kapsamda özgeciliğin öğrenilebilir bir davranış olduğu göz önünde bulundurularak akademik personelin öğrencilerine rol model olmaları önemli derece yararlı olabilir. Eğitimci olarak görev yapan akademik personelin, öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olmaları önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe

⁴⁸ Bkz. Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁴⁹ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir.

Kaynakça:

- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. “Hemşirelik Öğrencilerinin Özgeciler ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki”. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. “Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgeciler Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgeciler Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. “Dindarlık İle Özgeciler Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgeciler: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgeciler Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Durmuş, Ümmet vd. “Özgeciler (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgeciler Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgeciler) Tanımı ve Konumu”. *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>

- Düzgüner, Sevide - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (27 Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (30 Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality. Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutafçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Karadağ, Engin - Mutafçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (01 Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Ayşin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri İle Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American psychologist* 62 (01 Ekim 2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (01 Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Saroglou, Vassilis. “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”. çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (27 Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaşımaya İlişkisi”. *Journal of International Social Research* 11 (30 Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. “Maneviyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Turkish Studies* 13/18 (01 Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 14 Nisan 2022. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=özgeci>
- Totan, Tarık vd. “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”. *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular”. *bilimname: Düşünce Platformu* 28 (06 Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yücel, İrfan. “Diyaret İşleri Başkanlığı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Editörlük Kararı

Ad Soyad: Abdullah Demir

Rol: Editör

E-posta: abdillahdemir@hotmail.com

Kurum: ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ, İSLAMİ İLİMLER
FAKÜLTESİ, TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ, KELAM VE İSLAM
MEZHEPLERİ TARİHİ ANABİLİM DALI

Karar Tarihi: 30-07-2022

Yazara Not: Çalışmanız ÖN İNCELEME VE İNTİHAL TARAMA sonucuna göre
tashih edilmelidir. Dosyalar kısmında ilgili dosyalar indirilebilir.

Karar: Minör Revizyon

Yazardan Gelen Revizyon Dosyaları

Tam Metin

Başlık: Rev. Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma.docx

Tarih:04-08-2022

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel yöntemlerin metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın örnekleme 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0,5 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalardaki farklılaşmaların belirlenmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında doğrusal bir ilişki bulunup bulunmadığı, şayet bulunuyorsa bu ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Son olarak katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzenlenmiş R² değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmada

elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgeçilim, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

This study aims to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. The research was patterned with the descriptive scanning model of quantitative methods. The study sample was 343, 77.8% (n=267) female and 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. It consists of students 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth-year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale, and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analyzes was determined as 0.05. In the analysis of the data, the frequency, percentage, average, etc., of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine the differences in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation analysis was used to determine whether there is a linear relationship between the scale scores and, if so, the degree and direction of this relationship. Finally, the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the participants' scores on the scales. According to the analysis results, a positive and moderately significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive and moderately significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of

the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality, and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable, that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models are preferred that reveal cause-effect relationships.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olunduğu iki kurumdan birisi Millî Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlik, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakkıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Din Hizmetleri Stratejisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

² İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, “Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine”, *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çılgınlıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiçbir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

⁴ Remziye Ege, "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American Psychologist* 62 (2007), 555.

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmaların literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)¹¹ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Tanrı imajını klinik psikoloji alanında çalışan Aykan (2017)¹³ sevgi dolu veya cezalandırıcı algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük’ün çalışmasında (2018)¹⁴ Batı kültürü ve İslam medeniyeti açısından ahlak felsefesinde özgecilik ve İsar kavramları karşılaştırılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹⁶ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır.

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

¹⁰ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeciliğe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayırmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları fazla önemli değildir ancak niyet ve çıkar sağlama özgeci davranışı belirleyen iki önemli kriterdir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir ifadeyle, çıkar sağlama amacıyla yapılan bağışlar, insanları etkilemek ya da gösteriş için yapılan yardımlar gerçek manada özgeci davranışlar olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin, iyi bir iş yapmış olmanın hissettirdiği duygu haricinde hiçbir şekilde herhangi bir karşılık/çıkar beklentisi olmadan başka birisine yapılan yardım²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutağçılar, “İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi”, *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, “Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, “Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (Temmuz 2020), 849-873.

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı *TDK Güncel Türkçe Sözlük'te*, “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin çok boyutlu ve karmaşık olmasından dolayı yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması girerek yaygınlaşmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamı iyiden iyiye değişmiş ve maneviyat kavramının dini de içine alacak kadar genişliğe sahip bir kapsamı olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000'li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament'e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdırlar. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

²³ Sevede Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 359-360.

²⁴ Sevede Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular”, *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 344.

²⁸ Sevede Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32, 40.

²⁹ Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma”, 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American*

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyor, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkesini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda

Psychologist 58/1 (Ocak 2003), 65.

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55, 58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, 10.

bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerine ait metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Bu formda katılımcılara cinsiyet, yaş, öğrenim görülen sınıf, mezun olunan lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecilik Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecilik (Altruizm) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, "Gönüllü Faaliyetlere Katılım" ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde, "Maddi Yardım" ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde, "Travmatik Durumlarda Yardım" ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde, "Yaşlı/Hastalara Yardım" ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 maddde, "Fiziksel Güce Dayalı Yardım" ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde, "Eğitim Sürecinde yardım" ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde ve "Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım" olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .92 olarak ölçülmüştür.

³⁷ bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁸ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkınlık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

Maneviyyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412’si kadın, 161’i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 7 faktör ve 27 maddeden oluşan 5’li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .82 olarak ölçülmüştür.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴⁰ Toronto Empati Ölçeği 5’li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar, anketin toplam varyansının yüzde 75,23’ünü açıklayan 41 faktör belirlemişlerdir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40’tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .78 olarak ölçülmüştür.

Totan ve arkadaşları, Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenirliği çalışmalarını 2012 yılında gerçekleştirmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5’li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, toplam 13 madde ve tek boyuttan oluşan bir ölçme aracına

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309.

⁴⁰ Tanık Totan vd., “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”, *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

dönüşmüştür. Sekiz maddesi tersten kodlanan ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek empati derecesini, düşük puanlar ise düşük empati derecesini göstermektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343'ü SPSS-25 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında doğrusal bir ilişkinin bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa derecesinin ve yönünün belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik üzerinde maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü	Hazırlık Sınıfı	56	16,3

Sınıfı	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
Toplam		343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sinin (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları ile İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev almış ya da almamış olma değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek maksadıyla yapılmış olan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılıma Gruplarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Ss	t	p
Özgecilik	Kadın	267	4.08	.392	1.398	.163
	Erkek	76	4.01	.342		
Maneviyat	Kadın	267	4.28	.353	.645	.519
	Erkek	76	4.25	.322		
Empati	Kadın	267	4.42	.450	3.113	.002**
	Erkek	76	4.24	.457		
Özgecilik	İHL	228	4.06	.399	-.450	.653
	Diğer	115	4.08	.346		
Maneviyat	İHL	228	4.25	.359	-1.45	.148
	Diğer	115	4.31	.316		
Empati	İHL	228	4.38	.470	-.441	.660
	Diğer	115	4.40	.432		
Özgecilik	Evet	107	4.13	.345	2.129	.034**
	Hayır	236	4.03	.395		
Maneviyat	Evet	107	4.29	.326	.619	.537
	Hayır	236	4.26	.355		
Empati	Evet	107	4.38	.447	-.030	.976
	Hayır	236	4.38	.463		
Özgecilik	Evet	70	4.24	.354	4.566	.000**
	Hayır	273	4.02	.375		
Maneviyat	Evet	70	4.34	.304	1.984	.050
	Hayır	273	4.25	.354		
Empati	Evet	70	4.40	.478	.399	.691
	Hayır	273	4.38	.452		

**** p<0.05**

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Analiz

sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sorumluluk projesinde görev almış ya da almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre nasıl farklılaştığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	X	Ss	F	P
Özgecilik	Hız. Sınıfı	56	4.07	.419	1.7 27	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hız. Sınıfı	56	4.27	.350	.20 3	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		
	Toplam	343	4.27	.346		
Empati	Hız. Sınıfı	56	4.34	.535	.66 3	.618
	1. Sınıf	87	4.30	.480		
	2. Sınıf	62	4.41	.445		
	3. Sınıf	58	4.51	.338		
	4. Sınıf	80	4.40	.443		
	Toplam	343	4.38	.457		
Özgecilik	Düşük	18	4.07	.354	1.7 27	.144
	Ort. Altı	55	4.16	.373		
	Orta	23	4.03	.372		
	Ort. Üstü	31	4.13	.474		
	Yüksek	5	4.15	.262		

Maneviyat	Durumu	Toplam	34	4.06	.382		
		Düşük	18	4.30	.391		
Empati	Ort. Altı	55	4.25	.352			
		Orta	23	4.27			.346
	Ort. Üstü	31	4.31	.329			
		Yüksek	5	4.23			.342
	Empati	Toplam	343	4.27	.346		
			Düşük	18	4.52		
		Ort. Altı	55	4.40	.460		
			Orta	234	4.37		
Ort. Üstü		31	4.43	.422			
		Yüksek	5	4.27			.663
Toplam	343	4.38	.457				

Tablo 3'te katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Özgecilik, Maneviyat ve Empati Değişkenleri Arasında Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	\bar{X}	Ss	Korelasyon	Özg.	Man	Emp
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	.000		
Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4'de araştırmanın değişkenleri arasında yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r = 0.409$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r = 0.353$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46'dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

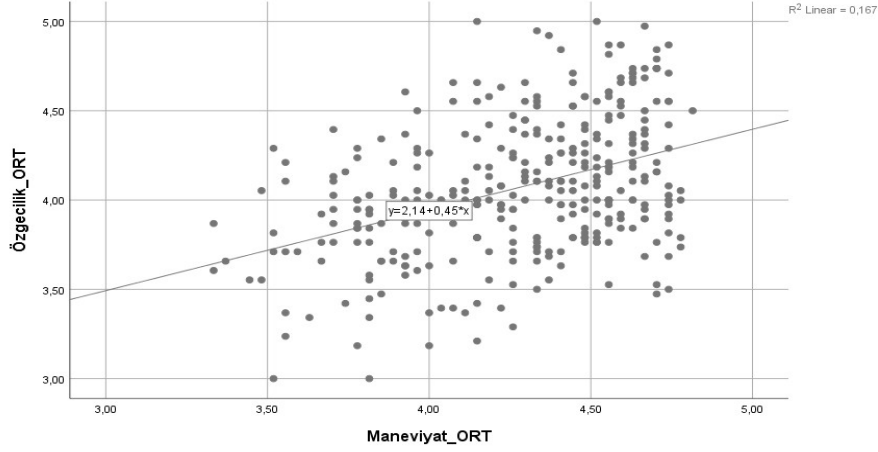
Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

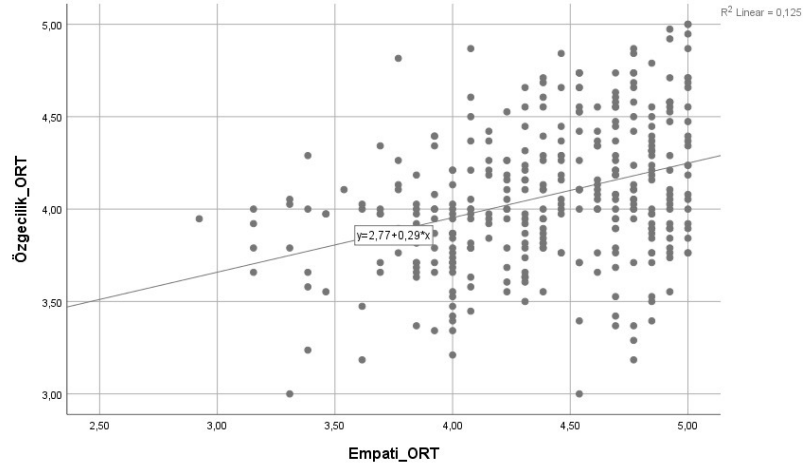
Değişken	N	X	S	Skewness	Kurtosis
Özgeçiliclik	343	4.0	0.20	.104	-.169
Maneviyat	343	4.2	0.18	-.589	-.546
Empati	343	4.3	0.24	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların basıklık ve çarpıklık değerlerinin normalliğe işaret eden -1.5 ila 1.5 arasında olduğu belirlenmiştir. Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1: Özgeçiliclik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2: Özgeçiliclik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi

		Sonuçları		
		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Deneklerin araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkil	Kısmi	VIF
						r	r	
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.1795	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F (2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilerdeki değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgeciler üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgeciler üzerinde pozitif yönde ve anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgeciler üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgeciler, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgeciler düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarında düzenlenmiş R² değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgecilerdeki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgeciler üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgeciler ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından özgeciler üzerinde affedicilik ve dini tutumun yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgeciler arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgecilerdeki değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴¹ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgeciler ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgeciler üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu

⁴¹ Sanlav, *Özgecilerin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

araştırma sonucuna göre özgeciliğeteki değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili olabileceğini öngörüsünde bulunmuştur.⁴² Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgeciliğeteki değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığı, anlamlı bir ilişki bulunması halinde ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Yani özgeciliğin %16,72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır. Yani özgeciliğin %12.46'sı empatiden kaynaklanıyor olabilir. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, katılımcıların büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilikle ilişkili görülmüştür.⁴³ Harputlu (2015) tarafından özgecilik ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgecilik alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁴ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada özgecilik ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁴⁵ Az ve Acar (2020),⁴⁶ Şanlı ve Koç (2019) tarafından yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁷ Araştırmamızın bulguları ile diğer araştırma sonuçları ve teorik bilgilerin uyumlu olduğu görülmektedir.

⁴² Zeynep Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 308-309, 314.

⁴³ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁴ Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁴⁵ Sevide Düzgüner - Kenan Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi", *Theosophia* 1 (2020), 61.

⁴⁶ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁴⁷ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 109.

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Benzer şekilde araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenime devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için ANOVA'dan yararlanılmıştır. Analizin sonuçlarına göre hiçbir değişken için anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturmadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁴⁸ Az ve Acar (2020)'in araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁹

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumuna göre inceleme yapıldığında burada aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar, bu araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve örnekleme ile sınırlıdır. Araştırma sonuçlarının genelleştirilebilmesi için farklı bölge ve örneklem gruplarında, farklı yöntemlerle yapılmış çok daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Amacı doğrultusunda bu araştırmanın yöntemi (betimsel) tarama modeli olarak belirlendiğinden ulaşılan sonuçlarla ilgili sebep-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Bu yüzden araştırmada elde edilen sonuçlar, boylamsal ve deneysel modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir. Ayrıca özgecilik araştırmalarının farklı değişkenler kullanılarak yapılması onun daha geniş

⁴⁸ Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁴⁹ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

boyutlarda anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Konuyla ilgili yapılacak bu niteliklerdeki araştırmalar, özgeci meslekler grubunda istihdam olacak öğrencilerde farkındalık oluşmasına ve ilahiyat eğitim programlarının olgunlaşmasına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Bu kapsamda özgeciliğin öğrenilebilir bir davranış olduğu göz önünde bulundurularak akademik personelin öğrencilerine rol model olmaları önemli derece yararlı olabilir. Eğitimci olarak görev yapan akademik personelin, öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olmaları önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir.

Kaynakça

- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059

- Durmuş, Ümmet vd. "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, Sevde - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aysin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American Psychologist* 62 (2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeciliğe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yücel, İrfan. "Diyanet İşleri Başkanlığı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

3. DEĞERLENDİRME SÜRECİ

3. Değerlendirme

Hakem Değerlendirmesi-1

Hakem: [REDACTED]
E-posta: [REDACTED]
Kurum: [REDACTED] ÜNİVERSİTESİ
Değerlendirme Tarihi: 22-08-2022
Değerlendirdiği Dosya: Revizyon-2

Form Cevabı:

Eski yeni dergisi Yayın Kurulu, Mart 2022 tarihinde yayımlanacak sayısından itibaren, yayımlanan tüm makalelerin hakem raporlarını da hakem isimlerini gizli tutarak yayımlama kararı almıştır.: *Anladım, değerlendirmeyi kabul ediyorum. / I understand, I accept the review. (Yazara Açık)*

Başlıklar yazının konusunu kısa açık ve yeterli ölçüde yansıtıyor mu? / Does the title reflect the subject matter of the article clearly and exactly?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Özet yazının amacını kapsamını ve sonuçlarını yansıtıyor mu? / Does the Turkish abstract reflect the aim scope and conclusions of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Abstract yazının amacını kapsamını ve sonuçlarını yansıtıyor mu? / Does the abstract reflect the aim scope and conclusions of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Makale dil bilgisi kurallarına uygun açık ve yalın bir anlatım yolu izlenmiş mi? / Is the text of the article clear and flawless as per the grammar rules?: *Kısmen, düzeltilmelidir / Partially, should be revised (Yazara Açık)*

Çalışmanın konusu yeterli ölçüde ele alınabilmiş mi? / Has the author presented the subject of the article in a proper methodological perspective?: *Kısmen / Partially (Yazara Açık)*

Çalışmanın amacı yeterli ölçüde belirtilmiş mi? / Has the author presented the aim of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Araştırmada kullanılan yöntem uygun mu? / Is the method used in the research appropriate?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar yeterli mi? / Has the author presented the result of the article sufficiently?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Yazarın ele aldığı konu hakkındaki yorum ve analizleri yeterli mi? / Are the comments and analysis of the subject covered by the author sufficient?: *Kısmen / Partially (Yazara Açık)*

Makalede kullanılan kaynaklar makale yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmiş mi? /Are the resources which are referred in the article shown in accordance with the rules of the Journal?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Kullanılan eserlere kaynakça kısmında yer verilmiş mi? / Are the resources which are referred in the article shown properly in the bibliography?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışma bilimsel yayın etiğine uygun hazırlanmış mı? /Is the study prepared in accordance with scientific publication ethics?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

İncelediğiniz makale bilime katkısı olan özgün bir çalışma mıdır? /Does the article have an original contribution to knowledge and the field?: *Kısmen / Partially (Yazara Açık)*

Görüş ve önerilerinizi belirttiğiniz makale metnini WORD veya PDF formatında Dosya olarak eklediniz mi? / Have you attached the article text containing your comments and suggestions to your report in MS Word or Pdf format?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Düzeltilmeler yapıldıktan sonra tarafınızdan tekrar incelenmesi gerekir mi?: *Hayır / No (Yazara Açık)*

Yazara Not: *Tebrik ederim. (Yazara Açık)*

Editöre Not: *Kolaylıklar dilerim.*

Öneri: *Minör Revizyon (Yazara Açık)*

Hakemin Yükleği Değerlendirme Dosyaları

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel yöntemlerin metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın örnekleme 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0,5 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalardaki farklılaşmaların belirlenmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında doğrusal bir ilişki bulunup bulunmadığı, şayet bulunuyorsa bu ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Son olarak katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzenlenmiş R² değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmada

elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

This study aims to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. The research was patterned with the descriptive scanning model of quantitative methods. The study sample was 343, 77.8% (n=267) female and 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. It consists of students 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth-year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale, and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analyzes was determined as 0.05. In the analysis of the data, the frequency, percentage, average, etc., of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine the differences in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation analysis was used to determine whether there is a linear relationship between the scale scores and, if so, the degree and direction of this relationship. Finally, the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the participants' scores on the scales. According to the analysis results, a positive and moderately significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive and moderately significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of

the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality, and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable, that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models are preferred that reveal cause-effect relationships.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olunduğu iki kurumdan birisi Millî Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlik, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakkıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Din Hizmetleri Stratejisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

² İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, “Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine”, *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çılgınlıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiçbir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

⁴ Remziye Ege, "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American Psychologist* 62 (2007), 555.

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmaların literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)¹¹ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Tanrı imajını klinik psikoloji alanında çalışan Aykan (2017)¹³ sevgi dolu veya cezalandırıcı algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük’ün çalışmasında (2018)¹⁴ Batı kültürü ve İslam medeniyeti açısından ahlak felsefesinde özgecilik ve İsar kavramları karşılaştırılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹⁶ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır.

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

¹⁰ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeciliğe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayırmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları fazla önemli değildir ancak niyet ve çıkar sağlama özgeci davranışı belirleyen iki önemli kriterdir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir ifadeyle, çıkar sağlama amacıyla yapılan bağışlar, insanları etkilemek ya da gösteriş için yapılan yardımlar gerçek manada özgeci davranışlar olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin, iyi bir iş yapmış olmanın hissettirdiği duygu haricinde hiçbir şekilde herhangi bir karşılık/çıkar beklentisi olmadan başka birisine yapılan yardım²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutağçılar, “İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi”, *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, “Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, “Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (Temmuz 2020), 849-873.

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı *TDK Güncel Türkçe Sözlük'te*, “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin çok boyutlu ve karmaşık olmasından dolayı yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması girerek yaygınlaşmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamı iyiden iyiye değişmiş ve maneviyat kavramının dini de içine alacak kadar genişliğe sahip bir kapsamı olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000'li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament'e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdırlar. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

²³ Sevede Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 359-360.

²⁴ Sevede Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular”, *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 344.

²⁸ Sevede Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32, 40.

²⁹ Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma”, 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American*

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyor, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkesini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda

Psychologist 58/1 (Ocak 2003), 65.

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55, 58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, 10.

bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerine ait metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Bu formda katılımcılara cinsiyet, yaş, öğrenim görülen sınıf, mezun olunan lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecilik Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecilik (Altruizm) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, "Gönüllü Faaliyetlere Katılım" ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde, "Maddi Yardım" ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde, "Travmatik Durumlarda Yardım" ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde, "Yaşlı/Hastalara Yardım" ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 maddde, "Fiziksel Güce Dayalı Yardım" ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde, "Eğitim Sürecinde yardım" ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde ve "Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım" olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .92 olarak ölçülmüştür.

³⁷ bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁸ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkınlık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

Maneviyyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412’si kadın, 161’i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 7 faktör ve 27 maddeden oluşan 5’li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .82 olarak ölçülmüştür.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴⁰ Toronto Empati Ölçeği 5’li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar, anketin toplam varyansının yüzde 75,23’ünü açıklayan 41 faktör belirlemişlerdir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40’tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .78 olarak ölçülmüştür.

Totan ve arkadaşları, Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenirliği çalışmalarını 2012 yılında gerçekleştirmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5’li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, toplam 13 madde ve tek boyuttan oluşan bir ölçme aracına

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309.

⁴⁰ Tanık Totan vd., “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”, *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

dönüşmüştür. Sekiz maddesi tersten kodlanan ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek empati derecesini, düşük puanlar ise düşük empati derecesini göstermektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343'ü SPSS-25 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında doğrusal bir ilişkinin bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa derecesinin ve yönünün belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik üzerinde maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeleri
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü	Hazırlık Sınıfı	56	16,3

Sınıfı	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
Toplam		343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sinin (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları ile İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev almış ya da almamış olma değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılmış olan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılıma Gruplarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Ss	t	p
Özgecilik	Kadı n	267	4.08	.392	1.3 98	.163
	Erke k	76	4.01	.342		
Maneviyat	Kadı n	267	4.28	.353	.64 5	.519
	Erke k	76	4.25	.322		
Empati	Kadı n	267	4.42	.450	3.1 13	.002 **
	Erke k	76	4.24	.457		
Özgecilik	İHL 8	22	4.06	.399	-.45 0	.653
	Diğ r 5	11	4.08	.346		
Maneviyat	İHL 8	22	4.25	.359	- 1.4 5	.148
	Diğ r 5	11	4.31	.316		
Empati	İHL 8	22	4.38	.470	-.4 41	.660
	Diğ r 5	11	4.40	.432		
Özgecilik	Evet 7	10	4.13	.345	2 .12 9	.034 **
	Hayı r 6	23	4.03	.395		
Maneviyat	Evet 7	10	4.29	.326	.61 9	.537
	Hayı r 6	23	4.26	.355		
Empati	Evet 7	10	4.38	.447	-.0 30	.976
	Hayı r 6	23	4.38	.463		
Özgecilik	Evet	70	4.24	.354	4.5 66	.000 **
	Hayı r 3	27	4.02	.375		
Maneviyat	Evet	70	4.34	.304	1.9 84	.050
	Hayı r 3	27	4.25	.354		
Empati	Evet	70	4.40	.478	.39 9	.691
	Hayı r 3	27	4.38	.452		

** p<0.05

Tablo 2'de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Analiz

sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sorumluluk projesinde görev almış ya da almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre nasıl farklılaştığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	X	Ss	F	P
Özgecilik	Hız. Sınıfı	56	4.07	.419	1.7 27	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hız. Sınıfı	56	4.27	.350	.20 3	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		
	Toplam	343	4.27	.346		
Empati	Hız. Sınıfı	56	4.34	.535	.66 3	.618
	1. Sınıf	87	4.30	.480		
	2. Sınıf	62	4.41	.445		
	3. Sınıf	58	4.51	.338		
	4. Sınıf	80	4.40	.443		
	Toplam	343	4.38	.457		
Özgecilik	Düşük	18	4.07	.354	1.7 27	.144
	Ort. Altı	55	4.16	.373		
	Orta	23	4.03	.372		
	Ort. Üstü	31	4.13	.474		
	Yüksek	5	4.15	.262		

	Durumu					
		Toplam	N	Ortalama		
Maneviyat	Toplam	343	4.27	.346	.203	.937
	Düşük	18	4.30	.391		
	Ort. Altı	55	4.25	.352		
	Orta	234	4.27	.346		
	Ort. Üstü	31	4.31	.329		
	Yüksek	5	4.23	.342		
Empati	Toplam	343	4.27	.346	.663	.618
	Düşük	18	4.52	.473		
	Ort. Altı	55	4.40	.460		
	Orta	234	4.37	.457		
	Ort. Üstü	31	4.43	.422		
	Yüksek	5	4.27	.663		
	Toplam	343	4.38	.457		

Tablo 3'te katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Özgecilik, Maneviyat ve Empati Değişkenleri Arasında Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	\bar{X}	Ss	Korelasyon	Özg.	Man	Emp
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	.000		
Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4'de araştırmanın değişkenleri arasında yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r = 0.409$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r = 0.353$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46'dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

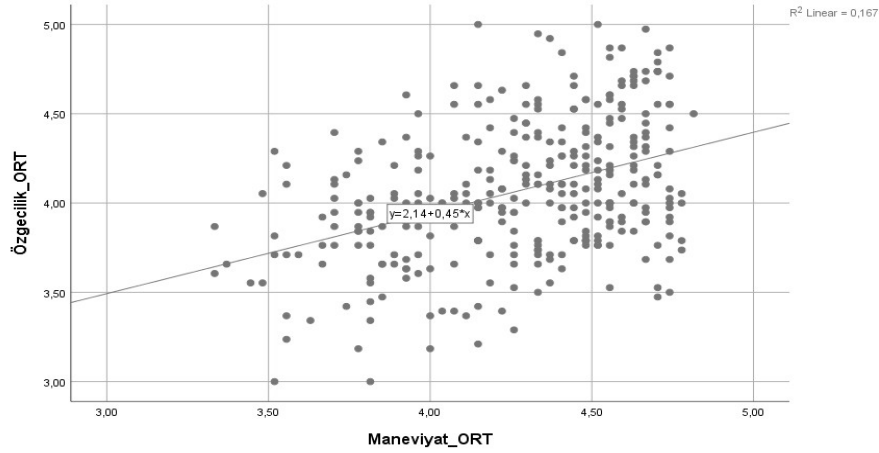
Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

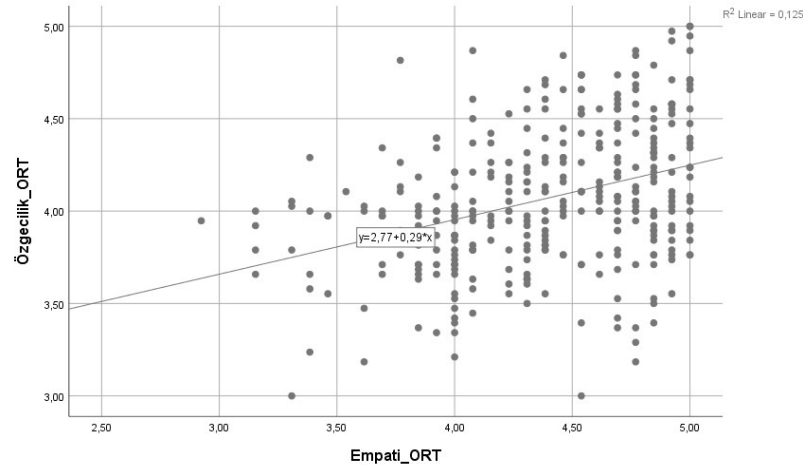
Değişken	N	X	S	Skewnes s	Kurtosis
Özgeçiliclik	343	4.0	0.20	.104	-.169
Maneviyat	343	4.2	0.18	-.589	-.546
Empati	343	4.3	0.24	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların basıklık ve çarpıklık değerlerinin normalliğe işaret eden -1.5 ila 1.5 arasında olduğu belirlenmiştir. Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1: Özgeçiliclik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2: Özgeçiliclik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi

		Sonuçları		
		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Deneklerin araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkil r	Kısmi r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.1795	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F (2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgeciliğe ilişkin değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgecilik, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarında düzenlenmiş R² değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgeciliğe ilişkin değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgecilik ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından özgecilik üzerinde affedicilik ve dini tutumun yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgecilik arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴¹ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgecilik ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgecilik üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu

⁴¹ Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

araştırma sonucuna göre özgeciliğeteki değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili olabileceğini öngörüsünde bulunmuştur.⁴² Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgeciliğeteki değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığı, anlamlı bir ilişki bulunması halinde ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Yani özgeciliğin %16,72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır. Yani özgeciliğin %12.46'sı empatiden kaynaklanıyor olabilir. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, katılımcıların büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilikle ilişkili görülmüştür.⁴³ Harputlu (2015) tarafından özgecilik ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgecilik alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁴ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada özgecilik ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁴⁵ Az ve Acar (2020),⁴⁶ Şanlı ve Koç (2019) tarafından yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁷ Araştırmamızın bulguları ile diğer araştırma sonuçları ve teorik bilgilerin uyumlu olduğu görülmektedir.

⁴² Zeynep Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 308-309, 314.

⁴³ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁴ Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁴⁵ Sevide Düzgüner - Kenan Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi", *Theosophia* 1 (2020), 61.

⁴⁶ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁴⁷ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 109.

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Benzer şekilde araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenime devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için ANOVA'dan yararlanılmıştır. Analizin sonuçlarına göre hiçbir değişken için anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturmadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁴⁸ Az ve Acar (2020)'in araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁹

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumuna göre inceleme yapıldığında burada aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar, bu araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve örnekleme ile sınırlıdır. Araştırma sonuçlarının genelleştirilebilmesi için farklı bölge ve örneklem gruplarında, farklı yöntemlerle yapılmış çok daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Amacı doğrultusunda bu araştırmanın yöntemi (betimsel) tarama modeli olarak belirlendiğinden ulaşılan sonuçlarla ilgili sebep-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Bu yüzden araştırmada elde edilen sonuçlar, boylamsal ve deneysel modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir. Ayrıca özgecilik araştırmalarının farklı değişkenler kullanılarak yapılması onun daha geniş

⁴⁸ Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁴⁹ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

boyutlarda anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Konuyla ilgili yapılacak bu niteliklerdeki araştırmalar, özgeci meslekler grubunda istihdam olacak öğrencilerde farkındalık oluşmasına ve ilahiyat eğitim programlarının olgunlaşmasına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Bu kapsamda özgeciliğin öğrenilebilir bir davranış olduğu göz önünde bulundurularak akademik personelin öğrencilerine rol model olmaları önemli derece yararlı olabilir. Eğitimci olarak görev yapan akademik personelin, öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olmaları önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir.

Kaynakça

- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059

- Durmuş, Ümmet vd. "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, Sevde - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aysin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American Psychologist* 62 (2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yücel, İrfan. "Diyanet İşleri Başkanlığı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Hakem Değerlendirmesi-2

Hakem: [REDACTED]

E-posta: [REDACTED]

Kurum: [REDACTED] ÜNİVERSİTESİ

Değerlendirme Tarihi: 10-08-2022

Değerlendirdiği Dosya: Revizyon-2

Form Cevabı:

Eski yeni dergisi Yayın Kurulu, Mart 2022 tarihinde yayımlanacak sayısından itibaren, yayımlanan tüm makalelerin hakem raporlarını da hakem isimlerini gizli tutarak yayımlama kararı almıştır.: *Anladım, değerlendirmeyi kabul ediyorum. / I understand, I accept the review. (Yazara Açık)*

Başlıklar yazının konusunu kısa açık ve yeterli ölçüde yansıtıyor mu? / Does the title reflect the subject matter of the article clearly and exactly?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Özet yazının amacını kapsamını ve sonuçlarını yansıtıyor mu? / Does the Turkish abstract reflect the aim scope and conclusions of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Abstract yazının amacını kapsamını ve sonuçlarını yansıtıyor mu? / Does the abstract reflect the aim scope and conclusions of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Makale dil bilgisi kurallarına uygun açık ve yalın bir anlatım yolu izlenmiş mi? / Is the text of the article clear and flawless as per the grammar rules?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmanın konusu yeterli ölçüde ele alınabilmiş mi? / Has the author presented the subject of the article in a proper methodological perspective?: *Hayır / No (Yazara Açık)*

Çalışmanın amacı yeterli ölçüde belirtilmiş mi? / Has the author presented the aim of the article?: *Kısmen / Partially (Yazara Açık)*

Araştırmada kullanılan yöntem uygun mu? / Is the method used in the research appropriate?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar yeterli mi? / Has the author presented the result of the article sufficiently?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Yazarın ele aldığı konu hakkındaki yorum ve analizleri yeterli mi? / Are the comments and analysis of the subject covered by the author sufficient?: *Hayır / No (Yazara Açık)*

Makalede kullanılan kaynaklar makale yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmiş mi? /Are the resources which are referred in the article shown in accordance with the rules of the Journal?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Kullanılan eserlere kaynakça kısmında yer verilmiş mi? / Are the resources which are referred in the article shown properly in the bibliography?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Çalışma bilimsel yayın etiğine uygun hazırlanmış mı? /Is the study prepared in accordance with scientific publication ethics?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

İncelediğiniz makale bilime katkısı olan özgün bir çalışma mıdır? /Does the article have an original contribution to knowledge and the field?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Görüş ve önerilerinizi belirttiğiniz makale metnini WORD veya PDF formatında Dosya olarak eklediniz mi? / Have you attached the article text containing your comments and suggestions to your report in MS Word or Pdf format?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Düzeltilmeler yapıldıktan sonra tarafınızdan tekrar incelenmesi gerekir mi?: *Evet / Yes* (Yazara Açık)

Yazara Not: *Çalışmanın konusu özgün. Ancak literatür taraması ve buna bağlı olarak konunun önemi netleştirilmemiş. Aynı zamanda bulguların tartışması oldukça zayıf.* (Yazara Açık)

Editöre Not: *Şekil ve yazım kuralları açısından uygun. Yöntem araştırma konusuna uygun. Ancak literatür taraması ve tartışma bölümleri geliştirilmeli.*

Öneri: *Major Revizyon* (Yazara Açık)

Hakemin Yükleği Değerlendirme Dosyaları

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel yöntemlerin metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Araştırmanın örnekleme 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0,5 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalardaki farklılaşmaların belirlenmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında doğrusal bir ilişki bulunup bulunmadığı, şayet bulunuyorsa bu ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Son olarak katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzenlenmiş R² değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmada

elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgeçilicilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Students

Abstract

This study aims to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. The research was patterned with the descriptive scanning model of quantitative methods. The study sample was 343, 77.8% (n=267) female and 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. It consists of students 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth-year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale, and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analyzes was determined as 0.05. In the analysis of the data, the frequency, percentage, average, etc., of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine the differences in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation analysis was used to determine whether there is a linear relationship between the scale scores and, if so, the degree and direction of this relationship. Finally, the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the participants' scores on the scales. According to the analysis results, a positive and moderately significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive and moderately significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of

the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality, and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable, that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models are preferred that reveal cause-effect relationships.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olduğu iki kurumdan birisi Millî Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür. Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlik, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Nitekim İslam geleneğinde din hizmetini yürütenlerin “hademe-i hayrat” (hayra hizmet edenler) olarak nitelendirilmesi, bu hizmetlerin özgecilik düzeyi yüksek kişiler tarafından hakkıyla yapılabileceği ve özünün de gönüllülük ve yardımseverliğe dayandığına işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm kademelerinde sorumluluk üstlenen personelinin bu anlayışla görev yapmasının esas olduğunu deklare ederek¹ din eğitimi ve hizmetleri alanındaki mesleklerin yapılandırılmasını gönüllülük ve yardımseverlik temelleri üzerine inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze çeşitli değişimlere uğrayarak bazen ücretli bazen de tamamen gönüllü olarak yürütülen² din hizmetiyle ilgili mesleklerde özgeci davranışlar oldukça önemlidir. Ne var ki, din hizmetleri alanındaki mesleklerin mevcut statüsü incelendiğinde, günümüzde yaşanan gelişmelerin özlük ve sosyal haklar bakımından birçok kazanımı sağladığı ancak bu kazanımların hizmetin özünü oluşturan özgecilik bakımından bürokratikleşmek gibi bazı olumsuzlukları da barındırdığı görülmektedir.³ Hâlbuki toplum nezdinde din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlerden ve din hizmeti yapan din görevlilerinden bir devlet memurundan beklenenden çok daha farklı şekilde resmi görevlerinin yanı sıra toplumsal liderlik, manevi örneklik rolü de beklenilmektedir. Okul ve cami merkezli olarak çeşitli seviyeden dini bilgiler edinilebilmekte ancak bu bilgilerin çeşitli hayat tecrübeleri esnasında nasıl kullanılabilceği konusunda insanların

¹ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Din Hizmetleri Stratejisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.), 3.

² İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 9/455-460.

³ İzzet Er, “Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine”, *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.

yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir.⁴ Teorik şekilde edinilen bilgilerin önemi ancak gündelik yaşam içerisinde örnek uygulaması görüldüğünde daha iyi kavranılmakta ve istenilen davranışa dönüşebilmektedir. İlke ve prensipleriyle inananların davranışları üzerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan İslam dini, her vesileyle insanları iyilik hususunda yardımlaşmaya çağırmaktadır. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca insanın çıkarları peşinde koşmasını yücelten modern ideolojiler, insanların birbiriyle yardımlaşmasını değil bilakis birbirlerine rakip olmasını öngörmektedir. Rekabetin yükselen bir değer olarak kabul gördüğü toplumda bireyler, başkalarını göz ardı ederek sadece kendi gelişimlerine odaklanmayı tercih etmektedirler. Böylece günden güne artmakta olan bireyselleşme sonucu yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuzluklar, toplumda özgeci davranışların azalmasına sebep olmaktadır. Kendini ve isteklerini her şeyin üstünde tutan ve adeta kendi teknolojik dünyası içinde hapsolan yeni nesil, yardım ihtiyacı olanlara gerekli tepkiyi verememektedir.⁵ Gerek hizmet alan gerek hizmet veren açısından sosyal hayatta meydana gelen değişim ve ilgili mesleklerin mevcut statüsü ile ilgili gelişmeler meslek yapısının temel değeri ve özünü oluşturan özgecilik hakkındaki araştırmaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde ve özellikle ahlak felsefecilerinin çalışmalarında çağlardan beri önemli bir konu olan özgecilik, bilimsel anlamda ilk defa Fransız sosyolog A. Comte tarafından kullanılmıştır.⁶ 1964 yılında New York'ta, genç bir kadının yardım çılgınlıklarına rağmen sokak ortasında bıçaklanarak vahşice öldürülmesi ve olayın şahidi olduğu iddia edilen pek çok kişiden hiçbir kimsenin yardım etmemesi bilim dünyasında da şaşkınlık etkisi meydana getirmiştir. Yardım etme ve özgecilik davranışı, Kitty Genovese'nin o gece sokakta öldürülürken apartmanlarından izleyen 38 tanığın ikonik değere ulaşan hikâyeleri ile sosyal psikolojinin önemli konuları arasına girmiştir.⁷ Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

⁴ Remziye Ege, "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 15.

⁵ Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

⁶ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (Eylül 2009), 43.

⁷ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 117; Rachel Manning vd., "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses", *The American Psychologist* 62 (2007), 555.

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)⁸ tarafından araştırılmıştır. 1999 yılında Marmara Bölgesinde meydana gelen depremler nedeniyle gerçekleştirilen yardım davranışlarının üniversite öğrencileri örnekleminde araştırıldığı bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayten (2009)⁹ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Çalışma, başkalarına yardım etme davranışı üzerine dindarlığın etkisi ve empatik eğilim dindarlık ilişkisini hem teorik hem de geniş bir örneklem üzerinde yapılan empirik uygulamanın sonuçları ile göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmaların literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir.

Harputlu (2015)¹⁰ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)¹¹ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)¹² tarafından tamamlanmıştır. Tanrı imajını klinik psikoloji alanında çalışan Aykan (2017)¹³ sevgi dolu veya cezalandırıcı algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük’ün çalışmasında (2018)¹⁴ Batı kültürü ve İslam medeniyeti açısından ahlak felsefesinde özgecilik ve İsar kavramları karşılaştırılmıştır. Uslu (2019)¹⁵ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹⁶ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır.

⁸ Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

⁹ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

¹⁰ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

¹¹ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹³ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeciliğe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁶ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

Ayrıca öğretmenlik,¹⁷ ebelik-hemşirelik,¹⁸ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁹ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde çok sayıda özgecilik araştırmaları literatürde yer almaktadır. Ancak özgeci meslekler arasında bulunan din görevliliği ve ilahiyat öğrencilerinin özgecilik durumları herhangi bir müstakil çalışmanın konusu olmamıştır. Daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır.

Bu araştırmada, din eğitimi ve hizmetleri alanına meslek elemanı yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayırmaktadırlar. Yardım kavramının tanımlanmasında, yardım eden kişinin niyeti ve bu davranışın sonucundan yardım yapanın yarar sağlayıp sağlamaması konuları fazla önemli değildir ancak niyet ve çıkar sağlama özgeci davranışı belirleyen iki önemli kriterdir. Bu yönüyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰ Diğer bir ifadeyle, çıkar sağlama amacıyla yapılan bağışlar, insanları etkilemek ya da gösteriş için yapılan yardımlar gerçek manada özgeci davranışlar olarak kabul edilmez. Zira yardım bile olsa çıkar sağlanabileceği düşüncesi, yapılan davranışı özgeci olmaktan uzaklaştırır. Nitekim bir başka tanımlamasında özgeciliğin, iyi bir iş yapmış olmanın hissettirdiği duygu haricinde hiçbir şekilde herhangi bir karşılık/çıkar beklentisi olmadan başka birisine yapılan yardım²¹ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²² ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. O halde, yardım etme davranışının prososyal (olumlu sosyal/toplum yanlısı) davranışlar içerisinde

¹⁷ Engin Karadağ - Işıl Mutağçılar, “İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi”, *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495.

¹⁸ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, “Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, “Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁹ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (Temmuz 2020), 849-873.

²⁰ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²¹ Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 311.

²² Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

yer aldığı, özgeciliğin de bir tür yardım etme davranışı olduğu söylenebilir.²³ Türkçe literatürde elseverlik, diğerkâmlık, altürizm gibi kullanımları bulunan özgecilik kavramı *TDK Güncel Türkçe Sözlük'te*, “özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlamaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin çok boyutlu ve karmaşık olmasından dolayı yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²⁴ Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁶ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması girerek yaygınlaşmaktadır.²⁷ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir. 1970-2000 yılları arasında geçen yaklaşık otuz yıllık sürede, maneviyat ile din kavramlarının kapsamı iyiden iyiye değişmiş ve maneviyat kavramının dini de içine alacak kadar genişliğe sahip bir kapsamı olduğu düşüncesi belirginleşmiştir. Önceleri din kavramıyla aynı ya da iç içe kullanılan maneviyat, 2000'li yıllar ile birlikte ayrı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁸ Son dönemde araştırmacılar din ve maneviyatın kutuplaştırılarak tamamen iyi veya kötü şeklinde etiketlenmesinden kaçınılması gerektiğini ileri sürmüşler ve bu durumun bazı tehlikelerine dikkat çekmişlerdir.²⁹ Hill ve Pargament'e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdırlar. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.³⁰

²³ Sevede Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 359-360.

²⁴ Sevede Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²⁵ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 5.

²⁶ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁷ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular”, *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 344.

²⁸ Sevede Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 32, 40.

²⁹ Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma”, 101-103.

³⁰ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American*

Maneviyat olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağıdır. Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³¹

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.³² Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³³ Öyle ki, empati kavramı neredeyse Rogers ile özdeşleşmiş ve artık günümüzde onun açıkladığı şekliyle kullanılır olmuştur.³⁴ Rogers, kendisinden önce insanların kişilik özelliklerinin bilinmesi ve belirli durumlarda hangi tepkileri verebileceğinin önceden tahmin edilmesi gibi sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³⁵ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³⁶ Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar. Kısaca bilişsel empati karşımızdaki kişinin düşündüklerini ve hissettiklerini anlama yeteneği iken duygusal empati, başka birisinin duygularını paylaşma becerisidir.

Empati ve yardım davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir kişinin psikolojik bazı sorunları varsa, acı çekiyorsa, endişeliyse, korkuya kapılmışsa ya da kendini değersiz hissediyor, karmaşık duygular yaşıyorsa hatta öfkesini kontrol edemiyor ve saldırganlaşıyorsa öncelikle anlaşılmaya ihtiyacı var demektir. Böyle durumları yaşayan birisi için anlaşılmak, en değerli yardımlardandır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda

Psychologist 58/1 (Ocak 2003), 65.

³¹ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113.

³² Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 10.

³³ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55, 58.

³⁴ Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185.

³⁵ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Dökmen, “Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, 185-186.

³⁶ Ersoy - Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, 10.

bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁷

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerine ait metotlardan betimsel tarama modeli ile desenlendirilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77,8'i (n=267) kadın, %22,2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16,3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18,1'i (n=62) ikinci sınıf, %16,9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23,3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Bu formda katılımcılara cinsiyet, yaş, öğrenim görülen sınıf, mezun olunan lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Özgecilik Ölçeği

Yedi adet alt boyutu bulunan Özgecilik (Altruizm) Ölçeği³⁸ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, "Gönüllü Faaliyetlere Katılım" ismiyle birinci alt boyutunu oluşturan 7 madde, "Maddi Yardım" ismiyle ikinci alt boyutunu oluşturan 6 madde, "Travmatik Durumlarda Yardım" ismiyle üçüncü alt boyutunu oluşturan 6 madde, "Yaşlı/Hastalara Yardım" ismiyle dördüncü alt boyutunu oluşturan 4 maddde, "Fiziksel Güce Dayalı Yardım" ismiyle beşinci alt boyutunu oluşturan 5 madde, "Eğitim Sürecinde yardım" ismiyle altıncı alt boyutunu oluşturan 5 madde ve "Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım" olarak isimlendirilen yedinci alt boyutunu oluşturan 5 madde olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .92 olarak ölçülmüştür.

³⁷ bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁸ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.

2.1.3. Maneviyat Ölçeği

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği³⁹ yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. “Manevi Başa Çıkma” alt boyutu 5 maddeden (9, 12, 20,21, 23. maddeler), “Aşkınlık” alt boyutu 2 maddeden (19, 22. maddeler), “Manevi Yaşantı” alt boyutu 5 maddeden (3, 11, 24, 25, 27. maddeler), “Anlam Arayışı” alt boyutu 4 maddeden (7, 14, 15, 17. maddeler), “Manevi Hoşnutluk” alt boyutu 4 maddeden (6, 8*, 13*, 26* maddeler), “Bağlantı” alt boyutu 4 maddeden (1, 2, 4, 18. maddeler) ve “Tabiatla Uyum” alt boyutu da 3 maddeden (5, 10, 16. maddeler) oluşmaktadır. Ölçekte 3 adet ters madde (8, 13, 26. maddeler) bulunmaktadır.

Maneviyyat Ölçeğinin geliştirilmesi çalışmalarına 16-67 yaşlar arasında 412’si kadın, 161’i erkek olmak üzere toplam 573 kişi katılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 7 faktör ve 27 maddeden oluşan 5’li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .82 olarak ölçülmüştür.

2.1.4. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴⁰ Toronto Empati Ölçeği 5’li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında araştırmacılar, benzer ölçeklerin aksine empatiyi duygusal bir süreç olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. İlk çalışmalarında, Spreng ve arkadaşları oluşturdukları madde havuzundaki 142 maddeyi 200 kişilik bir gruba uygulayarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapmıştır. Yapısal geçerlilik çalışmasının ardından araştırmacılar, anketin toplam varyansının yüzde 75,23’ünü açıklayan 41 faktör belirlemişlerdir. Empatinin duygusal bir süreç olarak tek bir boyutta değerlendirilebileceğini tahmin ederek, açıklayıcı faktör analizlerini tek bir faktörle sınırlandırmışlardır. Böylece her biri .40’tan yüksek faktör yüküne sahip 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Güvenirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .78 olarak ölçülmüştür.

Totan ve arkadaşları, Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenirliği çalışmalarını 2012 yılında gerçekleştirmiştir. Bireylerin empati düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan tek boyutlu, 16 maddelik, 5’li Likert tipi Toronto Empati Ölçeğini Türkçeye uyarlama ve psikometrik özelliklerini belirleme çalışmalarına Türk üniversitelerinde öğrenim gören 698 öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Toronto Empati Ölçeği, toplam 13 madde ve tek boyuttan oluşan bir ölçme aracına

³⁹ Turgay Şirin, “Maneviyyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309.

⁴⁰ Tanık Totan vd., “The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students”, *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

dönüşmüştür. Sekiz maddesi tersten kodlanan ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek empati derecesini, düşük puanlar ise düşük empati derecesini göstermektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343'ü SPSS-25 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde;

(a) Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler,

(b) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların iki grubu bulunan (cinsiyet, mezun olunan lise türü, öğrenci kulübü üyeliği ve sosyal sorumluluk projesinde görev alma durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi,

(c) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların ikiden fazla grubu bulunan (öğrenim görülen sınıf ve ailenin gelir durumu) değişkenler arası karşılaştırmalarda farklılaşma olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA),

(d) Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasında doğrusal bir ilişkinin bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa derecesinin ve yönünün belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Testi,

(e) Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara göre özgecilik üzerinde maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeleri
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü	Hazırlık Sınıfı	56	16,3

Sınıfı	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
Toplam		343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sinin (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları ile İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev almış ya da almamış olma değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek maksadıyla yapılmış olan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılıma Gruplarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Ss	t	p
Özgecilik	Kadı n	267	4.08	.392	1.398	.163
	Erke k	76	4.01	.342		
Maneviyat	Kadı n	267	4.28	.353	.645	.519
	Erke k	76	4.25	.322		
Empati	Kadı n	267	4.42	.450	3.113	.002**
	Erke k	76	4.24	.457		
Özgecilik	İHL	228	4.06	.399	-.450	.653
	Diğ e r	115	4.08	.346		
Maneviyat	İHL	228	4.25	.359	-1.415	.148
	Diğ e r	115	4.31	.316		
Empati	İHL	228	4.38	.470	-.441	.660
	Diğ e r	115	4.40	.432		
Özgecilik	Evet	107	4.13	.345	2.129	.034**
	Hayı r	236	4.03	.395		
Maneviyat	Evet	107	4.29	.326	.619	.537
	Hayı r	236	4.26	.355		
Empati	Evet	107	4.38	.447	-.030	.976
	Hayı r	236	4.38	.463		
Özgecilik	Evet	70	4.24	.354	4.566	.000**
	Hayı r	273	4.02	.375		
Maneviyat	Evet	70	4.34	.304	1.984	.050
	Hayı r	273	4.25	.354		
Empati	Evet	70	4.40	.478	.399	.691
	Hayı r	273	4.38	.452		

** p<0.05

Tablo 2'de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Analiz

sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sorumluluk projesinde görev almış ya da almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre nasıl farklılaştığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	X	Ss	F	P
Özgecilik	Hız. Sınıfı	56	4.07	.419	1.7 27	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hız. Sınıfı	56	4.27	.350	.20 3	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		
	Toplam	343	4.27	.346		
Empati	Hız. Sınıfı	56	4.34	.535	.66 3	.618
	1. Sınıf	87	4.30	.480		
	2. Sınıf	62	4.41	.445		
	3. Sınıf	58	4.51	.338		
	4. Sınıf	80	4.40	.443		
	Toplam	343	4.38	.457		
Özgecilik	Düşük	18	4.07	.354	1.7 27	.144
	Ort. Altı	55	4.16	.373		
	Orta	23	4.03	.372		
	Ort. Üstü	31	4.13	.474		
	Yüksek	5	4.15	.262		

Maneviyat	Durumu	Toplam	34	4.06	.382				
		Düşük	18	4.30	.391			.203	.937
Empati	Durumu	Ort. Altı	55	4.25	.352				
		Orta	23	4.27	.346				
		Ort. Üstü	31	4.31	.329				
		Yüksek	5	4.23	.342				
		Toplam	343	4.27	.346				
		Düşük	18	4.52	.473			.663	.618
		Ort. Altı	55	4.40	.460				
		Orta	234	4.37	.457				
Empati	Durumu	Ort. Üstü	31	4.43	.422				
		Yüksek	5	4.27	.663				
		Toplam	343	4.38	.457				

Tablo 3'te katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Özgecilik, Maneviyat ve Empati Değişkenleri Arasında Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	\bar{X}	Ss	Korelasyon	Özg.	Man	Emp
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	.000		
Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4'de araştırmanın değişkenleri arasında yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r = 0.409$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r = 0.353$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12,46'dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

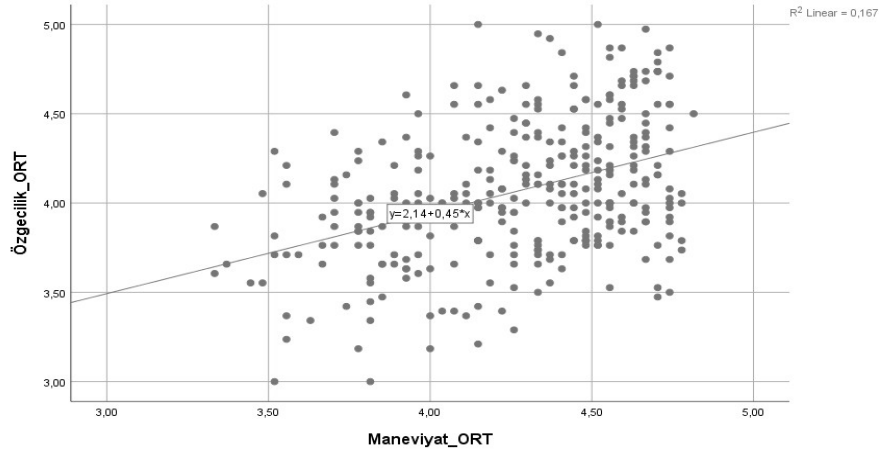
Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

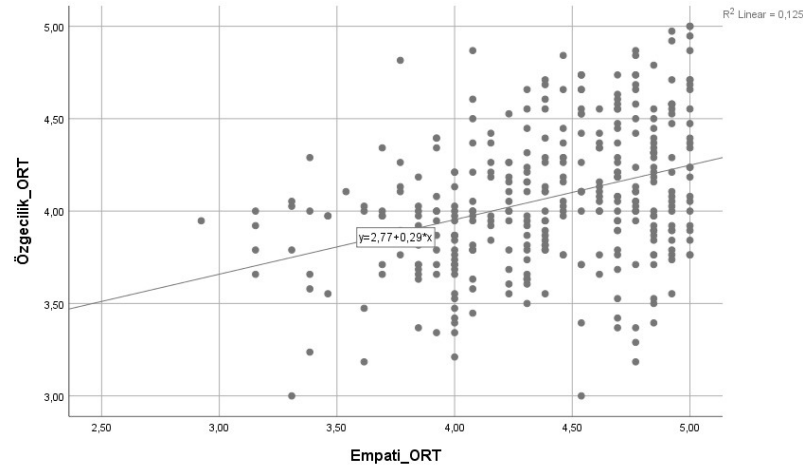
Değişken	N	X	S	Skewnes s	Kurtosis
Özgeçilicilik	343	4.0	0.20	.104	-.169
Maneviyat	343	4.2	0.18	-.589	-.546
Empati	343	4.3	0.24	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların basıklık ve çarpıklık değerlerinin normalliğe işaret eden -1.5 ila 1.5 arasında olduğu belirlenmiştir. Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1: Özgeçilicilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2: Özgeçilicilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi

		Sonuçları		
		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Deneklerin araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkil r	Kısmi r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.1795	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F (2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgecilik, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarında düzenlenmiş R² değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgecilik ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından özgecilik üzerinde affedicilik ve dini tutumun yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgecilik arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgecilikteki değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴¹ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgecilik ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgecilik üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu

⁴¹ Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

araştırma sonucuna göre özgeciliğeteki değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili olabileceğini öngörüsünde bulunmuştur.⁴² Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgeciliğeteki değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığı, anlamlı bir ilişki bulunması halinde ise bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için Pearson korelasyon analizi testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Yani özgeciliğin %16,72'si maneviyattan kaynaklanıyor olabilir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların özgecilik ve empati puanları orta düzeyde bir ilişkiyle ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır. Yani özgeciliğin %12.46'sı empatiden kaynaklanıyor olabilir. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, katılımcıların büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilikle ilişkili görülmüştür.⁴³ Harputlu (2015) tarafından özgecilik ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgecilik alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁴ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada özgecilik ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁴⁵ Az ve Acar (2020),⁴⁶ Şanlı ve Koç (2019) tarafından yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁷ Araştırmamızın bulguları ile diğer araştırma sonuçları ve teorik bilgilerin uyumlu olduğu görülmektedir.

⁴² Zeynep Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 308-309, 314.

⁴³ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁴ Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁴⁵ Sevide Düzgüner - Kenan Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi", *Theosophia* 1 (2020), 61.

⁴⁶ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁴⁷ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 109.

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Benzer şekilde araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenime devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için ANOVA'dan yararlanılmıştır. Analizin sonuçlarına göre hiçbir değişken için anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturmadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁴⁸ Az ve Acar (2020)'ın araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁹

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumuna göre inceleme yapıldığında burada aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar, bu araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve örnekleme ile sınırlıdır. Araştırma sonuçlarının genelleştirilebilmesi için farklı bölge ve örneklem gruplarında, farklı yöntemlerle yapılmış çok daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Amacı doğrultusunda bu araştırmanın yöntemi (betimsel) tarama modeli olarak belirlendiğinden ulaşılan sonuçlarla ilgili sebep-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Bu yüzden araştırmada elde edilen sonuçlar, boylamsal ve deneysel modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir. Ayrıca özgecilik araştırmalarının farklı değişkenler kullanılarak yapılması onun daha geniş

⁴⁸ Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁴⁹ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

boyutlarda anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Konuyla ilgili yapılacak bu niteliklerdeki araştırmalar, özgeci meslekler grubunda istihdam olacak öğrencilerde farkındalık oluşmasına ve ilahiyat eğitim programlarının olgunlaşmasına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Bu kapsamda özgeciliğin öğrenilebilir bir davranış olduğu göz önünde bulundurularak akademik personelin öğrencilerine rol model olmaları önemli derece yararlı olabilir. Eğitimci olarak görev yapan akademik personelin, öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olmaları önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir.

Kaynakça

- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Din Hizmetleri Stratejisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059

- Durmuş, Ümmet vd. "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, Sevde - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/38 (2011), 5-16.
- Er, İzzet. "Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine". *Diyanet Aylık Dergi* 202 (Ekim 2007), 5-9.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (Eylül 2009), 41-69.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aysin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

- Manning, Rachel vd. "The Kitty Genovese Murder and the Social Psychology of Helping: The Parable of the 38 Witnesses". *The American Psychologist* 62 (2007), 555-562. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.6.555>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113-145.
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeciliğe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yücel, İrfan. "Diyanet İşleri Başkanlığı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Editörlük Kararı

Ad Soyad: ██████████

Rol: Alan Editörü

E-posta: ██████████

Kurum: ██████ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Karar Tarihi: 22-08-2022

Karar: Majör Revizyon

Yazardan Gelen Revizyon Dosyaları

Tam Metin

Başlık: 12.09.22 Dil Editörü Tashihli.docx

Tarih:12-09-2022

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Ömer Faruk Söylev

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Anabilim Dalı
Assist. Prof. Dr, Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Studies (Psychology of Religion), Kütahya, Türkiye
ofsoylev@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-19351957

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Faculty Students

Abstract

This study aims to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. This research is a descriptive study structured with the relational survey model, one of the general survey models of quantitative research. The study sample was 343, 77.8% (n=267) female and 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. It consists of students 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth-year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale, and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analysis was determined as 0.05. In the analysis of the data, the frequency, percentage, average, etc., of the students who make up the research group.

Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine the differences in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation analysis was used to determine whether there is a linear relationship between the scale scores and, if so, the degree and direction of this relationship. Finally, the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the participants' scores on the scales. According to the analysis results, a positive and moderately significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive and moderately significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality, and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable; that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models are preferred that reveal cause-effect relationships.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinin genel tarama modellerinden ilişkiyel tarama modeli ile yapılandırılmış betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemi 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77.8'i (n=267) kadın, %22.2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16.3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25.4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18.1'i (n=62) ikinci sınıf, %16.9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23.3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0.5 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalardaki farklılaşmaların belirlenmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında doğrusal bir ilişki bulunup bulunmadığı, şayet bulunuyorsa bu ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Son olarak katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzenlenmiş R² değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olduğu iki kurumdan birisi Millî Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen 'din eğitimi' alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen 'din hizmetleri' alanına yönelik olduğu görülür.¹ Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler

¹ Mehmet Korkmaz, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği", *Bilimname* 18/1 (2010), 192-193.

olarak kabul edilir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin araştırılmasının değerli olduğu düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)² tarafından araştırılmıştır. Bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayten (2009)³ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmancının literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir. Diğer bir doktora çalışması Düzgüner (2013)⁴ tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada özgeci bir davranış olarak belirlenen kan bağışi örnekliliği üzerinden Türk ve Amerikan toplumlarında maneviyat algısının belirlenmesi ve özgecilik ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Harputlu (2015)⁵ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)⁶ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)⁷ tarafından tamamlanmıştır. Tanrı imajını klinik psikoloji alanında çalışan Aykan (2017)⁸ sevgi dolu veya cezalandırıcı algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük’ün çalışmasında (2018)⁹ Batı kültürü ve İslam medeniyeti açısından ahlak felsefesinde özgecilik ve İsar kavramları karşılaştırılmıştır.

² Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

³ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

⁴ Sevde Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013).

⁵ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

⁶ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁷ Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁸ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁹ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

Uslu (2019)¹⁰ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹¹ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır. Yanı sıra Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılmış diğer bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan Düzgüner (2019)¹² özgecilik ve ona yakın diğer kavramlar arasındaki farklara odaklandığı betimsel çalışmasında özgeciliğin kavram haritasını oluşturmuş ve özgecille ilgili tanımlamalarda kullanılabilecek bazı kriterler önermiştir. Yine Düzgüner ve Sevinç (2020)¹³ üniversitelerin farklı bölümlerinde okuyan öğrenciler üzerinde özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmada özgecilik ve dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini farklı meslek gruplarından oluşan bir örneklem üzerinden araştıran Sağır (2020),¹⁴ çalışmasında özgecilik ve dini tutum düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir.

Literatür incelemesinde görüldüğü üzere din psikolojisi ve sosyal bilimlerin diğer alanlarında öğretmenlik,¹⁵ ebelik-hemşirelik,¹⁶ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁷ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde yapılmış çok sayıda özgecille ilgili araştırma bulunmaktadır. Gerek mesleğe hazırlık aşamasında bulunan ve farklı fakültelerin ilgili alanlarında okuyan öğrenciler düzeyinde gerekse mesleğe başlamış profesyoneller üzerinde yapılan bu araştırmalarda özgeciliği etkileyen ve onunla ilişkili olduğu düşünülen pek çok konunun ele alındığı görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalar arasında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik durumlarını yordayan herhangi bir müstakil çalışmaya rastlanılmamıştır. Konu daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır. Oysaki uzaktan ilahiyat lisans tamamlama (İLİTAM) eğitim programları da dâhil edildiğinde buralarda okuyan öğrenci sayısı önemli bir yekûna ulaşmaktadır. İlahiyat

¹⁰ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecille İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹¹ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹² Sevde Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373.

¹³ Sevde Düzgüner - Kenan Sevinç, “Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi”, *Theosophia* 1 (2020), 53-69.

¹⁴ Zeynep Sağır, “Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.

¹⁵ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, “İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi”, *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495.

¹⁶ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, “Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, “Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁷ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (Temmuz 2020), 849-873.

fakültelerine kayıtlı öğrenci sayısı 2018-2019 öğretim yılı rakamlarına göre 112.608'dir.¹⁸ Halen yüz binden fazla öğrencisi bulunan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin aldıkları eğitimle hazırlandıkları mesleklerin temelini oluşturan özgecilik durumları hakkında araştırmaların henüz yapılmamış olmasının önemli bir eksiklik olduğu değerlendirilmektedir. Literatürde bu yöndeki boşluğu dolduracak bilimsel çalışmalara katkı vermek üzere bu araştırmada, ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Zira literatür incelemesi neticesinde maneviyat ve empatinin özgeciliği yordayan önemli değişkenlerden olduğu düşünülmüştür. İlahiyat eğitiminin öğrenciler üzerinde özgecilik ve özgeciliği etkilediği düşünülen maneviyat ve empatik eğilimleri destekleyip desteklemediği sınıflar bazında incelenerek anlaşılmaya çalışılmış ve ulaşılan sonuçlara göre önerilerde bulunulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayırmaktadırlar. Bu yönleriyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹ Başka bir tanımlamasında özgeciliğin, iyi bir iş yapmış olmanın hissettirdiği duygu haricinde hiçbir şekilde herhangi bir karşılık/çıkar beklentisi olmadan başka birisine yapılan yardım²⁰ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında "karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği"²¹ ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin çok boyutlu ve karmaşık olmasından dolayı yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²² Tarihsel olarak din, kurumsal

¹⁸ İbrahim Aşlamacı, "Günümüz Türkiye'sinde Sayılarla Yüksek Din Öğretimi", *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle)* (4. Oturum, Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), II/27.

¹⁹ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²⁰ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 311.

²¹ Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²² Sevde Düzgüner, "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem

olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²³ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁴ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması girerek yaygınlaşmaktadır.²⁵ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir.²⁶ Hill ve Pargament'e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdır. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.²⁷ Maneviyatın kavramsallaştırılması ile ilgili bu sorunlar onun ölçülmesini de zorlaştırmaktadır.

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, "bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi" olarak tanımlanır.²⁸ Ancak geçen yüzyılda kapsamlı şekilde araştırılmış olmasına rağmen literatürde empatinin nasıl tanımlanacağına ilişkin fikir birliğine varılamamıştır.²⁹ Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers'ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³⁰ Rogers, kendisinden önce sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³¹ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³² Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli

Yayınları, 2016), 1/25-27.

²³ Kenneth I. Pargament, "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No", *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 5.

²⁴ Peter C. Hill vd., "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları", çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁵ Mustafa Ulu, "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular", *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 344.

²⁶ T. E. Woods - G. H. Ironson, "Religion and Spirituality in the Face of Illness: How Cancer, Cardiac, and HIV Patients Describe Their Spirituality/Religiosity", *Journal of Health Psychology* 4/3 (1999), 410.

²⁷ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research", *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

²⁸ Elif Ersoy - Ferdi Köşger, "Empati: Tanımı ve Önemi", *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 10.

²⁹ Nils-Torge Telle - Hans-Rüdiger Pfister, "Positive Empathy and Prosocial Behavior: A Neglected Link", *Emotion Review* 8/2 (2016), 154.

³⁰ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55, 58.

³¹ Carl R. Rogers, "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir", çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Üstün Dökmen, "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185-186.

³² Ersoy - Köşger, "Empati: Tanımı ve Önemi", 10; Jean Decety - Philip L. Jackson, "The Functional Architecture of Human Empathy", *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews* 3/2 (2004), 71.

bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar.

1.4. Özgecillik, Maneviyat ve Empati İlişkisi

Maneviyat ve özgecillik ilişkisi hakkında maneviyatın olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağı olduğu değerlendirilmektedir.³³ Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgecilliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Dindar ve ateist bireyler, din ve maneviyatın özgecilliği teşvik edip etmediği konusunda farklı görüşlere sahiptirler.³⁴ Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecillik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³⁵

Empati ve yardım davranışları arasında da güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁶ Örneğin Batson ve arkadaşlarının geliştirdiği Empati-Özgecillik Hipotezi, empatinin, başka bir kişinin refahını artırmak için özgeci bir motivasyon sağlayan bir tür empatik endişe ürettiğini savunmaktadır. Bu nedenle, bireyler başkalarının talihsizliğini algılayıp onları paylaştıklarında empati, sempati, merhamet gibi duygular ortaya çıkmaktadır. Bu duygular ne kadar güçlü olursa birey de o kadar motive olur ve başkalarının zorluklardan kurtulmasına yardımcı olur.³⁷ Farklı gruplar üzerinde yapılan çalışmalarda empati ve prososyal davranış arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.³⁸

Özgecillik, empati ve maneviyat arasındaki ilişkilerin üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme incelendiği bir araştırmada³⁹ manevi deneyimlerin hem empati hem de özgecilliğin en güçlü yordayıcıları olduğu ortaya koyulmaktadır. Sonuç olarak

³³ Vassilis Saroglou vd., "Values and Religiosity: A Meta-Analysis of Studies Using Schwartz's Model", *Personality and Individual Differences* 37/4 (2004), 721; Laura R. Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship", *Psychology of Religion and Spirituality* 5/3 (2013), 202-203.

³⁴ Vassilis Saroglou, "Religion, Spirituality, and Altruism", *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality: Context, Theory, and Research* (Washington: American Psychological Association, 2013), 1/453.

³⁵ Vassilis Saroglou, "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık", çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113.

³⁶ bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁷ C. Daniel Batson vd., "The Empathy-Altruism Hypothesis", *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior* (New York: Oxford University Press, 2015), 259-281.

³⁸ Wangqian Fu vd., "Examining the Relationship of Empathy, Social Support, and Prosocial Behavior of Adolescents in China: A Structural Equation Modeling Approach", *Humanities and Social Sciences Communications* 9/1 (2022), 2.

³⁹ John Thomas Huber - Douglas A. MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality", *Journal of Humanistic Psychology* 52/2 (2012), 206.

mevcut literatür maneviyatı, empatiyi besleyen ve böylece özgeci eylemleri artıran bir nitelik olarak tanımlamaktadır.⁴⁰

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yapılandırılmıştır. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 343 öğrenciden oluşmaktadır.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Bu formda katılımcılara cinsiyet, yaş, öğrenim görülen sınıf, mezun olunan lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Kullanılan Ölçekler

Özgecilik (Altruizm) Ölçeği⁴¹ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .92 olarak ölçülmüştür.

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği⁴² yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 5'li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .82 olarak ölçülmüştür.

⁴⁰ Jean L. Kristeller - Thomas Johnson, "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism", *Zygon* 40/2 (2005), 391-408; Huber - MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality"; Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship"; Richard Neugebauer vd., "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism", *Journal of Affective Disorders* 262 (2020), 16-22.

⁴¹ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.

⁴² Turgay Şirin, "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309.

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴³ Toronto Empati Ölçeği 5'li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Güvenilirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .78 olarak ölçülmüştür. Totan ve arkadaşları, Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği çalışmalarını 2012 yılında gerçekleştirmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek empati derecesini, düşük puanlar ise düşük empati derecesini göstermektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343'ü SPSS-25 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde betimleyici istatistikler, Bağımsız Örneklem t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Pearson Korelasyon Testi ve Çoklu Doğrusal Regresyon Testlerinden yararlanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2

⁴³ Tanık Totan vd., "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students", *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
Toplam		343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sının (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılara ait tanımlayıcı istatistiklerin normal dağılımı için ortalama ve medyan değerleri kontrol edilmiştir. Sonuçların birbirine yakın olması nedeniyle veri setinin normal dağıldığı görülmüştür.

3.2. Araştırma Soruları ile İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev almış ya da almamış olma değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek maksadıyla yapılmış olan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılıma Gruplarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X	Ss	t	p
Özgecilik	Kadı n	267	4.08	.392	1.3 98	.163
	Erke k	76	4.01	.342		
Maneviyat	Kadı n	267	4.28	.353	.64 5	.519
	Erke k	76	4.25	.322		

		k					
Empati		Kadı	267	4.42	.450	3.1	.002 **
		Erke	76	4.24	.457	13	
Özgecılık		İHL	22	4.06	.399	-.45	.653
		Diğ	11	4.08	.346	0	
Maneviyat	Lise Mezuniyeti	İHL	22	4.25	.359	-	.148
		Diğ	11	4.31	.316	1.4	
Empati		İHL	22	4.38	.470	-.4	.660
		Diğ	11	4.40	.432	41	
Özgecılık		Evet	10	4.13	.345	2	.034 **
		Hayı	7	4.03	.395	.12	
Maneviyat	Öğrenci Kulüp Üyeliği	Evet	10	4.29	.326	.61	.537
		Hayı	7	4.26	.355	9	
Empati		Evet	10	4.38	.447	-.0	.976
		Hayı	7	4.38	.463	30	
Özgecılık		Evet	70	4.24	.354	4.5	.000 **
		Hayı	27	4.02	.375	66	
Maneviyat	Katılımı Sosyal Sorumluluk Projesi	Evet	70	4.34	.304	1.9	.050 84
		Hayı	27	4.25	.354	3	
Empati		Evet	70	4.40	.478	.39	.691
		Hayı	27	4.38	.452	9	

** p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecılık, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecılık puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sorumluluk projesinde görev almış ya da almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecılık puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$)

diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu (p=0.05) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre nasıl farklılaştığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	X	Ss	F	P
Özgecilik	Hız. Sınıfı	56	4.07	.419	1.727	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hız. Sınıfı	56	4.27	.350	.203	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		
	Toplam	343	4.27	.346		
Empati	Hız. Sınıfı	56	4.34	.535	.663	.618
	1. Sınıf	87	4.30	.480		
	2. Sınıf	62	4.41	.445		
	3. Sınıf	58	4.51	.338		
	4. Sınıf	80	4.40	.443		
	Toplam	343	4.38	.457		
Özgecilik	Düşük	18	4.07	.354	1.727	.144
	Ort. Altı	55	4.16	.373		
	Orta	23	4.03	.372		
	Ort. Üstü	31	4.13	.474		
	Yüksek	5	4.15	.262		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Düşük	18	4.30	.391	.203	.937
	Ort. Altı	55	4.25	.352		
	Orta	23	4.27	.346		

Empati	Ort. Üstü	31	4.31	.329	.66 3	.618
	Yüksek	5	4.23	.342		
	Toplam	343	4.27	.346		
	Düşük	18	4.52	.473		
	Ort. Altı	55	4.40	.460		
	Orta	234	4.37	.457		
	Ort. Üstü	31	4.43	.422		
	Yüksek	5	4.27	.663		
	Toplam	343	4.38	.457		

Tablo 3'te katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Özgecilik, Maneviyat ve Empati Değişkenleri Arasında Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	\bar{X}	Ss	Korelasyon	Özg.	Man	Emp
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1	.	.
				Sig. (2-tailed)	.000		
Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4'de araştırmanın değişkenleri arasında yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlenmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz

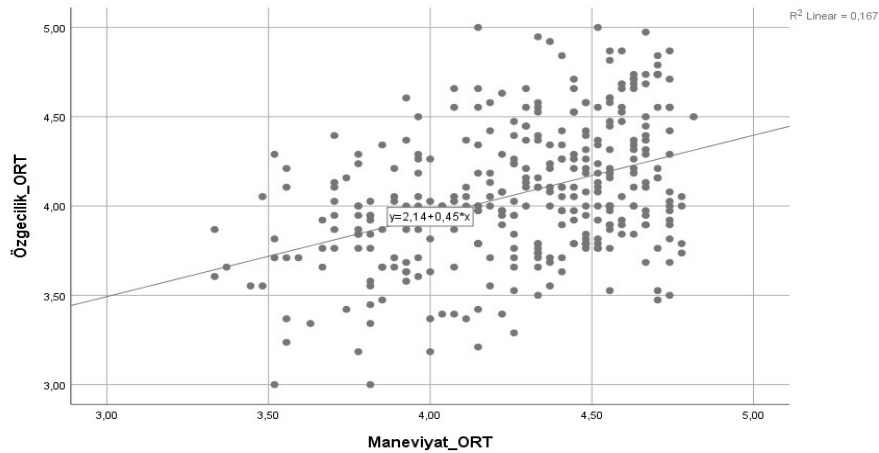
sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

Değişken	N	\bar{X}	S	Skewness	Kurtosis
Özgecilik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların basıklık ve çarpıklık değerlerinin Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre⁴⁴ normalliğe işaret eden -1.5 ila +1.5 arasında olduğu belirlenmiştir. Mayers (2013) ise basıklık ve çarpıklık değerleri ile ilgili olarak 50'den küçük örnekler için ± 1.96 eşik, 51'den 100'e kadar olan örnekler için ± 2.58 eşik ve 100'den büyük örnekler için ± 3.29 eşik değerinin kullanılmasını önermektedir.⁴⁵ Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

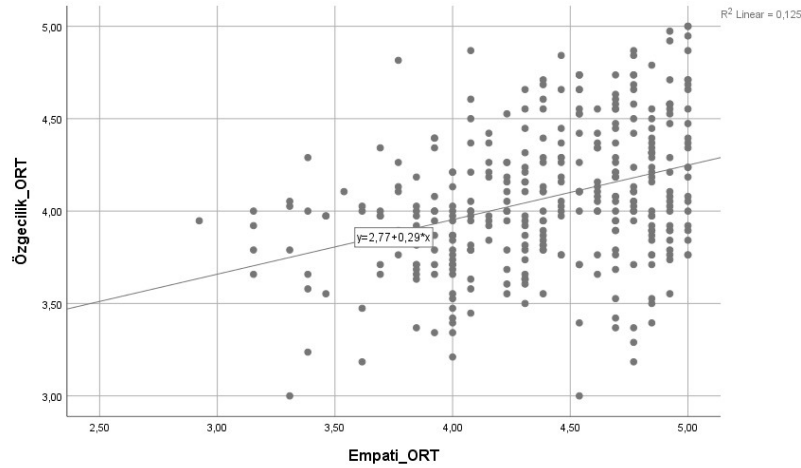
Şekil 1: Özgecilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2: Özgecilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

⁴⁴ Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (Boston: Pearson, 2013).

⁴⁵ Andrew Mayers, *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology* (Harlow: Pearson, 2013), 53.

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi

		Sonuçları		
		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Deneklerin araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkil r	Kısm i r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.1795	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F (2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgeciliğe ilişkin değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgecilik, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla yapılan analiz sonuçlarında düzenlenmiş R² değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgeciliğe ilişkin değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgecilik ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından özgecilik üzerinde affedicilik ve dini tutumun yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgecilik arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴⁶ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgecilik ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgecilik üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili

⁴⁶

Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

olabileceği öngörüsünde bulunmuştur.⁴⁷ Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgecilikteki değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek için yapılan analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, katılımcılarının büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilikle ilişkili görülmüştür.⁴⁸ Harputlu (2015) tarafından özgecilik ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgecilik alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁹ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada özgecilik ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁵⁰ Az ve Acar (2020),⁵¹ Boylu (2020),⁵² Şanlı ve Koç (2019)⁵³ tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmamızın bulguları ile yurt dışında yapılan bir kısım araştırma sonuçları⁵⁴ ve teorik bilgilerin de uyumlu olduğu görülmektedir. Örneğin, Saslow ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan bir çalışmada maneviyat, empati ve özgeci davranışlar arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.⁵⁵ Ayrıca, Kristellar ve Johnson (2005) tarafından maneviyatın empati ve özgeciliği nasıl artırabileceği ile ilgili teori oluşturdukları başka bir araştırma yayınlanmıştır.⁵⁶ Maneviyatın empatiyi beslediği görüşünü destekleyen araştırmalar, kendilerini dini veya manevi olarak tanımlayanların, inanmayanlara göre dört kat daha

⁴⁷ Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", 308-309, 314.

⁴⁸ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁹ Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁵⁰ Düzgüner - Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi", 61.

⁵¹ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁵² Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 32.

⁵³ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 109.

⁵⁴ Elizabeth Campbell, "Utilizing the Serenity Prayer to Teach Psychology Students About Stress Management", *Journal of Psychology and Theology* 43/1 (2015), 3-7.

⁵⁵ Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship", 201.

⁵⁶ Kristellar - Johnson, "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism", 391-408.

fazla empati deneyimlediklerini⁵⁷ ve maneviyatın insanlarda empatiyi teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Ancak literatürde özgecilik, maneviyat ve empati ilişkisi ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarının tamamıyla uyumlu olmadığını da belirtmek gerekir.⁵⁸

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayten (2009),⁵⁹ Yüksel (2009),⁶⁰ Acar ve Apak (2017)⁶¹ ve Az (2020)⁶² çalışmalarında kadınlar lehine empatik eğilimde anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Kadınların erkeklere göre daha yüksek empati düzeyine sahip olmalarında onların duygusal yapıları yanında toplum ve kültürün kendilerine yükledikleri roller etkili olmuş olabilir. Araştırmamızda lise mezuniyetlerine göre değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturamadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁶³ Az ve Acar (2020)'ın araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁶⁴

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının her iki değişken lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Yerli ve yabancı literatürde özgeci davranış, empatik duygu ve sosyal

⁵⁷ Neugebauer vd., "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism", 16-20.

⁵⁸ Huber - MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality", 207.

⁵⁹ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 118.

⁶⁰ Asuman Yüksel, "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/25 (2009), 161.

⁶¹ Muhammet Cevat Acar - Hıdır Apak, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 107.

⁶² Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 73.

⁶³ Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁶⁴ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

sorumluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit eden çalışmalar bulunmaktadır.⁶⁵ Bunlardan biri sağlık alanına yönelik sosyal sorumluluk programının gençlerin özgecilik ve empatik eğilimleri üzerindeki etkisini araştıran çalışmadır.⁶⁶ Özgeci davranış, empatik ilgi ve sosyal sorumluluk motivasyonunun rolünü kan bağışi davranışları üzerinde araştıran diğer bir çalışmanın bulguları değişkenler arasındaki pozitif ilişkiye dikkat çekmektedir.⁶⁷ Kurt (2001)⁶⁸ ve Boylu (2020)⁶⁹ tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise özgecilik ve empati düzeyleri ile öğrenci kulüp üyeliği ve sosyal sorumluluk projelerinde aktif görev alma puanları arasında bir farklılık tespit edilememiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olunması önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir. Son olarak, bu araştırmada elde edilen sonuçlar yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir.

Ek

Beyan Tablosu

⁶⁵ Whitney Randolph Steele vd., "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", *Transfusion* 48/1 (2008), 48; Raziye Meyzari Ali - Zahra Dasht Bozorgi, "The Relationship of Altruistic Behavior, Empathetic Sense, and Social Responsibility with Happiness among University Students", *Practice in Clinical Psychology Journal* 4/1 (2016), 51.

⁶⁶ Ayşe Şengel - Kamer Gür, "Effects of the 'Social Responsibility for Health' Program on Adolescents' Empathic Skills, Altruistic and Health Perception", *Marmara Medical Journal* 31/1 (2018), 17.

⁶⁷ Steele vd., "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", 43.

⁶⁸ Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaster*.

⁶⁹ Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 36, 39-40.

Etik Beyan / Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Yazar(lar) / Author(s)	Ömer Faruk Söylev
Finansman / Funding	Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Yazar Katkıları / Author Contributions	Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: ÖFS (%100), Veri Toplanması / Data Collection: ÖFS (%100), Veri Analizi / Data Analysis: ÖFS (%100), Makalenin Yazımı / Writing up: ÖFS (%100), Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: ÖFS (%100),
Çıkar Çatışması / Competing Interests	Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that they have no competing interests.

Kaynakça

- Acar, Muhammet Cevat - Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgeçililik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 93-112.
- Ali, Raziye Meyzari - Bozorgi, Zahra Dasht. "The Relationship of Altruistic Behavior, Empathetic Sense, and Social Responsibility with Happiness among University Students". *Practice in Clinical Psychology Journal* 4/1 (2016), 51-56.
- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgeçililik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aşlamacı, İbrahim. "Günümüz Türkiye'sinde Sayılarla Yüksek Din Öğretimi". *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle)*. 11/21-37. Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.

- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Batson, C. Daniel vd. "The Empathy-Altruism Hypothesis". *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior*. 259-281. New York: Oxford University Press, 2015. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195399813.013.023>
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Campbell, Elizabeth. "Utilizing the Serenity Prayer to Teach Psychology Students About Stress Management". *Journal of Psychology and Theology* 43/1 (2015), 3-7. <https://doi.org/10.1177/009164711504300101>
- Decety, Jean - Jackson, Philip L. "The Functional Architecture of Human Empathy". *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews* 3/2 (2004), 71-100. <https://doi.org/10.1177/1534582304267187>
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Durmuş, Ümmet vd. "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, Sevde - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Fu, Wangqian vd. "Examining the Relationship of Empathy, Social Support, and Prosocial Behavior of Adolescents in China: A Structural Equation Modeling Approach". *Humanities and Social Sciences Communications* 9/1 (2022), 1-8. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01296-0>
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Huber, John Thomas - MacDonald, Douglas A. "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality". *Journal of Humanistic Psychology* 52/2 (2012), 206-221. <https://doi.org/10.1177/0022167811399442>
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aysin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Korkmaz, Mehmet. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". *Bilimname* 18/1 (2010), 167-204.
- Kristeller, Jean L. - Johnson, Thomas. "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism". *Zygon* 40/2 (2005), 391-408. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00671.x>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Mayers, Andrew. *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology*. Harlow: Pearson, 2013.
- Neugebauer, Richard vd. "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism". *Journal of Affective Disorders* 262 (2020), 16-22. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.10.031>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113-145.
- Saroglou, Vassilis. "Religion, Spirituality, and Altruism". *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality: Context, Theory, and Research*. 1/439-457. Washington: American Psychological Association, 2013. <https://doi.org/10.1037/14045-024>
- Saroglou, Vassilis vd. "Values and Religiosity: A Meta-Analysis of Studies Using Schwartz's Model". *Personality and Individual Differences* 37/4 (2004), 721-734. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2003.10.005>
- Saslow, Laura R. vd. "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship". *Psychology of Religion and Spirituality* 5/3 (2013), 201-218. <https://doi.org/10.1037/a0031870>
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>

- Steele, Whitney Randolph vd. "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior". *Transfusion* 48/1 (2008), 43-54. <https://doi.org/10.1111/j.1537-2995.2007.01481.x>
- Şengel, Ayşe - Gür, Kamer. "Effects of the 'Social Responsibility for Health' Program on Adolescents' Empathic Skills, Altruistic and Health Perception". *Marmara Medical Journal* 31/1 (2018), 17-26. <https://doi.org/10.5472/marumj.371278>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson, 6. Basım, 2013.
- Telle, Nils-Torge - Pfister, Hans-Rüdiger. "Positive Empathy and Prosocial Behavior: A Neglected Link". *Emotion Review* 8/2 (2016), 154-163. <https://doi.org/10.1177/1754073915586817>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecille İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Woods, T. E. - Ironson, G. H. "Religion and Spirituality in the Face of Illness: How Cancer, Cardiac, and HIV Patients Describe Their Spirituality/Religiosity". *Journal of Health Psychology* 4/3 (1999), 393-412. <https://doi.org/10.1177/135910539900400308>
- Yüksel, Asuman. "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/25 (2009), 153-165.

3. DEĞERLENDİRME SÜRECİ

4. Değerlendirme

Hakem Değerlendirmesi-1

Hakem: [REDACTED]

E-posta: [REDACTED]

Kurum: [REDACTED] ÜNİVERSİTESİ

Değerlendirme Tarihi: 04-09-2022

Değerlendirdiği Dosya: Revizyon-3

Form Cevabı:

Eski yeni dergisi Yayın Kurulu, Mart 2022 tarihinde yayımlanacak sayısından itibaren, yayımlanan tüm makalelerin hakem raporlarını da hakem isimlerini gizli tutarak yayımlama kararı almıştır.: *Anladım, değerlendirmeyi kabul ediyorum. / I understand, I accept the review. (Yazara Açık)*

Başlıklar yazının konusunu kısa açık ve yeterli ölçüde yansıtıyor mu? / Does the title reflect the subject matter of the article clearly and exactly?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Özet yazının amacını kapsamını ve sonuçlarını yansıtıyor mu? / Does the Turkish abstract reflect the aim scope and conclusions of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Abstract yazının amacını kapsamını ve sonuçlarını yansıtıyor mu? / Does the abstract reflect the aim scope and conclusions of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Makale dil bilgisi kurallarına uygun açık ve yalın bir anlatım yolu izlenmiş mi? / Is the text of the article clear and flawless as per the grammar rules?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmanın konusu yeterli ölçüde ele alınabilmiş mi? / Has the author presented the subject of the article in a proper methodological perspective?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışmanın amacı yeterli ölçüde belirtilmiş mi? / Has the author presented the aim of the article?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Araştırmada kullanılan yöntem uygun mu? / Is the method used in the research appropriate?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar yeterli mi? / Has the author presented the result of the article sufficiently?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Yazarın ele aldığı konu hakkındaki yorum ve analizleri yeterli mi? / Are the comments and analysis of the subject covered by the author sufficient?: *Kısmen / Partially (Yazara Açık)*

Makalede kullanılan kaynaklar makale yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmiş mi? /Are the resources which are referred in the article shown in accordance with the rules of the Journal?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Kullanılan eserlere kaynakça kısmında yer verilmiş mi? / Are the resources which are referred in the article shown properly in the bibliography?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Çalışma bilimsel yayın etiğine uygun hazırlanmış mı? /Is the study prepared in accordance with scientific publication ethics?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

İncelediğiniz makale bilime katkısı olan özgün bir çalışma mıdır? /Does the article have an original contribution to knowledge and the field?: *Evet / Yes (Yazara Açık)*

Görüş ve önerilerinizi belirttiğiniz makale metnini WORD veya PDF formatında Dosya olarak eklediniz mi? / Have you attached the article text containing your comments and suggestions to your report in MS Word or Pdf format?: *Hayır / No (Yazara Açık)*

Düzeltilmeler yapıldıktan sonra tarafınızdan tekrar incelenmesi gerekir mi?: *Hayır / No (Yazara Açık)*

Yazara Not: *Talep edilen düzenlemeler yapılmış. Teşekkür ederim. (Yazara Açık)*

Editöre Not: *Önceki versiyonda talep edilen tüm ekleme ve düzeltilmeler yazar tarafından uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir.*

Öneri: *Kabul (Yazara Açık)*

Hakemin yüklediği değerlendirme dosyası bulunmamaktadır.

Yazardan Gelen Revizyon Dosyaları

Tam Metin

Başlık: 12.09.22 Dil Editörü Tashihli.docx

Tarih:12-09-2022

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Ömer Faruk Söylev

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Anabilim Dalı

Assist. Prof. Dr, Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Studies (Psychology of Religion), Kütahya, Türkiye
ofsoylev@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-19351957

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Faculty Students

Abstract

This study aims to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. This research is a descriptive study structured with the relational survey model, one of the general survey models of quantitative research. The study sample was 343, 77.8% (n=267) female and 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. It consists of students 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth-year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale, and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analysis was determined as 0.05. In the analysis of the data, the frequency, percentage, average, etc., of the students who make up the research group.

Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine the differences in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation analysis was used to determine whether there is a linear relationship between the scale scores and, if so, the degree and direction of this relationship. Finally, the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the participants' scores on the scales. According to the analysis results, a positive and moderately significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive and moderately significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy variables on each other is 12.46%. According to the results of the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R² value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality, and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable; that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models are preferred that reveal cause-effect relationships.

Keywords: Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinin genel tarama modellerinden ilişkiyel tarama modeli ile yapılandırılmış betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemi 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77.8'i (n=267) kadın, %22.2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16.3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25.4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18.1'i (n=62) ikinci sınıf, %16.9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23.3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0.5 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalardaki farklılaşmaların belirlenmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında doğrusal bir ilişki bulunup bulunmadığı, şayet bulunuyorsa bu ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Son olarak katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzenlenmiş R² değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olduğu iki kurumdan birisi Millî Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen 'din eğitimi' alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen 'din hizmetleri' alanına yönelik olduğu görülür.¹ Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler

¹ Mehmet Korkmaz, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği", *Bilimname* 18/1 (2010), 192-193.

olarak kabul edilir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin araştırılmasının değerli olduğu düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde özgecilik konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özgecilik hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgecilik ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)² tarafından araştırılmıştır. Bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayten (2009)³ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmancının literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir. Diğer bir doktora çalışması Düzgüner (2013)⁴ tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada özgeci bir davranış olarak belirlenen kan bağışi örnekliliği üzerinden Türk ve Amerikan toplumlarında maneviyat algısının belirlenmesi ve özgecilik ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Harputlu (2015)⁵ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgecilik ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt boyutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)⁶ çalışmasında özgecilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)⁷ tarafından tamamlanmıştır. Tanrı imajını klinik psikoloji alanında çalışan Aykan (2017)⁸ sevgi dolu veya cezalandırıcı algının özgeci davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük’ün çalışmasında (2018)⁹ Batı kültürü ve İslam medeniyeti açısından ahlak felsefesinde özgecilik ve İsar kavramları karşılaştırılmıştır.

² Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

³ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

⁴ Sevde Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013).

⁵ İlke Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

⁶ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁷ Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁸ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁹ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

Uslu (2019)¹⁰ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹¹ özgecilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır. Yanı sıra Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılmış diğer bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan Düzgüner (2019)¹² özgecilik ve ona yakın diğer kavramlar arasındaki farklara odaklandığı betimsel çalışmasında özgeciliğin kavram haritasını oluşturmuş ve özgecille ilgili tanımlamalarda kullanılabilecek bazı kriterler önermiştir. Yine Düzgüner ve Sevinç (2020)¹³ üniversitelerin farklı bölümlerinde okuyan öğrenciler üzerinde özgecilik ve dini tutum ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmada özgecilik ve dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve dini tutum ilişkisini farklı meslek gruplarından oluşan bir örneklem üzerinden araştıran Sağır (2020),¹⁴ çalışmasında özgecilik ve dini tutum düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir.

Literatür incelemesinde görüldüğü üzere din psikolojisi ve sosyal bilimlerin diğer alanlarında öğretmenlik,¹⁵ ebelik-hemşirelik,¹⁶ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁷ gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde yapılmış çok sayıda özgecille ilgili araştırma bulunmaktadır. Gerek mesleğe hazırlık aşamasında bulunan ve farklı fakültelerin ilgili alanlarında okuyan öğrenciler düzeyinde gerekse mesleğe başlamış profesyoneller üzerinde yapılan bu araştırmalarda özgeciliği etkileyen ve onunla ilişkili olduğu düşünülen pek çok konunun ele alındığı görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalar arasında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik durumlarını yordayan herhangi bir müstakil çalışmaya rastlanılmamıştır. Konu daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır. Oysaki uzaktan ilahiyat lisans tamamlama (İLİTAM) eğitim programları da dâhil edildiğinde buralarda okuyan öğrenci sayısı önemli bir yekûna ulaşmaktadır. İlahiyat

¹⁰ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecille İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹¹ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹² Sevde Düzgüner, “Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu”, *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373.

¹³ Sevde Düzgüner - Kenan Sevinç, “Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi”, *Theosophia* 1 (2020), 53-69.

¹⁴ Zeynep Sağır, “Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.

¹⁵ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, “İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, “Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi”, *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495.

¹⁶ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, “Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, “Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁷ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (Temmuz 2020), 849-873.

fakültelerine kayıtlı öğrenci sayısı 2018-2019 öğretim yılı rakamlarına göre 112.608'dir.¹⁸ Halen yüz binden fazla öğrencisi bulunan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin aldıkları eğitimle hazırlandıkları mesleklerin temelini oluşturan özgecilik durumları hakkında araştırmaların henüz yapılmamış olmasının önemli bir eksiklik olduğu değerlendirilmektedir. Literatürde bu yöndeki boşluğu dolduracak bilimsel çalışmalara katkı vermek üzere bu araştırmada, ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Zira literatür incelemesi neticesinde maneviyat ve empatinin özgeciliği yordayan önemli değişkenlerden olduğu düşünülmüştür. İlahiyat eğitiminin öğrenciler üzerinde özgecilik ve özgeciliği etkilediği düşünülen maneviyat ve empatik eğilimleri destekleyip desteklemediği sınıflar bazında incelenerek anlaşılmaya çalışılmış ve ulaşılan sonuçlara göre önerilerde bulunulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayırmaktadırlar. Bu yönleriyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gerekirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹ Başka bir tanımlamasında özgeciliğin, iyi bir iş yapmış olmanın hissettirdiği duygu haricinde hiçbir şekilde herhangi bir karşılık/çıkar beklentisi olmadan başka birisine yapılan yardım²⁰ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında "karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği"²¹ ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin çok boyutlu ve karmaşık olmasından dolayı yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²² Tarihsel olarak din, kurumsal

¹⁸ İbrahim Aşlamacı, "Günümüz Türkiye'sinde Sayılarla Yüksek Din Öğretimi", *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle)* (4. Oturum, Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 11/27.

¹⁹ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²⁰ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 311.

²¹ Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²² Sevde Düzgüner, "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem

olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²³ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁴ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması girerek yaygınlaşmaktadır.²⁵ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir.²⁶ Hill ve Pargament'e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdır. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.²⁷ Maneviyatın kavramsallaştırılması ile ilgili bu sorunlar onun ölçülmesini de zorlaştırmaktadır.

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, "bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi" olarak tanımlanır.²⁸ Ancak geçen yüzyılda kapsamlı şekilde araştırılmış olmasına rağmen literatürde empatinin nasıl tanımlanacağına ilişkin fikir birliğine varılamamıştır.²⁹ Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers'ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³⁰ Rogers, kendisinden önce sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³¹ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³² Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli

Yayınları, 2016), 1/25-27.

²³ Kenneth I. Pargament, "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No", *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 5.

²⁴ Peter C. Hill vd., "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları", çev. Nurten Kimter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁵ Mustafa Ulu, "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular", *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 344.

²⁶ T. E. Woods - G. H. Ironson, "Religion and Spirituality in the Face of Illness: How Cancer, Cardiac, and HIV Patients Describe Their Spirituality/Religiosity", *Journal of Health Psychology* 4/3 (1999), 410.

²⁷ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research", *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

²⁸ Elif Ersoy - Ferdi Köşger, "Empati: Tanımı ve Önemi", *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 10.

²⁹ Nils-Torge Telle - Hans-Rüdiger Pfister, "Positive Empathy and Prosocial Behavior: A Neglected Link", *Emotion Review* 8/2 (2016), 154.

³⁰ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55, 58.

³¹ Carl R. Rogers, "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir", çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Üstün Dökmen, "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185-186.

³² Ersoy - Köşger, "Empati: Tanımı ve Önemi", 10; Jean Decety - Philip L. Jackson, "The Functional Architecture of Human Empathy", *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews* 3/2 (2004), 71.

bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar.

1.4. Özgecillik, Maneviyat ve Empati İlişkisi

Maneviyat ve özgecillik ilişkisi hakkında maneviyatın olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağı olduğu değerlendirilmektedir.³³ Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgecilliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Dindar ve ateist bireyler, din ve maneviyatın özgecilliği teşvik edip etmediği konusunda farklı görüşlere sahiptirler.³⁴ Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecillik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³⁵

Empati ve yardım davranışları arasında da güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁶ Örneğin Batson ve arkadaşlarının geliştirdiği Empati-Özgecillik Hipotezi, empatinin, başka bir kişinin refahını artırmak için özgeci bir motivasyon sağlayan bir tür empatik endişe ürettiğini savunmaktadır. Bu nedenle, bireyler başkalarının talihsizliğini algılayıp onları paylaştıklarında empati, sempati, merhamet gibi duygular ortaya çıkmaktadır. Bu duygular ne kadar güçlü olursa birey de o kadar motive olur ve başkalarının zorluklardan kurtulmasına yardımcı olur.³⁷ Farklı gruplar üzerinde yapılan çalışmalarda empati ve prososyal davranış arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.³⁸

Özgecillik, empati ve maneviyat arasındaki ilişkilerin üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklemede incelendiği bir araştırmada³⁹ manevi deneyimlerin hem empati hem de özgecilliğin en güçlü yordayıcıları olduğu ortaya koyulmaktadır. Sonuç olarak

³³ Vassilis Saroglou vd., "Values and Religiosity: A Meta-Analysis of Studies Using Schwartz's Model", *Personality and Individual Differences* 37/4 (2004), 721; Laura R. Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship", *Psychology of Religion and Spirituality* 5/3 (2013), 202-203.

³⁴ Vassilis Saroglou, "Religion, Spirituality, and Altruism", *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality: Context, Theory, and Research* (Washington: American Psychological Association, 2013), 1/453.

³⁵ Vassilis Saroglou, "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık", çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113.

³⁶ bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁷ C. Daniel Batson vd., "The Empathy-Altruism Hypothesis", *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior* (New York: Oxford University Press, 2015), 259-281.

³⁸ Wangqian Fu vd., "Examining the Relationship of Empathy, Social Support, and Prosocial Behavior of Adolescents in China: A Structural Equation Modeling Approach", *Humanities and Social Sciences Communications* 9/1 (2022), 2.

³⁹ John Thomas Huber - Douglas A. MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality", *Journal of Humanistic Psychology* 52/2 (2012), 206.

mevcut literatür maneviyatı, empatiyi besleyen ve böylece özgeci eylemleri artıran bir nitelik olarak tanımlamaktadır.⁴⁰

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yapılandırılmıştır. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 343 öğrenciden oluşmaktadır.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Bu formda katılımcılara cinsiyet, yaş, öğrenim görülen sınıf, mezun olunan lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Kullanılan Ölçekler

Özgecilik (Altruizm) Ölçeği⁴¹ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .92 olarak ölçülmüştür.

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği⁴² yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliğini test eden analizler sonunda 5'li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .82 olarak ölçülmüştür.

⁴⁰ Jean L. Kristeller - Thomas Johnson, "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism", *Zygon* 40/2 (2005), 391-408; Huber - MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality"; Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship"; Richard Neugebauer vd., "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism", *Journal of Affective Disorders* 262 (2020), 16-22.

⁴¹ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.

⁴² Turgay Şirin, "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309.

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴³ Toronto Empati Ölçeği 5'li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Güvenilirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach- Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .78 olarak ölçülmüştür. Totan ve arkadaşları, Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği çalışmalarını 2012 yılında gerçekleştirmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek empati derecesini, düşük puanlar ise düşük empati derecesini göstermektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343'ü SPSS-25 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde betimleyici istatistikler, Bağımsız Örneklem t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Pearson Korelasyon Testi ve Çoklu Doğrusal Regresyon Testlerinden yararlanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeleri Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeleri
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2

⁴³ Tanık Totan vd., "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students", *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
Toplam		343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sının (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılara ait tanımlayıcı istatistiklerin normal dağılımı için ortalama ve medyan değerleri kontrol edilmiştir. Sonuçların birbirine yakın olması nedeniyle veri setinin normal dağıldığı görülmüştür.

3.2. Araştırma Soruları ile İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev almış ya da almamış olma değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek maksadıyla yapılmış olan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılıma Gruplarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	X	Ss	t	p
Özgecilik	Kadı n	267	4.08	.392	1.3 98	.163
	Erke k	76	4.01	.342		
Maneviyat	Kadı n	267	4.28	.353	.64 5	.519
	Erke k	76	4.25	.322		

		k					
Empati		Kadı	267	4.42	.450	3.1	.002 **
		Erke	76	4.24	.457	13	
Özgecılık		İHL	22	4.06	.399	-.45	.653
		Diğ	11	4.08	.346	0	
Maneviyat	Lise Mezuniyeti	İHL	22	4.25	.359	-	.148
		Diğ	11	4.31	.316	1.4	
Empati		İHL	22	4.38	.470	-.4	.660
		Diğ	11	4.40	.432	41	
Özgecılık		Evet	10	4.13	.345	2	.034 **
		Hayı	7	4.03	.395	.12	
Maneviyat	Öğrenci Kulüp Üyeliği	Evet	10	4.29	.326	.61	.537
		Hayı	7	4.26	.355	9	
Empati		Evet	10	4.38	.447	-.0	.976
		Hayı	7	4.38	.463	30	
Özgecılık		Evet	70	4.24	.354	4.5	.000 **
		Hayı	27	4.02	.375	66	
Maneviyat	Katılımı Sosyal Sorumluluk Projesi	Evet	70	4.34	.304	1.9	.050 84
		Hayı	27	4.25	.354	3	
Empati		Evet	70	4.40	.478	.39	.691
		Hayı	27	4.38	.452	9	

** p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecılık, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecılık puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde (p<0.05) farklı olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sorumluluk projesinde görev almış ya da almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecılık puanlarının anlamlı düzeyde (p<0.05)

diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre nasıl farklılaştığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	X	Ss	F	P
Özgecilik	Hız. Sınıfı	56	4.07	.419	1.7 27	.144
	1. Sınıf	87	4.03	.404		
	2. Sınıf	62	4.08	.365		
	3. Sınıf	58	4.09	.369		
	4. Sınıf	80	4.05	.359		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Hız. Sınıfı	56	4.27	.350	.20 3	.937
	1. Sınıf	87	4.24	.347		
	2. Sınıf	62	4.23	.380		
	3. Sınıf	58	4.28	.300		
	4. Sınıf	80	4.32	.348		
	Toplam	343	4.27	.346		
Empati	Hız. Sınıfı	56	4.34	.535	.66 3	.618
	1. Sınıf	87	4.30	.480		
	2. Sınıf	62	4.41	.445		
	3. Sınıf	58	4.51	.338		
	4. Sınıf	80	4.40	.443		
	Toplam	343	4.38	.457		
Özgecilik	Düşük	18	4.07	.354	1.7 27	.144
	Ort. Altı	55	4.16	.373		
	Orta	23	4.03	.372		
	Ort. Üstü	31	4.13	.474		
	Yüksek	5	4.15	.262		
	Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Düşük	18	4.30	.391	.20 3	.937
	Ort. Altı	55	4.25	.352		
	Orta	23	4.27	.346		

Empati	Ort. Üstü	31	4.31	.329	.66 3	.618
	Yüksek	5	4.23	.342		
	Toplam	343	4.27	.346		
	Düşük	18	4.52	.473		
	Ort. Altı	55	4.40	.460		
	Orta	234	4.37	.457		
	Ort. Üstü	31	4.43	.422		
	Yüksek	5	4.27	.663		
	Toplam	343	4.38	.457		

Tablo 3'te katılımcıların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) bir fark bulunamamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Özgecilik, Maneviyat ve Empati Değişkenleri Arasında Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	\bar{X}	Ss	Korelasyon	Özg.	Man	Emp
Özgecilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1	.	.
				Sig. (2-tailed)	.000		
Maneviyyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4'de araştırmanın değişkenleri arasında yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Katılımcıların özgecilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı ($p < 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlenmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz

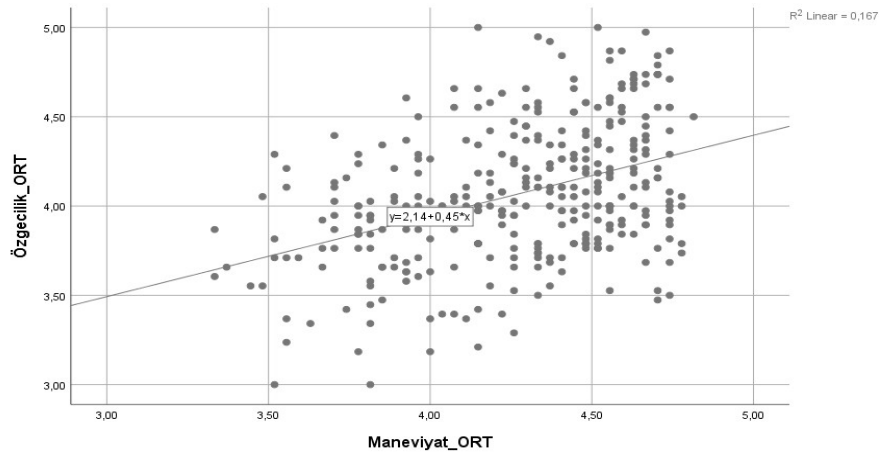
sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

Değişken	N	\bar{X}	S	Skewness	Kurtosis
Özgecilik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların basıklık ve çarpıklık değerlerinin Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre⁴⁴ normalliğe işaret eden -1.5 ila +1.5 arasında olduğu belirlenmiştir. Mayers (2013) ise basıklık ve çarpıklık değerleri ile ilgili olarak 50'den küçük örnekler için ± 1.96 eşik, 51'den 100'e kadar olan örnekler için ± 2.58 eşik ve 100'den büyük örnekler için ± 3.29 eşik değerinin kullanılmasını önermektedir.⁴⁵ Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

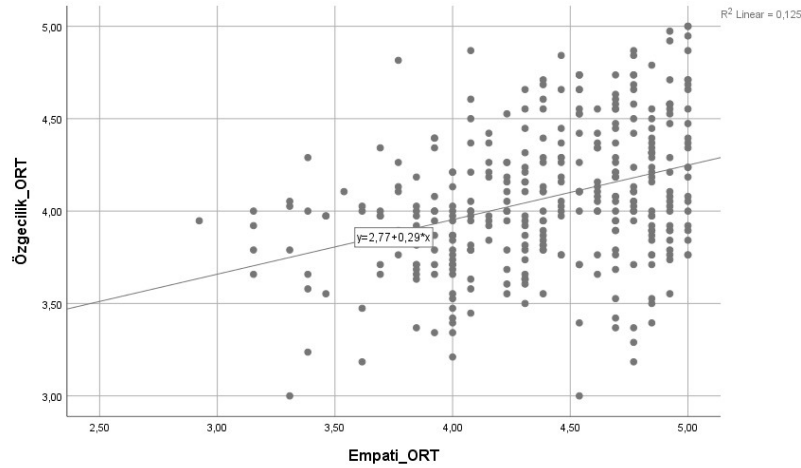
Şekil 1: Özgecilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

Şekil 2: Özgecilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

⁴⁴ Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (Boston: Pearson, 2013).

⁴⁵ Andrew Mayers, *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology* (Harlow: Pearson, 2013), 53.

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğrusallık ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi

		Sonuçları		
		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Deneklerin araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkil r	Kısm i r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.1795	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F (2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgeciliğe ilişkin değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgecilik, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla yapılan analiz sonuçlarında düzenlenmiş R² değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgeciliğe ilişkin değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgecilik ile maneviyat, dindardık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından özgecilik üzerinde affedicilik ve dini tutumun yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgecilik arasında anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴⁶ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgecilik ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgecilik üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili

⁴⁶Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

olabileceği öngörüsünde bulunmuştur.⁴⁷ Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgecilikteki değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek için yapılan analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir araştırmada, katılımcılarının büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilikle ilişkili görülmüştür.⁴⁸ Harputlu (2015) tarafından özgecilik ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgecilik alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁹ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada özgecilik ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁵⁰ Az ve Acar (2020),⁵¹ Boylu (2020),⁵² Şanlı ve Koç (2019)⁵³ tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmamızın bulguları ile yurt dışında yapılan bir kısım araştırma sonuçları⁵⁴ ve teorik bilgilerin de uyumlu olduğu görülmektedir. Örneğin, Saslow ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan bir araştırmada maneviyat, empati ve özgeci davranışlar arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.⁵⁵ Ayrıca, Kristellar ve Johnson (2005) tarafından maneviyatın empati ve özgeciliği nasıl artırabileceği ile ilgili teori oluşturdukları başka bir araştırma yayınlanmıştır.⁵⁶ Maneviyatın empatiyi beslediği görüşünü destekleyen araştırmalar, kendilerini dini veya manevi olarak tanımlayanların, inanmayanlara göre dört kat daha

⁴⁷ Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", 308-309, 314.

⁴⁸ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁹ Harputlu, *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁵⁰ Düzgüner - Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi", 61.

⁵¹ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁵² Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 32.

⁵³ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 109.

⁵⁴ Elizabeth Campbell, "Utilizing the Serenity Prayer to Teach Psychology Students About Stress Management", *Journal of Psychology and Theology* 43/1 (2015), 3-7.

⁵⁵ Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship", 201.

⁵⁶ Kristellar - Johnson, "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism", 391-408.

fazla empati deneyimlediklerini⁵⁷ ve maneviyatın insanlarda empatiyi teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Ancak literatürde özgecilik, maneviyat ve empati ilişkisi ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarının tamamıyla uyumlu olmadığını da belirtmek gerekir.⁵⁸

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayten (2009),⁵⁹ Yüksel (2009),⁶⁰ Acar ve Apak (2017)⁶¹ ve Az (2020)⁶² çalışmalarında kadınlar lehine empatik eğilimde anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Kadınların erkeklere göre daha yüksek empati düzeyine sahip olmalarında onların duygusal yapıları yanında toplum ve kültürün kendilerine yükledikleri roller etkili olmuş olabilir. Araştırmamızda lise mezuniyetlerine göre değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturamadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁶³ Az ve Acar (2020)'ın araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁶⁴

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının her iki değişken lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Yerli ve yabancı literatürde özgeci davranış, empatik duygu ve sosyal

⁵⁷ Neugebauer vd., "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism", 16-20.

⁵⁸ Huber - MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality", 207.

⁵⁹ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 118.

⁶⁰ Asuman Yüksel, "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/25 (2009), 161.

⁶¹ Muhammet Cevat Acar - Hıdır Apak, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 107.

⁶² Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 73.

⁶³ Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁶⁴ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

sorumluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit eden çalışmalar bulunmaktadır.⁶⁵ Bunlardan biri sağlık alanına yönelik sosyal sorumluluk programının gençlerin özgecilik ve empatik eğilimleri üzerindeki etkisini araştıran çalışmadır.⁶⁶ Özgeci davranış, empatik ilgi ve sosyal sorumluluk motivasyonunun rolünü kan bağışi davranışları üzerinde araştıran diğer bir çalışmanın bulguları değişkenler arasındaki pozitif ilişkiye dikkat çekmektedir.⁶⁷ Kurt (2001)⁶⁸ ve Boylu (2020)⁶⁹ tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise özgecilik ve empati düzeyleri ile öğrenci kulüp üyeliği ve sosyal sorumluluk projelerinde aktif görev alma puanları arasında bir farklılık tespit edilememiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olunması önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve prososyal davranışları tecrübe etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir. Son olarak, bu araştırmada elde edilen sonuçlar yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir.

Ek

Beyan Tablosu

⁶⁵ Whitney Randolph Steele vd., "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", *Transfusion* 48/1 (2008), 48; Raziye Meyzari Ali - Zahra Dasht Bozorgi, "The Relationship of Altruistic Behavior, Empathetic Sense, and Social Responsibility with Happiness among University Students", *Practice in Clinical Psychology Journal* 4/1 (2016), 51.

⁶⁶ Ayşe Şengel - Kamer Gür, "Effects of the 'Social Responsibility for Health' Program on Adolescents' Empathic Skills, Altruistic and Health Perception", *Marmara Medical Journal* 31/1 (2018), 17.

⁶⁷ Steele vd., "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", 43.

⁶⁸ Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaster*.

⁶⁹ Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 36, 39-40.

Etik Beyan / Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Yazar(lar) / Author(s)	Ömer Faruk Söylev
Finansman / Funding	Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Yazar Katkıları / Author Contributions	Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: ÖFS (%100), Veri Toplanması / Data Collection: ÖFS (%100), Veri Analizi / Data Analysis: ÖFS (%100), Makalenin Yazımı / Writing up: ÖFS (%100), Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: ÖFS (%100),
Çıkar Çatışması / Competing Interests	Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that they have no competing interests.

Kaynakça

- Acar, Muhammet Cevat - Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgeçililik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 93-112.
- Ali, Raziye Meyzari - Bozorgi, Zahra Dasht. "The Relationship of Altruistic Behavior, Empathetic Sense, and Social Responsibility with Happiness among University Students". *Practice in Clinical Psychology Journal* 4/1 (2016), 51-56.
- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgeçililik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aşlamacı, İbrahim. "Günümüz Türkiye'sinde Sayılarla Yüksek Din Öğretimi". *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle)*. II/21-37. Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.

- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Batson, C. Daniel vd. "The Empathy-Altruism Hypothesis". *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior*. 259-281. New York: Oxford University Press, 2015. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195399813.013.023>
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Campbell, Elizabeth. "Utilizing the Serenity Prayer to Teach Psychology Students About Stress Management". *Journal of Psychology and Theology* 43/1 (2015), 3-7. <https://doi.org/10.1177/009164711504300101>
- Decety, Jean - Jackson, Philip L. "The Functional Architecture of Human Empathy". *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews* 3/2 (2004), 71-100. <https://doi.org/10.1177/1534582304267187>
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Durmuş, Ümmet vd. "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, Sevde - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Fu, Wangqian vd. "Examining the Relationship of Empathy, Social Support, and Prosocial Behavior of Adolescents in China: A Structural Equation Modeling Approach". *Humanities and Social Sciences Communications* 9/1 (2022), 1-8. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01296-0>
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Huber, John Thomas - MacDonald, Douglas A. "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality". *Journal of Humanistic Psychology* 52/2 (2012), 206-221. <https://doi.org/10.1177/0022167811399442>
- Karadağ, Engin - Mutağçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgecilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Aysin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Korkmaz, Mehmet. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". *Bilimname* 18/1 (2010), 167-204.
- Kristeller, Jean L. - Johnson, Thomas. "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism". *Zygon* 40/2 (2005), 391-408. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00671.x>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Mayers, Andrew. *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology*. Harlow: Pearson, 2013.
- Neugebauer, Richard vd. "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism". *Journal of Affective Disorders* 262 (2020), 16-22. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.10.031>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113-145.
- Saroglou, Vassilis. "Religion, Spirituality, and Altruism". *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality: Context, Theory, and Research*. 1/439-457. Washington: American Psychological Association, 2013. <https://doi.org/10.1037/14045-024>
- Saroglou, Vassilis vd. "Values and Religiosity: A Meta-Analysis of Studies Using Schwartz's Model". *Personality and Individual Differences* 37/4 (2004), 721-734. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2003.10.005>
- Saslow, Laura R. vd. "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship". *Psychology of Religion and Spirituality* 5/3 (2013), 201-218. <https://doi.org/10.1037/a0031870>
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>

- Steele, Whitney Randolph vd. "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior". *Transfusion* 48/1 (2008), 43-54. <https://doi.org/10.1111/j.1537-2995.2007.01481.x>
- Şengel, Ayşe - Gür, Kamer. "Effects of the 'Social Responsibility for Health' Program on Adolescents' Empathic Skills, Altruistic and Health Perception". *Marmara Medical Journal* 31/1 (2018), 17-26. <https://doi.org/10.5472/marumj.371278>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson, 6. Basım, 2013.
- Telle, Nils-Torge - Pfister, Hans-Rüdiger. "Positive Empathy and Prosocial Behavior: A Neglected Link". *Emotion Review* 8/2 (2016), 154-163. <https://doi.org/10.1177/1754073915586817>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecille İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Woods, T. E. - Ironson, G. H. "Religion and Spirituality in the Face of Illness: How Cancer, Cardiac, and HIV Patients Describe Their Spirituality/Religiosity". *Journal of Health Psychology* 4/3 (1999), 393-412. <https://doi.org/10.1177/135910539900400308>
- Yüksel, Asuman. "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/25 (2009), 153-165.

4. EDİTÖR SON KARARI

Editörlük Kararı

Ad Soyad: Abdullah Demir

Rol: Editör

E-posta: abduhahdemir@hotmail.com

Kurum: ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ, İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ, TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ, KELAM VE İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ ANABİLİM DALI

Karar Tarihi: 08-09-2022

Yazara Not: Sn. Yazar, Çalışmanız yayıma uygun bulunmuştur. Basıma alınacak son metnini, aşağıda belirtilen şekilde hazırlamanızı istirham ederim. Ayrıca çalışmanızın 150 kelimelik "Öz" ile 150 kelimelik "Abstract" kısmını, her biri 350-400 kelime olacak şekilde genişleterek Dosyalar sekmesinden sisteme eklemenizi rica ederim. Öz/Abstract genişletileceği için ayrıca Summary ve Özet eklenmesine gerek yoktur. Word içeriğinin şu şekilde olması beklenmektedir: Başlık *Tezden, tebliğden vb. üretilmiş ise Türkçe ve İngilizce Etik Beyan (Bk. İSNAD) ** Kaynakçadan hemen önce linkteki Word dosyasında yer alan etik beyan tablosu doldurulup eklenmelidir:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/23413> Yazar Adı Kurum Bilgisi Türkçe-İngilizce (Bk. İSNAD) ORCID İngilizce Başlık Abstract Keywords Öz Anahtar Kelimeler Metin Ek Beyan Tablosu Kaynakça • Metinlerde yer alan Arapça özel isimler (din, mezhep, şahıs, sûre vb), kitap adları ve kavramların yazımında Encyclopaedia of Islam'ın 3. baskısının kullanımına uyulmalıdır:

<https://referenceworks.brillonline.com/browse/encyclopaedia-of-islam-3> •

Tercüme metni bir dil uzmanına kontrol ettirmeniz de önem taşımaktadır. •

Kullanılan eserlerin DOI numaraları bulunup kaynakçaya eklenmelidir:

<https://search.crossref.org/references> • Sayı Yayın Tarihi: 20 Eylül 2022 • Son Metin Son Gönderim Tarihi: 12 Eylül 2022 * Metnin mümkün olduğunca 8.000 kelimeye çekilmeye çalışılması beklenmektedir. Bilgilerinize sunarım. Abdullah Demir Eskiye Editörü 0 539 249 77 18

Karar: Kabul Edildi